תלמוד בבלי · אחרונים · בן יהוידע · סדר מועד

בן יהוידע על תענית

רבי יוסף חיים מבגדאד

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

בן יהוידע על תענית

רבי יוסף חיים מבגדאד

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/בן-יהוידע-על-תענית/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 4
דף ב: 7
דף ג. 8
דף ג: 8
דף ד. 10
דף ה. 15
דף ה: 19
דף ו. 25
דף ו: 27
דף ז. 28
דף ז: 34
דף ח. 37
דף ח: 43
דף ט. 51
דף ט: 55
דף י. 57
דף י: 58
דף יא. 61
דף יא: 68
דף יד: 69
דף טו. 69
דף טו: 70
דף טז. 71
דף טז: 75
דף יז. 75
דף יח: 76
דף יט: 77
דף כ. 77
דף כ: 79
דף כא. 84
דף כא: 88
דף כב. 90
דף כב: 94
דף כג. 96
דף כג: 107
דף כד. 113
דף כד: 119
דף כה. 123
דף כה: 129
דף כו. 131
דף כו: 132
דף כז: 134
דף כח. 134
דף כט. 135
דף כט: 137
דף ל: 137
דף לא. 140

דף ב.

אֵי זוֹ הִיא עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב (דברים יא, יג)? **הֱוֵי אוֹמֵר: זוֹ תְּפִלָּה**. נראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (ברכות כו:) התפלה תקנו אותה כנגד התמיד, ולכן נרמזו אותיות תמיד בתוך אותיות 'לב' כי למ"**ד** בי"**ת** במילואם המילוי הוא אותיות 'תמיד' כי נרמז התמיד שהוא התפלה בתוך אותיות לב. גם תמצא בין אות ב' של לב לאות למ"ד יש ט' אותיות [גדהוזחטיכ = 72] שהם מספר 'חכמה' [72] לרמוז שצריך לאדם חכמה שיתחכם להבין שיחתו בתפלה.

גם נראה לי בס"ד המזבח נקרא 'לב' מפני שהוא ל"ב אמה על ל"ב אמה, ומספר אותיות מזבח נ"ז כמנין הברכות שבשלש תפילות שמונה עשרה [19×3=57], דהתפלות הם כנגד תמידין הקרבין על גבי המזבח.

וּמַאי אִירְיָא דְּתָנֵי 'גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים', לֵיתְנֵי: 'מַזְכִּירִין עַל הַגְּשָׁמִים'? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִפְּנֵי שֶׁיּוֹרְדִין בִּגְבוּרָה. נראה לי בס"ד אמרו רבותינו ז"ל (מועד קטן כח.) 'בני חיי מזוני במזלא תלייא' ופירשו גורי האר"י ז"ל **חיי** מחכמה, **מזוני** מבינה, **בני** מדעת, וידוע שפע החכמה יורד לחסד העומד תחת החכמה בקו ימין ושפע הבינה יורד בגבורה ושפע הדעת בתפארת ואמר לקמן רבי יוחנן 'גְּשָׁמִים הַיְנוּ פַּרְנָסָה' וכיון דשפע הפרנסה יורד מן הבינה לגבורה לזה אמר על הגשמים שיורדין בגבורה.

ועוד נראה לי בס"ד חלק תיבת **בִּגְבוּרָה** לשנים וקרי בה ג"ב ור"ה כלומר אחור אותיות 'ורה' שהם אותיות 'דקה' והוא מטר הדק שהוא העיקר המרוה את הקרקע, וכמו שאמרו לקמן (ד.) 'עוּרְפִּילָא אֲפִלּוּ לְפַרְצִידָא דְּתוּתֵי קָלָא מְהַנְיָא לֵיהּ' ופירש עוּרְפִּילָא גשמים דקים, ואותיות 'ורה' הם 'רוה' לרמוז כי טפה הדקה היא מרוה את הארץ והזרעים שבתוכה, וזהו שאמרו **שֶׁיּוֹרְדִין בִּגְבוּרָה** 'בגב ורה' כלומר שיורדין טיפות דקים הנרמזים בגב של אותיות 'ורה'.

גם נראה לי בס"ד אומרו **שֶׁיּוֹרְדִין בִּגְבוּרָה** רוצה לומר שעושים מלחמה בגבורה עם הקליפות, כי בגשמים יִתְפָּרְדוּ פֹּעֲלֵי אָוֶן מן ניצוצי קדושה שבדומם שיתבררו ויעלו ממנו.

שְׁלֹשָׁה מַפְתֵּחוֹת בְּיָדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ בְּיַד שָׁלִיחַ וְאֵלּוּ הֵן: שֶׁל חַיָּה, וְשֶׁל גְּשָׁמִים, וְשֶׁל תְּחִיַּת הַמֵּתִים. נראה לי בס"ד ענין המפתח וענין השליח הוא, כי כשברא הקב"ה את העולם ברא כח הטבע והוא שליח של הקב"ה לעשות הפעולות בעולם בכל דבר ודבר וכמו שכתב בעל קערת כסף '**בְּרָאוֹ אַךְ בְּיַד טֶבַע מְסָרוֹ**' ולכן דרשו הראשונים 'אֱלֹקִים' גימטריא 'הַטֶּבַע' [86] דהטבע הוא שליח של הקב"ה לעשות הפעולות בעולם.

אך לזה כח הטבע שהוא השליח צריך לו כח אחר לעורר אותו כדי לעשות פעולתו וזה הכח שהוא המעורר את הטבע נקרא 'מְפַתֵּחַ' ובכל כח הטבעי שבעולם קשר הקב"ה עמו כח המעורר הזה הנקרא 'מְפַתֵּחַ' ורק בשלשה אלה שהם חיה וגשמים ותחיה לא קשר עם כח הטבע את הכח המעורר שנקרא 'מְפַתֵּחַ' אלא נשארה התעוררות הטבע בשלשה אלה בידו יתברך שהוא יתברך גוזר ואומר, והטבע עושה הפעולה שלו בכל דבר משלשה אלו.

ועל פי זה נראה לפרש בס"ד רמז הכתוב (דברי הימים א' כט, יא) '**לְךָ ה' הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת**' פירוש הַגְּדֻלָּה זה מפתח התחיה שהוא בְּטַל שהוא חסד הנקרא גדולה, וְהַגְּבוּרָה זה מפתח גשמים שיורדין בגבורה, וְהַתִּפְאֶרֶת זה מפתח של חיה לשון פארות.

שֶׁל חַיָּה, דִּכְתִיב: (**בראשית ל, כב**) "**וַיִּשְׁמַע אֵלָיהָ אֱלֹהִים, וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ**". קשא רבי יוחנן נקיט חיה דאיירי 'בלידה' והפסוק של וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ איירי 'בהריון' ואיך יליף הא מהא? ועוד יש להקשות קושיית מהרש"א ז"ל שהקשה אמאי לא יליף מפסוק (בראשית כט, לא) 'וַיַּרְא יְהוָה כִּי שְׂנוּאָה לֵאָה וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ'?

ונראה לי בס"ד דמניעת ההריון הוא בשתים האחת מחמת חולי וחולשה, והשנית עקרות בידי שמים כאשר נבאר, והענין הוא כי באוצר רחם האשה יש אשכול ביעים וזרע הזכר יורה כחץ ומגיע עד אשכול הביעים הזה, ואם זרע הזכר הוא ירה ונפל לצד ימינה של אשה בפנים אז הוא מרוה את ביצה הימנית שקולטתו ומתעברת בו ועל ידי כך נולד זכר, ואם נופל וירה יירה הזרע לצד שמאלה של האשה דבזה מרוה ביצה השמאלית שקולטתו ומתעבה בו אז נולד נקבה, באופן כי ההריון היו יהיה

מכח קליטת הביעים שבאשכול אשר באוצר רחם האשה שקולטין הזרע ומתעבין בו שטיפת הזרע נקשרת בתוך הביעה ונדבקת בדפנותיה על ידי ליחה דקה, ומקליפת אותה הביעה נעשית השליה שהוא העור שהולד מונח בתוכו, וכנזכר כל זה בספר הברית (מאת פנחס אליהו הורוביץ מוילנא) במאמר י"ז פרק ב' יעוין שם.

והנה נודע כי מניעת ההריון שתהיה מסיבת חולי וחולשה הוא כך דלפעמים אין זרע הבעל יורה כחץ ולכן אינו מגיע עד אשכול הביעין ולכך לא יעשה פועל של הריון כלל וזהו מצד חולשת זרע הבעל, ולפעמים יהיה מחמת חולי וחולשת הביעין של האשה דאף על פי שזרע הבעל יורה כחץ ומגיע עד אשכול הביעין אין הביעה קולטתו ואינו נקשר ואינו נדבק בה מחמת חולשתה ועל כן הזרע נפסד ונופל שם ולכך אין לה הריון כי במה יהיה הולד אם לא תהיה הביעה קולטת הזרע להיות נקשר בתוכה ונדבק בדפנותיה כאמור לעיל, וזו היא מניעת ההריון שתהיה מסיבת חולי וחולשה הן מצד הבעל הן מצד האשה.

ברם יש מניעת הריון מצד עקרות שיש בגוף האשה מעת יצירתה בבטן אמה, והוא כי אשכול הביעים המונח באוצר רחם האשה יש עליו כח הסגר שהוא כמו קליפה ומסך מבדיל ומעכב כנגד האשכול של הביעים באופן שאפילו זרע הבעל יורה כחץ אינו נוגע באותם הביעין שבאוצר הרחם כלל.

ובזה תבין מה שאמר הכתוב (שמואל א' א, ה) 'וַה' **סָגַר רַחְמָהּ**' ולפי פשוטו יפלא והלא הפתח פתוח והזרע הולך שם דאינה אטומה חס ושלום, דאם אטומה, איך ישמש בעלה עמה? והלא יהיה הזרע לבטלה! ומאחר דהיה משמש בעלה עמה מוכרח שהיה פתח פתוח, ואם כן מה זה ההסגר דקאמר 'וַה' סָגַר רַחְמָהּ'? אך הוא הדבר אשר כתבנו, שיש כמו מסך מבדיל ומעכב כנגד הביעין שלא יהיה נוגע הזרע בהם אף על פי שהוא נכנס לפנים ועשה ה' לה כן מעת יצירתה כדי שאחר כך יוסר ההסגר הזה בנס ותתעבר בשמואל על ידי תפלה, ובאופן זה היו אמותינו עקרות שהיה להם כח הסגר זה מעת יצירתם בבטן אמותם.

וכתב הרב אוהל יעקב ז"ל בפרשת ויצא בפסוק (בראשית כט, לא) 'וַיַּ**רְא ה'** כִּי שְׂנוּאָה **לֵאָה וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ וְרָחֵל עֲקָרָה**' אין נופל לשון פתיחה אלא במקום שיש הסגר,

והענין הוא כי שרה רבקה ולאה היה להם הסגר של עקרות מבטן אמם כדי שיתפללו האבות עליהם ויולידו בנס שהקב"ה מתאוה לתפילתם אך רחל לא היה לה מעת יצירתה הסגר של עקרות כי די בלאה שבעבורה יתפלל יעקב אבינו ע"ה, אמנם אחר שנשא יעקב אבינו ע"ה את שתיהם ועשה את רחל עיקר ולאה טפילה לה בדין הוא שישתנה הדבר הזה שצריך להיות העקרות אצל רחל ולא אצל לאה, לכך אחר הנשואין פתח הקב"ה רחמה של לאה שהסיר אותו הסגר שהיה לה מעת יצירתה ועשה עקרות אצל רחל, והרב ז"ל הטעים שם דברים אלו על פי משל ונמשל יעוין שם. ולפי זה העקרות שהיתה ברחל לא היתה מצד הסגר שהיה לה מעת יצירתה כי היא נוצרה בטוב ורק זה נתחדש לה אחר נשואין שעשאה יעקב אבינו ע"ה עקרת הבית, וכמו טעם הרב אוהל יעקב ז"ל הנזכר אך צריך לומר העקרות שלה היתה מסיבה הנזכר לעיל שנעשה לה חולשת הביעין שלא יהיו קולטין הזרע ובזה לא שייך לשון פתיחה דאין כאן הסגר אלא הוא ענין רפואה, ולכן השתא מה שאמר ברחל (בראשית ל, כב) 'וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ אֱלֹקִים וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ' אין פתיחה זו של 'הריון' אלא מוכרח לפרש פתיחה זו על 'הלידה' כי מעת ששמע אליה אלקים בענין ההריון שגזר שתקבל הריון גזר באיזה יום ובאיזה שעה יהיה פתיחת רחמה בלידה שתוליד את העובר אשר תתעבר בו, כי לחיבתו של יוסף הצדיק ע"ה מעת שגזר על הטיפה שיהיה נוצר ממנה בבטנה של רחל גזר על שעת לידתו באיזה זמן יצא מבטנה לאויר העולם, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק (קהלת ז, א) 'וְיוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ' כי מיום הלידה נגזר יום שיצא בו מן העולם.

נמצא זה הפסוק של רחל מדבר בפתיחת הרחם של לידה ולכך הביאו לענין רבי יוחנן דמדבר בזה ולא הביא פסוק של לאה דכתיב 'וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ' ששם מדבר בפתיחת הרחם להריון ואינו שייך לענין זה דרבי יוחנן שהוא מדבר בפתיחה של לידה.

דף ב:

בְּמַעֲרָבָא אַמְרֵי: אַף מַפְתֵּחַ שֶׁל פַּרְנָסָה, דִּכְתִיב: (תהלים קמה, טז) "**פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ**" **וְגוֹ'**. הקשה הרב פרשת דרכים דרוש כ"א ממה שאמרו במציעא (בבא מציעא פו:) משום

דכתיב (בראשית יח, ח) 'וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב' על ידי עצמו, נתן לו הקב"ה על ידי עצמו, דכתיב (שמות טז, ד) 'הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם' אבל מים שנתן על ידי אחרים דכתיב (בראשית יח, ד) 'יֻקַּח נָא מְעַט מַיִם' נתן על ידי משה רבינו ע"ה, שמע מינה אם היה מביא המאכל על ידי שליח היה נותן לבניו על ידי שליח, ואיך יתכן זה? והלא הפרנסה מוכרח שתהיה ביד השי"ת! עיין שם.

ונראה לי בס"ד אין הכי נמי בדרך אקראי אפשר שתהיה הפרנסה על ידי שליח כמו שמצינו שבדרך אקראי ניתן מפתח הגשמים ואחר כך מפתח תחיית המתים לאליהו זכור לטוב.

ואין להקשות על זה ממה שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק (דברים לב, יג) 'וַיֵּנֶקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר' שהיה זה על ידי מלאך, דאין זו פרנסה לכללות ישראל אלא של קטנים יחידים, ומערבאי איירי בפרנסה כוללת לרבים שהוא לכל חי.

דף ג.

(זכריה ב, י) **כִּשֵּׁם שֶׁאֵי־אֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלֹא רוּחוֹת, כָּךְ אִי־אֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלֹא יִשְׂרָאֵל.** אף על גב דגם הטל אי אפשר לעולם בלעדו, דימה אותם לרוחות מפני שנקראו בהם המלאכים דכתיב (תהלים קד, ד) 'עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת'. **ועוד** דהטל אינו יורד אלא בלילה ולא ביום, אבל רוחות מצויים ביום ובלילה. **אי נמי** הטל נדחה מפני השמש שפורח בזריחתה, מה שאין כן הרוחות אינם נדחים. **אי נמי** הרוחות מרגישים בהם בני אדם, מה שאין כן הטל אינו ניכר ואינו נרגש כשיורד כמו הרוחות. **אי נמי** ישראל אחוזים בתפארת שהוא סוד רוח. **אי נמי** התורה היא תיקון הרוח ולכך דימה אותם לרוחות לרמוז הטעם שאי אפשר לעולם בלא ישראל מפני שהם עוסקים בתורה שהיא תיקון הרוח.

דף ג:

שִׁמְשָׁא דְּבָתַר מִיטָרָא, כִּתְרֵי מִיטָרֵי. נראה לי בס"ד המטר הוא בקו הגבורה שהוא קו אחד כמו שכתבנו בס"ד לעיל על מאמר 'שֶׁיּוֹרְדִין בִּגְבוּרָה' כי הוא שפע הפרנסה

שמשתלשל מן הבינה לגבורה אבל השמש הוא בסוד התפארת שהוא קו האמצעי שכולל שני קוין ימין ושמאל ולכך אמר שִׁמְשָׁא דְּבָתַר מִיטְרָא כִּתְרֵי מִיטְרֵי.

מַעֲלִי תַּלְגָּא לְטוּרֵי, כַּחֲמִשָּׁה מִטְרֵי לְאַרְעָא. נראה לי בס"ד רמזו רבותינו ז"ל לפי דרכם תַּלְגָּא רמז לתורה שבכתב, היא ראויה לטורי תינוקות של בית רבן שהם הבל שאין בו חטא, ואיתא בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רשב"י וזה לשונו: קיום העולם הוא התורה, ומה גם לימוד התינוקות הבל שאין בו חטא הוא המעלה המלכות למקום שאין קליפות שולטים ונגלים האבות העליונים במוחותיה וכו' עד כאן לשונו, וידוע דאבות העליונים מכונים בשם 'הרים' וגילויים נעשה על ידי התינוקות, לכך גם הם נקראים בשם טורי על שם פועל שלהם. ובזה פרשתי 'מָאן דְּאִיהוּ זָעִיר אִיהוּ רַב' (זוהר הקדוש חיי שרה קכב: תוספתא) וידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל (משנה אבות ה, כא) 'בֶּן חָמֵשׁ לַמִּקְרָא'. ולזה אמר **תַּלְגָּא** התורה שבכתב היא ראויה יותר **לְטוּרֵי** תינוקות של בית רבן הבל שאין בו חטא.

ואמר עוד '**מִיטְרָא רַזְיָא לְאֵילָנֵי**' רמז מִיטְרָא רַזְיָא הוא לימוד הפלפול והחריפות נאה לְאֵילָנֵי, הם תלמידי חכמים הגדולים אשר ידם רב להלחם במלחמתה של תורה '**וּמִיטְרָא נַיְחָא לְפֵּירֵי**' רמז לימוד הסברא בנחת שיהיו הלומדין נוחין זה לזה בהלכה 'לְפֵּירֵי' כלומר יוצא מלימוד זה פירות, שאלו זוכין לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, וכמו שאמרו גבי בית הלל הואיל ונוחין הם בלימודם זכו לכוין אליבא דאמת שהלכה כמותם בכל מקום.

ואמר עוד '**עוּרְפִּילָא אַפְּלוּ לְפָרְצִידָא דְּתוּתֵי קָלָא מְהַנְּיָא לֵיהּ**' רוצה לומר 'עוּרְפִּילָא' גשמים דקים, והוא רמז ללמוד הסודות שהם דברים קצרים אך איכותן עצום ורב שעושין תיקון גדול למעלה כמו שאמרו לרשב"י בזוהר (חלק ג' דף קסז.) אי חסידא קדישא כל מלין די כגוון באורייתא מלין זעירין אינון בכל מלה ומלה ואינון מלין זעירין כמה אינון מלין רברבין ועלאין עד דלית לון שיעורא דהא לית בגוון ספקא אלא ברירו דאורייתא על בורייה, עד כאן לשונו. ובזה פירשתי רמז הכתוב (איוב ג, יט) 'קָטֹן וְגָדוֹל שָׁם הוּא' כי דברי תורה שם נראין קטנים בכמותם אך באמת רברבין הם באיכותם! ולכן נרמז לימוד הסוד בְּעוּרְפִּילָא וזה הלימוד עושה תיקון גדול אֲפִלּוּ

לְפַרְצִידָא, רמז לנצוץ נשמה דְּתוֹתֵי קָלָא שנכבש תחת יד שליטת פלוני [סמא"ל = 131] שמספרו קל"א, מְהַנְּיָא לֵיהּ לבררו ולתקנו ולהוציאו משם אף על פי שהוא במדור ראש הקליפות שקשה יציאתו משם.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד, '**תַּלְנָא לְטוּרֵי**' רמז לכונת השלג [333] שהוא ג' פעמים אל"ף [111] דשם אהי"ה, דמועיל לשכחה שבראש, וידוע שהראש של האדם מכונה בשם 'הר' כמו שאמרו בשבת (שבת קנב.) אמר לו קיסר לרבי יהושע בן חנניה: מאי טעמא לא אתית לבי אבידן? אמר לו טור תלג! פירש רש"י 'ההר נעשה שלג כלומר ראשו לבן' עיין שם.

ואמר '**מִיטָרָא רַזְיָא**' רמז 'חכמה [ה]עליונה' עולה מספר 'מטר' [249] ורזיא רוצה לומר רזין וסודות כלומר חכמה עליונה של רזי תורה זה הלימוד נאה לאילנות הם תלמידי חכמים הגדולים שכבר מילאו כריסם בחכמת הפשט אז נאה להם ללמוד גם ברזין דאורייתא.

ואמר עוד '**מִיטָרָא נַיְחָא לְפֵירֵי**' על דרך מה שאמר מ"א ז"ל 'מטר' [249] עולה מספר 'דכי רוח' [248] וזהו מִיטָרָא נַיְחָא רמז לענוים שהן נוחין בלימודם, מעלו לְפֵירֵי לחדש הלכתא אליבא דהלכתא וכמו שמצינו בבית הלל.

ו'**עוּרְפִּילָא**' [397] עולה מספר יְבָטַח בְּשֵׁם הֵ' [397] על דרך מה שנאמר (ישעיהו נ, י) 'מִי בָכֶם יְרֵא הֵ' שֹׁמֵעַ בְּקוֹל עַבְדּוֹ אֲשֶׁר הָלַךְ חֲשֵׁכִים וְאֵין נֹגַהּ לוֹ יִבְטַח בְּשֵׁם הֵ' וְיִשָּׁעֵן בֵּאלֹקָיו' ומי שיש לו מידת הבטחון בשם ה' יוכל לתקן ולהציל ניצוצי קדושה מן הקליפה, אף על פי שהוא קשה תיקונו ויציאתו. או '**עוּרְפִּילָא**' גימטריא 'הַשְׁבִּיעִי' [397] רמז ליום שבת קודש שקדושתו מעלה ניצוצות רבות כנודע בסוד קבלת שבת.

דף ד.

הַאי צוּרְבָא מֵרַבָּנָן דְּרַתַּח, אוֹרַיְתָא הוּא דְּקָא מַרְתְּחָא לֵיהּ. יש להקשות למה נקיט צורבא מרבנן דקאי על תלמיד חכם רך בשנים, לימא האי תלמיד חכם דרתח בסתם? ונראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל הכעס מקצר ימיו של אדם, דכתיב (איוב יד, א)

'קְצַר יָמִים וּשְׂבַע רֹגֶז' וזהו שאמר לא מבעיא תלמיד חכם גדול בשנים דרתח דודאי צריך לומר אין כעסו טבעי מן היצר הרע דהא קא חזינן דהוא גדול בשנים והכעס מקצר ובודאי דזה הכעס בא מן התורה דמרתחא ליה ולכן לא עשה בו נזק, אלא אפילו תלמיד חכם רך בשנים דתוכל לתלות כעסו טבעי מצד היצר גם כן לא תימא הכי אלא אורייתא מרתחא ליה.

כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁאֵינוֹ קָשֶׁה כְּבַרְזֶל, אֵינוֹ תַּלְמִיד חָכָם. הקשה גבורת ארי ז"ל, דבפסחים (פסחים סו:) מפורש כל אדם שכועס, אם תלמיד חכם הוא חכמתו מסתלקת עיין שם.

ונראה לי בס"ד דמה שאמר קשה כברזל אינו לענין כעס אלא על דרך מה שאמרו ביומא (יומא כג.) 'כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם' דראוי להקפיד על בזיונו אך לא יכעוס! ומה שאמר רש"י ז"ל כאן 'קפדנים וקשים כברזל' אין הכונה קפדנות של כעס אלא הכונה שיקפיד על בזיונו ולא יוותר להמבזים, אבל ודאי צריך שלא יהיה בזה תערובת כעס דכתיב (קהלת יא, י) 'וְהָסֵר כַּעַס מִלִּבֶּךָ'.

והנה בגמרא דמנחות (מנחות צה:) אמר רבא הוקשה אדם קשה כברזל ומנו רב ששת, פירש רש"י 'חכם ומחודד לחתך הלכה כברזל' יעוין שם, ויש להקשות למה לא פירש כאן כדהתם? ונראה משום דכאן קאמר רבינא 'אֲפִלּוּ הָכִי מִבָּעֵי לֵיהּ לְאִינִישׁ לְמֵילַף נַפְשֵׁיהּ בְּנִיחוּתָא' ודברים אלו לא יבואו נכון לאותו הפירוש של החידוד. מיהו נראה לי דשפיר יבא נכון, רוצה לומר החידוד שהוא קושיות והוויות לא יאמר אותם בדרך כעס כדרך הלוחמים זה בזה במלחמתה של התורה אלא יאמרם בניחותא! וכמו שהזהיר רבינו האר"י לרבינו מהרח"ו על לימוד שהיה לומד עם בן אחיו, כנזכר בשער רוח הקודש.

ובעיקר המאמר כאן נראה לי בס"ד על פי מה שנאמר במשלי (משלי כז, יז) 'בַּרְזֶל בְּבַרְזֶל יָחַד וְאִישׁ יַחַד פְּנֵי רֵעֵהוּ' ומפרש ברש"י ומצודות כמו הלוטש ברזל הסכין באחרת נעשית חדה ושנונה כן יחדד איש פני רעהו, רוצה לומר תלמידי חכמים שיושבים יחד ועוסקים בתורה מחדדים זה את זה יעוין שם, וכן הכונה.

ועל פי זה פירש **בני ידידי** כבוד הרב יעקב הי"ו, סמיכות מאמר זה דקשה כברזל

למאמר האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא מרתחא ליה, והוא כי מאמר קשה כברזל מודיענו שטוב ללמוד זה בזה כדי שיתחדדו זה בזה, אך אפשר יאמר אדם דנפיק מזה נזק שבאים לידי כעס בתוך לימודם זה בזה, לכך הביא מאמר אורייתא מרתחא ליה, לומר דאין חשש כעס, דאורייתא מרתחא ליה ואין זה כעס ממש, עד כאן דבריו נר"ו. ועוד נראה לי ביאור מאמר קשה כברזל, דהברזל טבעו אחר חמום האש שיהיה גחלת יניחוהו במים קרים תכף ואז יתקשה ויתחזק יותר וכן התלמיד חכם אחר שיתחמם באש התורה בעת לימודו דאורייתא מרתחא ליה תכף ומיד יחזור לבו להתקרר בסברה אחרת שתתחדש לו הן מעצמו הן מחבירו כאלו הוטל במים קרים ובזה יתחזק בדברי תורה יותר. ונראה לי לכך התורה נמשלה לאש ונמשלה למים ולזה אמר (תהלים סו, יב) 'בָּאנוּ בָאֵשׁ וּבַמָּיִם וַתּוֹצִיאֵנוּ לָרְוָיָה' שבזה נתרוינו מדברי תורה. (**דברים ח, ט**) "**אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בַרְזֶל**", **אַל תִּקְרֵי 'אֲבָנֶיהָ', אֶלָּא 'בּוֹנֶיהָ'**. הנה הכלל של 'אַל תִּקְרֵי' ידוע, ונראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (שבת קיט:) 'לא חרבה ירושלים אלא על שביזו בה תלמידי חכמים' אם כן בזיון תלמידי חכמים גורם חרבן העיר ואם התלמידי חכמים שהם בוניה קשים כברזל שהם תקיפים, דאז ההמון הם יראים מהם ואין בוזים אותם, אז תתקיים העיר ולא תחרב, כאלו אבניה הם ברזל שאינו נחרב, וזהו שאמר אַל תִּקְרֵי 'אֲבָנֶיהָ בַרְזֶל' שתתקיים כברזל אלא אם כן תקרא 'בּוֹנֶיהָ' שהם החכמים בַרְזֶל, כלומר תקיפים דאז אין בוזים אותם.

אָמַר רַבִּינָא: אֲפִלּוּ הָכִי, מִבְּעִי לֵיהּ לְאִינִישׁ לְמֵילַף נַפְשֵׁיהּ בְּנִיחוּתָא, שְׁנָאֲמַר: (קהלת **יא, י**) "**וְהָסֵר כַּעַס מִלִּבֶּךָ וְהַעֲבֵר רָעָה מִבְּשָׂרֶךָ**". נראה לי בס"ד אם תסיר מספר רעה [275] מן בשר [502] ישאר רכ"ז כמנין בָּרְכָה [227], ומנין זכר [227] שהוא כח הזכירה דהכעס גורם שכחה כמו שאמרו בגמרא, וזהו שאמר וְהָסֵר כַּעַס מִלִּבֶּךָ, אז על ידי כך וְהַעֲבֵר רָעָה שהיא השכחה מִבְּשָׂרֶךָ, כלומר שיהיה לך כח הזכירה הרמוז כאן כשתסיר מספר רעה מן מספר בשר שישאר זכר.

(**שופטים יא, לא**) **יָכוֹל אֲפִלּוּ דָּבָר טָמֵא? וְהֶשִׁיבוּהוּ שֶׁלֹּא כַּהֹגֶן וְנִזְדַּמְּנָה לוֹ בְּתוֹ**. מקשים אמאי לא אמר 'יָכוֹל אֲפִלּוּ אָדָם' וכדהוה אחר כך?

ונראה לי בס"ד שבא לתרץ בזה קושיא אחרת דיש להקשות למה לשנים השיבו כהוגן,

ולו לא השיבו כהוגן? וכי משוא פנים יש בדבר! ובזה נתרצה קושיא כי הם לא נגעו בכבוד שמים אבל הוא נגע בדבריו אלו בכבוד שמים דמשמע מדבריו שיקריב אפילו דבר טמא, אבל אדם אינו נקרא דבר טמא! ודלא כמו שכתב מהרש"א ז"ל דהא מצינו שאברהם אבינו ע"ה חשב תחלה שיעלהו ליצחק אבינו ע"ה עולה ממש, ולכן אמר 'יָכוֹל אֲפִלּוּ דָּבָר טָמֵא' שהראה לנו בזה גרעון וחסרון שיש בדברי יפתח הנוגע לכבוד שמים, ובזה מובן הטעם למה לא השיבו לו כהוגן שנזדמנה לו בתו.

(ירמיה יט, ה) "**אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי**", **זֶה בְּנוֹ שֶׁל מֵישַׁע מֶלֶךְ מוֹאָב**. נקיט בזה האי לישנא ד'**לֹא צִוִּיתִי**' לומר אל תאמר מישע טעה בצווי שצויתי לאברהם תחלה דחשב שיש רשות ממני בכך, דזה אינו, כי באמת לבני נח לא צויתי כזאת ואין לו ללמוד אלא ממינו שהם בני נח, '**וְלֹא דִבַּרְתִּי**' זוֹ בִּתּוֹ שֶׁל יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי, כי הקב"ה בפרשת נדרים דבר דברים שיהיו מובנים מהם דאין להקריב נפשות, דכתיב (במדבר ל, ג) אִישׁ כִּי יִדֹּר נֶדֶר לַיהוָה', ותיבת 'נֶדֶר' לשון יתר, אך הכונה יִדֹּר נֶדֶר המצוי אצל בני אדם לידור בו ולא נפשות דאין מצוי זה ושכיח, וזהו לֹא דִבַּרְתִּי בפרשת נדרים בכך, '**וְלֹא עָלְתָה עַל לִבִּי**' זֶה יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם, כי מתחלה לא היתה כונתי להקריבו ממש, כי אם להעלותו רק על המזבח ויורידהו חי.

אַף כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁאָלָה שֶׁלֹּא כַּהֹגֶן, וְהֵשִׁיבָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כַּהֹגֶן, דִּכְתִיב: (הושע ו, ג) "**וְנֵדְעָה, נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת ה'**, **כְּשַׁחַר נָכוֹן מֹצָאוֹ, וְיָבוֹא כַּגֶּשֶׁם לָנוּ כְּמַלְקוֹשׁ יוֹרֶה אָרֶץ**" **אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא**: **בִּתִּי, אַתְּ שׁוֹאֶלֶת דָּבָר שֶׁפְּעָמִים מִתְבַּקֵּשׁ, וּפְעָמִים אֵינוֹ מִתְבַּקֵּשׁ, אֲבָל אֲנִי אֶהְיֶה לָךְ דָּבָר הַמִּתְבַּקֵּשׁ לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר**: (הושע יד, ו) "**אֶהְיֶה כַּטַּל לְיִשְׂרָאֵל**. צריך להבין מה ענין דמיון הגשם והטל בנמשל?

ונראה לי בס"ד שישראל שאלו שיהיו נשפעים על ידי מצות תפלין כח משלשה אותיות שם שדי הרמוזים בו, ורמזו זה באותיות 'גֶּשֶׁם' שהוא שם ג' דהיינו שם שדי שיש בו שלשה אותיות, ואמר לה: אַתְּ שׁוֹאֶלֶת דָּבָר שֶׁפְּעָמִים מִתְבַּקֵּשׁ וּפְעָמִים אֵינוֹ מִתְבַּקֵּשׁ, כי מצוה זו של תפילין שאת מבקשת בעבורה היא ביום ולא בלילה וגם אינה בשבתות וימים טובים ומאחר דאינה תמידית אין השפע המשתלשל בעבורה תמידי, אֲבָל אֲנִי אֶהְיֶה לָךְ דָּבָר הַמִּתְבַּקֵּשׁ לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר 'אֶהְיֶה כַּטַּל לְיִשְׂרָאֵל', והענין

הוא דאיתא במדרש (תנא דבי אליהו רבה כו) וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת (במדבר טו, לב), אמר הקב"ה למשה מפני מה חלל זה את השבת, אמר משה: רבונו של עולם איני יודע! אמר הקב"ה למשה: אני אומר לך, כי בכל ששת ימי החול יש לישראל תפילין בראשו ובזרועו ורואה אותם וחוזר ממעשיו, אבל עכשיו ביום השבת שאין לו תפילין בראשו ובזרועו לכן חלל זה את השבת! באותה שעה אמר הקב"ה משה צא וברר להם מצוה אחת שיהיו נוהגים בה גם בשבתות וביום טוב, ואיזה? זה מצות ציצית, שנאמר (במדבר טו, לח) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו' וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וגו' וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' עיין שם.

לכך אמר לו 'אֱהְיֶה כַּטַּל לְיִשְׂרָאֵל' שאשפיע לכם כח ושפע טוב בעבור מצות ציצית שרמוז בה מספר ט"ל, שיש בכל כנף ט"ל כריכות כמנין 'ה' אֶחָד' [39] וכמנין ט"ל אותיות דשם אהי"ה דההי"ן בפשוט ומילוי ומלוי המלוי כמו שכתב האר"י ז"ל בשער הכונות, וזו היא מצוה תמידית בימים ובלילות בטלית קטן וגם בשבתות וימים טובים, ועל ידה תהיה השפעה שלכם תמידית מט"ל הנזכר וגם מן ט"ל אותיות של עסמ"ב.

בִּתִּי, אַתְּ שׁוֹאֶלֶת דָּבָר שֶׁפְּעָמִים נִרְאֶה, וּפְעָמִים אֵינוֹ נִרְאֶה. נמצא היא שאלה דוגמת הלב ונתן לה דוגמת הכף, וההפרש שיש בין מספר כף [100] למספר לב [32] הוא ס"ח כמנין חיים [68], שזה הטוב היה לה בזכות התורה שנקראת (משלי ג, יח) 'עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ' ואם תוסיף על לב מספר חיים יהיה כף.

ובזה יובן (איכה ג, מא) 'נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל כַּפָּיִם' ולכן בישר את ישראל (דברים ד, ד) 'וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹקֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם', שיהיה לכם תוספת מספר חיים כדי שתתעלו להיות דוגמת כף גם היה לה עוד עזר לזה בזכות הצדקה שהיא מכף לכף.

ועוד נראה לי בס"ד הם בקשו השפעה מן אות וא"ו דשם הוי"ה שהוא קו התפארת הנקרא 'לב' ומן אות ה"א אחרונה דשם הוי"ה שהוא סוד המלכות הנקראת 'זרוע' ולכן אמרה (שיר השירים ח, ו) 'כַּחוֹתָם עַל לִבֶּךָ כַּחוֹתָם עַל זְרוֹעֶךָ', והשיב להם ההשפעה מן אותיות ו"ה שבשם פעמים נראית בגלוי גדול פעמים אינה נראית, דכתיב (שמות יז, טז) 'כִּי יָד עַל כֵּס יָהּ' אך אני אעשה לך השפעה מן אותיות י"ה שהיא השפעה

תמידית והם הרמוזים בכפים כי האצבעות הם י"ד פרקין והכף משלים לט"ו פרקים כמנין שם י"ה.

דף ה.

(יואל ב, כג) **'יוֹרֶה' בְּנִיסָן הוּא**? **'יוֹרֶה'**, **בְּמַרְחֶשְׁוָן הוּא**. אין להקשות מאי פריך דילמא הכי קאמר ויורד לכם גשם מורה בזמנו ובעתו שהוא במרחשון ואחריו ירד מלקוש בראשון שהוא ניסן, דזה אינו, דהיה צריך לפרש זמן ירידת היורה כמו שפירש זמן ירידת המלקוש, ולמה סתם ביורה ופירש במלקוש.

יָרְדָה לָהֶם רְבִיעָה רִאשׁוֹנָה בְּאֶחָד בְּנִיסָן. נראה לי בס"ד הנה נודע כי מתשרי ועד ניסן הם חדשי הזכר, ומניסן עד תשרי חדשי הנקבה, נמצא גשמים שצריכין לירד בחדשי הזכר ירדו בחדשי הנקבה להורות דאחר דתש כוחן כנקבה מחמת הרעב נתכפר להם ונושעו בחדשי הנקבה, וגם הרעב היה שבע שנים כדי לתקן בזה הצער מה שפגמו במלכות שהוא סוד 'בת שבע' ואז נהפך להם שבע לשבע.

אַף עַל פִּי כֵן צָאוּ וְזָרְעוּ. נראה לי בס"ד הטעם שאמר לו כן ולא גילה להם מה שיעשה להם הקב"ה בגילוי החיטים שבכותלים וסדקים וחורי הנמלים, כדי שהם יצאו לזרוע מה שבידם לקיים דבר ה' שצוה בכך ולא ימנעו מטעם זה, דמי שיש לו קב חיטים יאכלנו ויחיה וכו' ואז על ידי כך יעשה להם הקב"ה נס לגלות להם מה שבכותלים וכו', וכן היה כאשר הסכימו לזרוע מה שבידם אז נגלה להם הדגן הנזכר.

נִמְצֵאת הַתְּבוּאָה הַגְּדֵלָה בְּשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים, גְּדֵלָה בְּאַחַד־עָשָׂר יוֹם. נראה לי בס"ד נס העצום הזה נרמז בשם הנביא יואל, אשר על ידו ובזמנו נעשה הנס הזה, והוא יוֹאֵל 'לו יא' כלומר בעבורו ובזכותו נעשה הנס של י"א יום הנזכר.

ונראה לי דעל ידי שנעשה בירור שלם מן י"א סמני הקטורת זכו לנס זה שתגדל התבואה בי"א יום. והנה הרעב ההוא בא להם מן ארבעה מינים, שהם גָּזָם, אַרְבֶּה, יֶלֶק, חָסִיל (יואל ב, כה), דראשי תיבות שלהם מספר כ"ב, רמז בעבור שחטאו בכ"ב אותיות התורה היתה זאת להם, ועתה אחר שנתכפר להם חטא הנזכר בא להם השפע הטוב שגדלה התבואה בי"א ימים וי"א לילות שהם כ"ב ונתמלא החסרון שנעשה להם מאותם ארבעה מינים דראשי תיבות שלהם כ"ב.

ועוד נראה לי בס"ד מספר י"א במספר הקדמיי [1+2+3+4+5...] הוא ס"ה כמנין שם אדנ"י [65] שהוא סוד המלכות שפגמו בה בארץ ישראל ועתה נתקן הפגם ולכך היתה הטובה הזאת בניסן שהוא ראש חודשי המלכות.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש זכו לנס זה של י"א כנגד מספר ו"ה של שם הוי"ה שתיקנו בתשובתם.

וְנִמְצָא עִמֶּר הַקָּרֵב מִתְּבוּאָה שֶׁל שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים, קָרֵב מִתְּבוּאָה שֶׁל אַחַד־עָשָׂר יוֹם. קשה למאי אצטריך למכפל לישנא לפרש לנו על העומר כיון דכבר אמר על התבואה ודבר זה של העומר אתי ממילא?

ונראה לי בס"ד דבא לייישב בזה הטעם דגדלה בי"א יום ולא בי"ב, דהיה ראוי שתהיה גדילתה בי"ב יום כדי שיהיה החשבון מדוייק ומכוון לששה חודשים כל חודש בשני ימים, אך בי"א יום לא יבא חשבון מכוון כנגד ששה חודשים, ולזה אמר נמצא עומר הקרב שנעשה הנס בי"א יום כדי שיהיו יכולין להקריב ממנה העומר ואם הים נשלם גדילתה בי"ב דוקא היה עובר זמנו של עומר כי ההתחלה היתה בחמשה בניסן.

וְעַל אוֹתוֹ הַדּוֹר הוּא אוֹמֵר: (**תהלים קכו, ה**) "**הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ**". נראה לי בס"ד על פי מה שכתב רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות בכוונת הפסוק(תהלים קמה, טז) 'פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן' לכוין ראשי תיבות לְכָל חַי רָצוֹן, רָחֵל [238] שהיא מספר ב' פעמים דִּמְעָה [119] ויכוין למתקם יעוין שם. וידוע כי ניסן הוא ראש חודש של רחל שהיא מספר ב' פעמים דמעה, ולזה אמר '**הַזֹּרְעִים ב' דִּמְעָה**' שזרעו בניסן שהוא של בחינת ב' דמעה, '**בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ**' כי אותם י"א יום שגדלה בהם התבואה התחילו מן יום חמשה ניסן וקצרו העומר ליל ט"ז בניסן, צא וחשוב יום חמשה ניסן הוא ט"ו שעות כי בארץ ישראל עמוד השחר בניסן יהיה אחר שעה תשיעית מן הלילה, נמצא היום הוא ט"ו שעות ועשרה ימים ועשרה לילות מן ליל ששה עד ליל ט"ז יש בהם ר"מ שעות הרי רנ"ה שעות עד ליל ט"ו שקצרו בה העומר, וזהו שנאמר '**בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ**' רוצה לומר ברנ"ה שעות שגדלה בהם התבואה יקצורו, כי קצירת העומר היא התחלת הקצירה.

בְּאוֹתָהּ שָׁעָה [שָׁנָה] **קָנָה זֶרַע וְשִׁבֹּלֶת זְרָתַיִם הָיְתָה**. נראה לי בס"ד לרמוז זה בכתוב ההוא עצמו שאמר (תהלים קכו, ו) 'בֹּא יָבוֹא בְרִנָּה' אות ב' של **בֹּא** רומזת על זרתיים דשבולת שהיא עליונה, ואות א' של **בֹּא** רומז על זרת דקנה שהוא תחתון.

ונראה לי בס"ד הטעם שהיתה השבולת שהיא מאכל אדם זרתיים, כי ידוע שהזרת הוא חצי אמה וכמו שכתב הרשב"א ז"ל (בתשובות החדשות סימן רל"ג) זרת של תורה הוא שני טפחים ומחצה, דלא אמרו הזרת חצי אמה אלא באמה בת חמשה טפחים יעוין שם, ונמצא זרתיים הם חמשה טפחים לרמוז זכות התורה שהיא חמשה ספרים שנמשלה לתבואה כמו שאמרו רבותינו ז"ל (מכות י.) על פסוק (קהלת ה, ט) 'וּמִי אֹהֵב בֶּהָמוֹן לֹא תְבוּאָה' הגינה עליהם בשפע הטובה הזאת שתהיה השבולת שבה התבואה חמשה טפחים שהם זרתיים.

ועוד נראה לי בס"ד הטעם שהיתה הברכה שני שלישים מאכל אדם שהיא השבולת שבה התבואה, ושליש מאכל בהמה שהוא הקנה כי צמח האדמה הוא טובה לארץ שעל ידי יציאת הצמח ממנה יתבררו ממנה נצוצי הקדושה המגולגלים בדומם וכמו שכתב רבינו האר"י ז"ל, וגם על ידי שמברכים ואוכלים את הצומח ממנה תצא מן אירה שלה שאמר עליה בחטא אדם הראשון (בראשית ג, יז) 'אֲרוּרָה הָאֲדָמָה' ולכן כאשר בישרם על הזריעה וצמח האדמה אמר (יואל ב, כא) 'אַל תִּירְאִי אֲדָמָה גִּילִי וּשְׂמָחִי כִּי הִגְדִּיל ה' לַעֲשׂוֹת' ואמר גִּילִי וּשְׂמָחִי בתרתי הנזכרים, וטובה לבני אדם שאוכלים ושבעים וחיים ברעב וטובה לבהמה שתאכל מה שיש לה לאכול מן התבן שהוא הקנה ועשב, ולכך היה שני שלישים מאכל אדם כנגד טובת הארץ וטובת האדם כי טובת הארץ גם כן תלויה במאכל האדם כאמור ושליש קנה שהוא מאכל בהמה, ולכן בישר לבהמות ואמר (יואל ב, כב) 'אַל תִּירְאוּ בַּהֲמוֹת שָׂדַי כִּי דָשְׁאוּ נְאוֹת מִדְבָּר' ובישר לבני אדם בפסוק השלישי (יואל ב, כג) 'וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ בַּה' אֱלֹקֵיכֶם כִּי נָתַן לָכֶם אֶת הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן'.

והנה אם שלשה שותפים בקרן שבידם כל אחד יאכל ריוח כפי מעותיו, אך אם אחד נתן צדקה ומתנה לשלשה צריך שיחלקו בשוה חלק כחלק, וכן כאן השפעה זאת היתה בתורת צדקה, לכן שלשה שותפים אלו שהם האדם והאדמה והבהמה לקחו

חלקים שוים ולכך היתה שבולת שבה התבואה שהיא טובת האדם וטובת האדמה זרתיים והקנה שהוא טובת הבהמה זרת.

גם נראה לי היה מאכל האדם שני שלישים כנגד שני שלישי החסד שהם כ"ד כ"ד שהבטיח השי"ת לכנסת ישראל בסוד (ישעיהו נד, יב) 'וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ'. ונראה לי בס"ד שנרמזו אלו השני שלישים ושליש באומרו 'נֹשֵׂא אֶלֹמֹתָיו' (תהלים קכו, ו), כי הנושא על גבו משא נפוח שנחשב כשתי אלומות מצד הכובד שהוא האיכות ומצד הנופח שהוא הכמות הנה זה מוכרח שיכפוף קומתו תחת המשא ואין ניכרת קומתו מאחוריו אלא מן הארכובה ולמטה שנמצא שני שלישי קומתו נכסית ושליש נגלית, וכן כאן החלקים נחלקו לשני שלישים ושליש ולכך אמר 'נֹשֵׂא אֶלֹמֹתָיו'.

בְּהַנָּךְ שֶׁבַע שָׁנִים, מַאי אָכוּל. פירוש כיון דאמר לשון יתר באומרו 'אֶל הָאָרֶץ' (מלכים ב' ח, א) דהוה ליה למימר 'וְגַם בָּא שֶׁבַע שָׁנִים' אלא דהרעב לא היה לבני אדם שבע שנים, כי בני אדם היה להם תבואה ודגן לאכול בשתים או בשלש שנים ולא הרגישו ברעב ורק אל הארץ היה שבע שנים גמורים שלא נתנה הארץ פריה כלל, ולכן דייק קרא ואמר 'וְגַם בָּא אֶל הָאָרֶץ' ולכך שואל על בני אדם מַאי אָכוּל בְּהַנָּךְ שָׁנִים שבאלו השבע שנים? ומשני הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שָׁנָה רִאשׁוֹנָה אָכְלוּ מַה שֶּׁבַּבָּתִּים וכו', דנמצא בראשונה ובשניה אכלו ולא הרגישו ברעב.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֹא אָבוֹא בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁל מַעְלָה, עַד שֶׁאָבוֹא בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁל מַטָּה. יש להבין היכא רמיזה ירושלים של מטה במה שאמר (הושע יא, ט) 'בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא אָבוֹא בָּעִיר'?

ונראה לי בס"ד כי ירושלם כתיב בלא יו"ד, ועולה מספר ת"י קפ"ו, והיינו רמוז בה שני השפעות אחת השפעת ת"י שהוא מספר קָדוֹשׁ [410] והשניה השפעת ששה פעמים אֵ־ל בששה קצוות שלה שעולים מספר קפ"ו [31×6=186] ולפי זה אומרו בְּקִרְבְּךָ 'קָדוֹשׁ' וְ'לֹא' הנה נרמז בשתי תיבות אלו שתי השפעות הנזכר הרמוזים בשם ירושלים של מטה שהם מספר ת"י בתיבת קָדוֹשׁ [410], ומספר ששה שמות אמר לו בתיבת וְלֹא שהוא וא"ו אֵ־ל ואמר בְּקִרְבְּךָ 'קָדוֹשׁ וְלֹא' שהם השפעות ירושלים של מטה, אז 'אָבוֹא בְּעִיר' היא ירושלים של מעלה. ואמר (תהלים קכב, ג) 'יְרוּשָׁלַם הַבְּנוּיָה

כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה לְהּ יַחְדָּו' כלומר ירושלים באות ה"א דשמא קדישא בנויה וזהו הַבְּנוּיָה ה"א בנויה ולכן היא כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה לְהּ כלומר לה"א היא ירושלים של מעלה שהיא סוד ה"א דשמא קדישא.

מַאי דִּכְתִיב: (ירמיהו י, ח) "**וּבְאַחַת יִבְעֲרוּ וְיִכָּסְלוּ מוּסַר הַבָּלִים עֵץ הוּא**"? **אָמַר לֵיהּ**: **הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**: **אַחַת הִיא, שְׁמַבְעֶרֶת רְשָׁעִים בַּגֵּיהִנֹּם, מַאי הִיא? עֲבוֹדָה זָרָה.**

פירוש דהעובד עבודה זרה עובר על שתי דברות מעשרת הדברות, אשר הם מפי הגבורה שמענום, שהם 'אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ' (שמות כ, ב) ועל זה אמר שקולה כשתים וחזר ועשה ביאור אחר למאמר שקולה כשתים ואמר וכתיב (ירמיהו ב, י) כִּי עִבְרוּ אִיֵּי כִתִּיִּים וּרְאוּ וכו' והיינו שהריעו משתים אלה שהם כתיים וקדרים ולזה אמר וכתיב כִּי עִבְרוּ אִיֵּי כִתִּיִּים וכו', דכונתו לבאר בזה ענין שקולה כשתים דאמר על עבודה זרה.

דף ה:

אָמַר לְפָנָיו: **רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שִׁקַּלְתַּנִי כְּמשֶׁה וְאַהֲרֹן, דִּכְתִיב**: (תהלים צט, ו) "**מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו, וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ**" **וכו**'.. נראה מה שאמר 'דִּכְתִיב מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו' תלמודא קאמר לה אבל שמואל כך אמר שִׁקַּלְתַּנִי כְּמשֶׁה וְאַהֲרֹן, מַה מֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן לֹא בָטְלוּ מַעֲשֶׂה יְדֵיהֶם בְּחַיֵּיהֶם אַף אֲנִי לֹא יִתְבַּטְּלוּ מַעֲשֶׂה יָדַי בְּחַיָּי, כי הוא ידע ברוח הקודש שהיה שקול בישיבה של מעלה כמשה ואהרן.

אי נמי אפשר דשמואל עצמו אמר הכתוב הזה בתוך דבריו דידע ליה משום שהוא נאמר במזמורים של משה רבינו ע"ה שהם מן תפלה למשה ואילך.

מַה מֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן לֹא בָטְלוּ מַעֲשֶׂה יְדֵיהֶם בְּחַיֵּיהֶם אַף אֲנִי לֹא יִתְבַּטְּלוּ מַעֲשֶׂה יָדַי בְּחַיָּי. מה שפירש רש"י ז"ל על יהושע שאף הוא תלמידו של אהרן שלא מת בחיי משה ואהרן, הוא דוחק מאד, והלא נדב ואביהוא מתו בחיי משה ואהרן ואם נאמר דקאי על יהושע מצד הסמיכה שסמך אותו משה רבינו ע"ה ומינהו להיות במקומו מנהיג את ישראל אם כן ענין זה אין בו שייכות לאהרן הכהן ע"ה ואמאי נקיט ליה? ועוד המינוי שמינהו בפירוש אתמר שיטול השררה הזאת אחר פטירתו.

ואפשר ליישב נדב ואביהוא שאני שהם אמרו מתי ימותו שני זקנים הללו ואנחנו נהיה מנהיגים את הדור (סנהדרין נב.), ולכן דבורם גרם להם שימותו בחיי משה ואהרן.

מיהו עם כל זה קשה דודאי איכא כמה גדולים בישראל שלמדו תורה מפי משה רבינו ע"ה ומפי אהרן הכהן ע"ה והם הנשיאים וכיוצא שנפטרו בחיי משה רבינו ע"ה ואהרן הכהן ע"ה.

וגם מה שכתב מהרש"א ז"ל על אלעזר, דבר זה מוקשה מאד דמה שייכות יש לאהרן הכהן ע"ה במשיחת אלעזר? ועוד דאם ענין כזה חשיב ביטול מעשה ידיו תיקשי איך אהרן הכהן ע"ה שמשחו משה רבינו ע"ה לכהן גדול נפטר בחיי משה רבינו ע"ה? מיהו על זה יש לומר כיון דנטל בנו כתר כהונה לא חשיב זה ביטול מעשה ידיו, מה שאין כן גבי שאול שרצה הקב"ה להעביר כתר מלכות שלו לאיש אחר חשיב זה ביטול.

ברם על עיקר המאמר נראה לי בס"ד מה שאמר 'מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לֹא בָטְלוּ מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם בְּחַיֵּיהֶם' היינו על שתי מתנות יקרות ועליונות שניתנו לישראל על ידם ובזכותם, והם מן וענני כבוד שהם מתנות עליונים ורוחניים, דאף על פי שישראל חטאו ותפלו על המן וקראוהו 'לֶחֶם הַקְּלֹקֵל' (במדבר כא, ה), ואף על פי שבאו למקום ישוב בארץ סיחון ועוג שנמצא שם מזון גשמי עם כל זה לא בטל המן בחיי משה רבינו ע"ה, וכן ענני כבוד אף על פי שעבדו העגל ונסתלקו ענני כבוד שעה מועטת עם כל זה לא בטלו אלא תכף ומיד חזרו בשביל אהרן הכהן ע"ה.

מִי גָּרַם לְשָׁאוּל שֶׁיֵּשֵׁב בַּגִּבְעָה שְׁתֵּי שָׁנִים וּמֶחֱצָה? תְּפִלָּתוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל הָרָמָתִי. הנה בודאי לאו כל אותם שתי שנים ומחצה היו בעבור תפלתו של שמואל הנביא ע"ה כי זה היה רק מעת שחטא במלחמת עמלק והכי קאמר מי גרם שתהיה נמשכת ישיבתו של שאול במלכות בגבעה עד סוף שתי שנים ומחצה? תפלתו של שמואל, דלולא תפלתו לא היה נשאר משך זמן זה כולו. אך קשה כיון דאמר אֵין מַלְכוּת נוֹגַעַת בַּחֲבֶרְתָּה אֲפִלּוּ כְּמִלְא נִימָא וכו' איך הועילה תפלתו של שמואל הנביא ע"ה לעכב מלכות דוד המלך ע"ה?

ונראה לי דאין הכי נמי כך היא המדה אך היינו רבותא דתפילת שמואל הנביא ע"ה שהחליפה השיטה, ואפשר שיש בזה טעם כמוס ונסתר שהוצרך הדבר להיות כך לפי העת והזמן, נמצא שאול המלך ע"ה נמשכה מלכותו שלושים חודשים, ורמוז

מספר זה של שלשים בניקוד תיבת זֶה, מה שאמר (שמואל א' ט, יז) 'זֶה יַעְצֹר בְּעַמִּי' דנקוד תחת זֶה סגו"ל שהוא שלושים.

אֶקְפֹּץ עָלָיו וְזָקְנָה. בזה יובן בס"ד מה שאמר לו ישראל בסימן ח' (שמואל א' ח, ה) 'הִנֵּה אַתָּה זָקַנְתָּ' דייקי בתיבת 'אַתָּה' לרמוז אתה היית סיבת הזקנה, כי לולי טענתך לא היתה קופצת עליך זקנה, ומן הכתובים משמע דקפצה קודם שהמליך את שאול, ואין זו תימה כי הקב"ה צופה עתידות ועשה מראשית בעבור אחרית שידע דאחר שימלוך שאול יהיה כך וכך וצריך שיפטר שמואל, ויצטרך לזקנה כדי שלא יהרהרו אחריו.

ואם תאמר למה לא המתין לעשותו זקן אחר שימלוך שאול שיגיע זמן הצטרכות הזקנה? יש לומר שרצה שיהיה ניכר שמואל לעיני הכל בזקנה ימים רבים. אי נמי הקדים לו הזקנה, כדי שיחשוב שמואל הנביא ע"ה שקרב קיצו ואז ימנה את בניו שופטים קודם שימלוך שאול ובזה מתורץ קושית מהרש"א ז"ל.

רַב נַחְמָן וְרַבִּי יִצְחָק הֲווּ יָתְבֵי בְּסָעוּדְתָא, אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְרַבִּי יִצְחָק: לֵימָא מַר מִלְּתָא. יש להקשות איך נעלם מן רב נחמן דבר זה שהוא עיקר גדול בהלכות סעודה, דאית ביה סכנה דשמא יקדים קנה לושט?

ונראה לי בס"ד דראיתי להגאון חיד"א ז"ל בברכי יוסף דחקר בדין זה דחזי לרבנן קדישי דלא זהירי בדין זה כלל ושנות דור ודור משיחין בתוך הסעודה ואינם ניזוקין וכתב דמצא על זה חילוק מסתבר בספר אליה רבה ז"ל דכלל זה לא איירי אלא בימיהם שהיו אוכלין בהסבה ולכן היה בזה חשש נזק אבל עתה שאין אוכלין בהסיבה וימין ושמאל שקולין נינהו ליכא למיחש עיין שם.

ולפי זה יש לומר לעולם רב נחמן ידע לדין זה אך נזדמן שהם לא היו אוכלין בהסיבה באותו הפעם, והוא ראה את רבי יצחק שלא היה מיסב אלא ימין ושמאל שקולין נינהו ולכך אמר לו 'לֵימָא מַר מִלְּתָא' דכהאי גוונא אין כאן חשש, ורבי יצחק אמר לו 'הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין מְסִיחִין בְּסָעוּדָה שֶׁמָּא יַקְדִּים קָנֶה לְוֵשֶׁט' רמז לו בזה כיון דרבי יצחק שהוא אמורא אמר להאי דינא בסתם ולא תלה הדין בהסיבה שמע מינה דהאי דינא איתיה אפילו כשאין יושבין בהסבה משום דגזרינן בלא הסבה משום הסבה דאם לא כן לא הוה נקיט בסתם דאמורא צריך לפרש דבריו ודוקא תנא אין

דרכו לפרש, ועוד דהוא אמר הטעם 'שֶׁמָּא יַקְדִּים' שהוא חשש סכנה, וכיון דאיכא סכנה וודאי מסתברא דיש לגזור בזה אפילו בלא הסבה.

ובזה יתורץ קושית הרי"ף ז"ל דרבי יצחק איך דבר עתה בתוך הסעודה בהאי מימרא דרבי יוחנן? ובזה ניחא דבאמת הם היו יושבים בלא הסיבה ועל כן ליכא בזה חשש סכנה ורק יש למנוע השיחה משום גזרה דשמא ידברו גם בהסיבה ולכך כדי להודיעו דין זה דבר בו עתה לפי שעה ולא חש.

ועוד נראה לי בס"ד דלעולם רב נחמן ידע זה הדין אך חשב בטח בדברי תורה לית לן בה דשומר מצוה לא ידע דבר רע, וכמו שאמרו בגמרא דפסחים (פסחים קט:) על הזוגות, כוס של ברכה מצטרף לטובה ואינו מצטרף לרעה משום דשומר מצוה לא ידע דבר רע, והשיב לו רבי יצחק דהכי אמר רבי יוחנן דאין משיחין משום האי טעמא דסכנתא, וכיון דהחשש הוא משום סכנה יש לגזור אפילו במדבר בדברי תורה משום מראית העין דהרואהו מרחוק אינו יודע שהוא מדבר בדברי תורה וחושב שמדבר במילי דעלמא וגם הוא ילמוד לדבר מילי דעלמא.

ובזה יתורץ בס"ד קושיית העולם, דמקשין למה הביא עתה מאמר זה דיעקב אבינו ע"ה לא מת, וכי לא היה בידו שום דבר מעניינא דיומא או מעין הסעודה? ובזה יתורץ שפיר דקדוק זה כי מהאי דינא שהוצרך להגידו לפי שעה מובן דחוששין משום מראית העין ולכך אף על גב דבדברי תורה אין נזק חוששין מפני הרואין מרחוק, ולכן הביא מאמר 'יַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא מֵת' ואמר 'בִּכְדִי חָנְטוּ חַנְטַיָּא?' והשיב 'מִקְרָא אֲנִי דּוֹרֵשׁ' וכתב רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בפרשת ויחי, דרוצה לומר מה שחנטו הוא לעיני הרואין שלא יעשוהו אלוה ח"ו בראותם שנתקיים גופו אחר שמת וחוששין למראית העין, ולכך לעיני הרואים עשו לו חנטה טבעית ורק לא פתחו בטנו וכנזכר שם יעוין שם, ולכן הביא רבי יצחק מאמר זה, דחש יוסף הצדיק ע"ה משום מראית העין שלא יצא תקלה מזה ועשה לו חניטה אף על פי שהוא לא מת ולא היה צריך חניטה, ואם כן מזה המאמר בא לחזק דבריו הראשונים שלא היה רוצה לדבר בדברי תורה אף על פי דאין יוצא מזה נזק דשומר מצווה לא ידע דבר רע, ורק חש משום מראית העין שלא יצא תקלה מזה דהרואהו מרחוק מדבר בתוך הסעודה ואינו שומע

שהוא מדבר בדברי תורה חושב שהוא מדבר במילי דעלמא ואז יחשוב דמותר לדבר בתוך הסעודה אפילו במילי דעלמא.

כָּל הָאוֹמֵר: 'רָחָב' 'רָחָב', **מִיָּד נִקְרֵי**. מקשים למאי נפקא מינה אשמעינן דבר זה? מה דהוה הוה! דהא ודאי בזמן הזה אין מי שיודעה ומכירה כדי דנקרי בהזכירו אותה פעמיים! ונראה לי בס"ד דבא ללמדנו הזכרת השם פעמיים הוא דרך חיבה, ולכך צריך שיזהר האדם באשת איש דעלמא שיודעה ומכירה שלא יזכיר שמה פעמיים דזה הוי דרך חיבה ואיכא חשש פן יתעורר בקרבו איזה הרהור מעט וכמו דחשו רבותינו ז"ל באשתו נדה במזיגת כוס והצעת המטה דאסרו בזה משום דהוי דרך חיבה ואיכא בזה חשש התעוררות תאוה וכיוצא בזה יש ליזהר בכל דבר שהוא דרך חיבה.

ובזה יתורץ בס"ד דקדוק אחר והוא מה שהביא האי שמועה דרחב רחב סמוך לאותה שמועה דיעקב אבינו לא מת, ויש להקשות מה שייכות יש לזה עם זה? אך הענין הוא על פי מה שאמר רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בפרשת ויחי דהשי"ת נתן נר"ן [נפש, רוח, נשמה] ליעקב אבינו ע"ה בהיותו נקרא בשם יעקב ואחר כך כשקראו ישראל נתן לו עוד נר"ן אחרים גדולים מאותם נר"ן, והם נר"ן של בחינת ישראל, וכשנפטר נסתלקו הנר"ן של בחינת ישראל בלבד ולכן בשם ישראל דוקא כתיב מיתה אבל בשם יעקב לא כתיב מיתה כי נר"ן דבחינת יעקב נשארו בו, ולכן דקדקו בלשונם לומר 'יַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא מֵת' רוצה לומר נר"ן שהיה לו בהיותו יעקב אבינו שהוליד השבטים בעודו בשם 'יעקב' זה לא מת כי נשארו בו הנר"ן דבחינת יעקב עד כאן דבריו.

ונראה לי הטעם דשל בחינת יעקב נשארו ושל בחינת ישראל נסתלקו, היינו מפני שהקב"ה כפל שם יעקב שקראו (בראשית מו, ב) 'יַעֲקֹב יַעֲקֹב' בדרך חיבה מה שאין כן שם ישראל לא כפל אותו לו לכך זכו נר"ן של בחינת יעקב שלא יהיה בהם מיתה ולא יקרא על שם יעקב מיתה אלא ישארו בחיים, ולכן אחר מאמר זה שאמר 'יַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא מֵת' הביא מאמר 'הָאוֹמֵר רָחָב רָחָב' ללמדנו הטעם דיעקב לא מת מפני ששם זה כפלו הקב"ה ובכפל קנה חיבה ולכך לא מת ומנא ליה דכפל השם עושה חיבה הוא ממה שאמר 'הָאוֹמֵר רָחָב רָחָב נִקְרֵי' ונמצא בזה נעשה קשר היטב לשני מאמרים האלה.

אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן: אֲנָא אֲמִינָא, וְלָא אִכְפַּת לִי. קשה היה להקשות לו מיניה וביה דהא רבי יצחק עצמו כשאמר מאמר זה הזכיר רחב שני פעמים?

ונראה לי ודאי רב נחמן לא חשב דרב יצחק אמר נקרי על אדם שאינו יודעה כלל דדבר זה הוא זר מן השכל, אך חשב דרבי יצחק איירי באדם שראה צורתה כי בזמן קדמון היו עושים צורתו של אדם בעודו בחיים שהצורה תהיה כמוהו ממש וזו הצורה תשאר לדורי דורות, ועל זה אמר רבי יצחק מי שראה צורתה ואמר רחב רחב נקרי, ולכן רבי יצחק שלא ראה צורתה אף על פי שאמר רחב רחב לא אכפת לו ולכך הקשה לו רב נחמן מעצמו כי אפשר שרב נחמן ראה צורתה ועם כל זה אמר 'רָחָב רָחָב' ולא אכפת לו.

והשיב **אֲנָא אֲמִינָא בְּיוֹדְעָה** בהיותה בחיים בעורה ובשרה וגם **בְּמַכִּירָה** שהיה לו איזה ריעות עמה כי היכר נאמר על ריעות וחברה, כמו שאמר רבי לבר קפרא איני מכירך בעולם וכנזכר בגמרא (מועד קטן טז.) דרוצה לומר על חברה וריעות. ומה שאמר **וּבְמַזְכִּיר אֶת שְׁמָהּ** קָא אֲמִינָא, הכונה דנחית להזכיר שמה כפלים בעבור חיבה, ולא שבא לפיו שמה כפלים בלי כונה מכוונת ובזה ניחא לקיים הגרסא ודלא כהרב גבורות ארי ז"ל.

אָמַר לֵיהּ: אֶמְשֹׁל לְךָ מָשָׁל. יש להקשות למאי הוצרך לומר המשל? יאמר לו תכף בַּמָּה אֲבָרֶכְךָ? אִם בַּתּוֹרָה? וכו' אֶלָּא, יְהִי רָצוֹן שֶׁיִּהוּ כָּל צֶאֱצָאֵי מֵעֶיךָ כְּמוֹתְךָ!

ונראה לי בס"ד דיש מקטרגים שמים לבם על הברכות שמברכים זה לזה לקטרג בהם על המבורכים כי צרה עיניהם בברכות של בני אדם ולכן כדי לעשות הברחה לברכה זו מן המקטרגים אשר שמעו שאמר לו 'לִיבָרְכָן מַר' לכך פתח דבריו במשל שאז יאמרו המקטרגים זה ממשל משלים ואינו מברך ולא ישימו לב על דבריו ואז בסוף דבריו יאמר הברכה של יהי רצון, ובזה עשה לה הברחה מן המקטרגים שלא הרגישו בה שהסיחו דעתם.

וכיוצא בזה אמרו רבותינו ז"ל (מדרש רבה שמות מג, א) על פסוק (תהלים קו, כג) 'עָמַד בַּפֶּרֶץ לְפָנָיו' כשבא משה רבינו ע"ה להתפלל על ישראל במעשה העגל, באו השטן וגונדא דיליה לקטרג על התנצלות שעושה להם בתפילתו, מה עשה תחלת דבריו

פתח ואמר (שמות לב, לא) 'אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה' ואז תכף נסתלקו ונדחו השטן וגונדא דיליה משם כי אמרו זה בא לקטרג ולא להציל, ולזה אמר 'עָמַד בַּפֶּרֶץ' שעמד במקום הפורץ זה השטן, ואחר שנדחו אז סיים דבריו בהצלתם באומרו (שמות לב, לב) 'וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם אַיִן מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ' וכמו שכתב בזה בעל אהל יעקב ז"ל וכן הענין כאן.

לְאָדָם שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בַּמִּדְבָּר, וְהָיָה רָעֵב וְעָיֵף וְצָמֵא. יש להקשות הוה ליה לסמוך צמא לרעב? ונראה לי כי העייפות תבא על הרוב מחמת הרעבון דנחלשים איבריו כולם מחמת רעבון שלא ישאר בהם עוד כח דהכח בא מן האכילה כנודע כמו שנאמר (מלכים א' יט, ח) 'וַיֵּלֶךְ בְּכֹחַ הָאֲכִילָה הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם'.

וּמָצָא אִילָן שֶׁפֵּרוֹתָיו מְתוּקִין, וְצִלּוֹ נָאֶה, וַאֲמַת הַמַּיִם עוֹבֶרֶת תַּחְתָּיו. קשה צִלּוֹ נָאֶה וַאֲמַת הַמַּיִם תַּחְתָּיו זה נראה לו קודם שקרב אל האילן כי נראה זה מרחוק אבל פֵּרוֹתָיו מְתוּקִין ידע אחר שהגיע אליו ואכל מפירותיו ואם כן הוה ליה למנקט פֵּרוֹתָיו מְתוּקִין באחרונה?

ונראה לי בס"ד שהוכרח לסדר דברים אלו בכך משום דנקיט להו על פי סדר תחלת דבריו שאמר רָעֵב עָיֵף צָמֵא, והרעבון הלך באכילת פירותיו, ועייפות הלכה בישיבתו בצילו, וצמאון הלך כששתה מן המים העוברים תחתיו. ומה שאמר 'אַף אַתָּה בַּמָּה אֲבָרֶכְךָ?' נתכוון לפי דרכו לברכו בשם מ"ה שהוא שם הוי"ה במילוי אלפי"ן.

דף ו.

אַף אַתָּה, בַּמָּה אֲבָרֶכְךָ? אִם בַּתּוֹרָה? הֲרֵי יֵשׁ לְךָ תּוֹרָה! וכו'.. בעין יעקב גריס נמי 'וְאִם לִגְדֻלָּה? הֲרֵי יֵשׁ לְךָ גְּדוֹלָה!' אך בגמרא לא גריס גדולה. וצריך להבין לגרסת הגמרא אמאי לא נקיט גדולה?

ונראה לי בס"ד משום שסיים 'יִהְיוּ צֶאֱצָאַי מֵעֶיךָ כְּמוֹתְךָ' ואם יזכיר גדולה משמע שיהיו כמוהו בשררה שלו שהיה אב בית דין אם כן נראה כאלו אומר שיפטר וירשו כתרו! דאיך הבנים יקחו שררה של אביהן בחייו? ואף על גב דיש לומר שיהיו אב בית דין במקום אחר בחיי אביהן זה רחוק ואינו מוכרח, מה שאין כן בתורה ועושר ובנים יזכו בחיי אביהן לכל זאת דאין זה נוגע לאביהם. ודע כי רב נחמן זה המתברך

הוא רב נחמן שהיה חתן הנשיא, והיה אב בית דין והיה עשיר גדול וכמו שכתוב בסדר הדורות.

'**יוֹרֶה**', **שֶׁמּוֹרֶה אֶת הַבְּרִיּוֹת לְהָטִיחַ גַּגּוֹתֵיהֶן**. נראה לי בס"ד הטעם שקרא הכתוב את היורה בשם מורה, דכתיב (יואל ב, כג) 'כִּי נָתַן לָכֶם אֶת הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה' ולא אמר 'אֶת הַיּוֹרֶה' כי מוֹרֶה אותיות מַהֲרוּ, רוצה לומר מהרו להטיח הגגות ולהכניס הפירות ולעשות שאר צרכים דהמטר מזומן לבא.

וגם ב'מַלְקוֹשׁ' שהוא האחרון נראה לי בס"ד מַלְקוֹשׁ אותיות קוּם לָשׁ, כלומר גמר בישול התבואה וקרוב אתה ללוש עיסה ממנה. **או יובן** מַלְקוֹשׁ אותיות מלו שק, כלומר נגמר גידול התבואה ותמלאו עתה שקים ממנה להובילה לאוצר. וזהו שנאמר (תהלים קמה, טו) 'עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת אָכְלָם בְּעִתּוֹ', עִתּוֹ גימטריא מַלְקוֹשׁ [476].

וּמַשְׁקֶה עַד הַתְּהוֹם. בעין יעקב הגרסא וּמַשְׁקֶה 'אֶת' הַתְּהוֹם וצריך להבין התהום כולו מים ומאי בעי בהשקאת המטר? וגם לגרסת 'עַד' הַתְּהוֹם קשה הלא המטר משקה פני הקרקע ואינו יורד עד התהום שהוא רב המרחק מאד.

ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב רבינו האר"י ז"ל בספר הלקוטים פרשת וישלח שיש בדומם תערובת ניצוצי קדושה ומתבררים ועולים על ידי המטר בכח אור רוחני היורד עמו מלמעלה והוא מאיר בהם ומחיה ומעלה אותם יעוין שם. ובזה מובן אומרו מַשְׁקֶה 'עַד' הַתְּהוֹם או 'אֶת' הַתְּהוֹם, הכוונה על אור קדושה הרוחני היורד עם המטר מלמעלה שכוחו והארתו מתפשטת ויורדת עד התהום להאיר לניצוצי קדושה והשקאה זו היא ענין הארה, וכן אומרו 'אֶת' הַתְּהוֹם הכוונה על ניצוצי קדושה הסגורים במים התחתונים שבתהום, ומייתי על זה הפסוק (תהלים סה, יא) 'תְּלָמֶיהָ רַוֵּה נַחֵת גְּדוּדֶיהָ' פירוש גְּדוּדֶיהָ קאי על ניצוצי קדושה שמהם נברא חיילות של מלאכים, **כי על כן הצדיק נקרא איש חיל והצדקת אשת חיל** וסיים 'צִמְחָהּ תְּבָרֵךְ' רוצה לומר צמח ה"א דאלו הניצוצי קדושה הם שייכים לבחינת ה"א אחרונה שבשם, תברך אותם.

וְיוֹרֶה גּוּפֵיהּ, מְנָא לָן? דִּכְתִיב: (יואל ב, כג) **"כִּי נָתַן לָכֶם אֶת הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה"**. נראה לי בס"ד הַמּוֹרֶה [256] עם הכולל עולה מספר לִבְרָכָה [257].

דף ו:

מַאֵימָתַי מְבָרְכִין עַל הַגְּשָׁמִים? מִשֶּׁיֵּצֵא חָתָן לִקְרַאת כַּלָּה. עיין רש"י שני אופנים [רש"י: שירדו כל כך שכשהטפה נופלת יוצאה אחרת ובולטת כנגדה, מפי מורי. לישנא אחרינא שהשווקין מקלחין מים שוק מקלח וזה מקלח כנגדו] וצריך להבין למה דימה מי גשמים בדמיון חתן וכלה, הן לפירוש ראשון הן לפירוש שני, וכי לא יש בעולם שנים יוצאים זה לקראת זה אלא רק חתן וכלה?

ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב רבינו האר"י ז"ל שיורד עם הגשמים מלמעלה כח אור הנקרא מ"ד [מיין דכורין] וכנגדו עולה אור מן מים התחתונים שהם ניצוצי קדושה הסגורים למטה ואלו הם נקראים מ"ן [מיין נוקבין], וכנזכר לעיל, נמצא בירידת הגשמים נעשה חיבור וזווג מ"ד במ"ן כדוגמת חיבור חתן וכלה כי מן החתן יוצא מ"ד ומן הכלה מ"ן, ולכן דימה את הגשמים בדמיון חתן וכלה.

ועוד נראה לי בס"ד שהגשמים יורדין בחסד באתערותא דלעילא קודם שתקדים אתערותא דלתתא והוא כדמיון החתן שהוא זכר והוא בחסד והוא המשפיע שיוצא לקראת כלה שהיא הנשפעת והוא המתחיל בהתעוררות כי הוא היוצא לקראתה להביאה אצלו ולא היא יוצאה לקראתו להביאו אצלה וכמו שאמרו חז"ל (קידושין ב:) 'כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה' (דברים כד, א) משל לבעל אבדה מי מחזר על מי?

וכן נהג יעקב אבינו ע"ה שהוא החתן יצא לקראת כלה שיצא מארצו (בראשית כד, י) 'וַיֵּלֶךְ אֶל אֲרַם נַהֲרַיִם' לקראת כלתו ויקחנה ויביאנה אצלו לארצו, מה שאין כן יצחק אבינו ע"ה לא נהג כן שלא יצא לקראת כלתו. וידוע דאנחנו בית ישראל יש לנו עם הקב"ה כביכול דין אשה ובעלה, ונרצה שיתנהג עמנו כמנהג יעקב אבינו ע"ה, ולכן אומרים (איכה ה, כא) 'הֲשִׁיבֵנוּ ה' אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה' ולא תאמר (מלאכי ג, ז) 'שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם'. ובזה יובן הפסוק בישעיה (ישעיה מט, כו) 'וְיָדְעוּ כָל בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב' כלומר אתנהג עמך כמנהגו של יעקב.

ועוד נראה לי **חָתָן יוֹצֵא לִקְרַאת כַּלָּה**, אם תניח אותיות חָתָן לקראת אותיות כַּלָּה, יהיה מזה צירוף כ"ח ת"ל ה"ן, וידוע שהיסוד נקרא תל בסוד (שיר השירים ד, ד) 'לְתַלְפִּיּוֹת' תל שכל פיות פונים בו (ברכות ל.), ודו"ק.

נמצא לפי זה גשמים שיהיה מהם שבע וברכה הם היוצאים חתן לקראת כלה, וידוע שהגשמים נקראים בשם 'שְׁלוֹם' וזהו שנאמר (תהלים קכב, ז) 'יְהִי שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ', כלומר 'חֵילֵךְ' ראשי תיבות **חָתָן יוֹצֵא לִקְרַאת כַּלָּה** כיון שהגיעו הגשמים שהם שָׁלוֹם לשיעור זה שמברכים עליו אז שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ שכל אדם שקט ושאנן ונח ביום הגשמים.

ומה שאמר **עַל כָּל טִפָּה וְטִפָּה**, הכונה מודים לך דאף על פי שטיפות הגשמים מרובין הם, אתה מבדיל בין טיפה לטיפה, כדי שלא יהיו מטשטשים את הארץ.

דף ז.

אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: גָּדוֹל יוֹם הַגְּשָׁמִים מִתְּחִיַּת הַמֵּתִים, דְּאִלּוּ תְּחִיַּת הַמֵּתִים לַצַּדִּיקִים.

קשה איך יצוייר דבר זה בשכל שתהיה ירידת הגשם גדולה מתחיית המתים?

ונראה לי בס"ד על דרך שאמרו רבותינו ז"ל (פסחים קיח.) 'קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף' דלא על הפעולה איירי אלא הקושי הוא מצד המקבל שאינו ראוי להתפרנס ועם כל זה הקב"ה מפרנסו כמו שהיה בקריעת ים סוף דלא היו ראויים לאותו הנס שטען עוזא מה אלו אף אלו וכו' וכן כאן גדול יום הגשמים שהעולם אינו ראוי לגשמים ועם כל זה הקב"ה נותן להם ולכן הוא גדול מן תחיית המתים שתהיה בגמר התיקון שיהיו כולם צדיקים ועל זה אמר גדול שהוא גדול מצד הקושי הנזכר הנמצא בו.

ולזה אמר הטעם דתחיה היא לצדיקים שכולם ראויים, דכתיב (ישעיה ס, כא) 'וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ' אך כאן בין לצדיקים בין לרשעים דאז על ידי כך ימצא קטרוג שלא ירדו גשמים וכיון דעם כל זה יורדין גשמים לכך 'גָּדוֹל יוֹם הַגְּשָׁמִים מִתְּחִיַּת הַמֵּתִים' מחמת הקושי הזה אשר נעשה מצד הקטרוגים.

ומה שאמר רב יוסף '**שְׁקוּלָה כִּתְחִיַּת הַמֵּתִים**' מקשים מה יענה לטענה זו דטען רבי

אבהו דזה לצדיקים דוקא? ותירץ בני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו, דהא איכא יתרון אחר בתחיית המתים שהם חיים חיי עולם מה שאין כן גשמים הם חיי שעה ולכן סבר רב יוסף שקולין הם דיש בזה מה שאין בזה.

גָּדוֹל יוֹם הַגְּשָׁמִים כְּיוֹם שֶׁנִּתְּנָה בּוֹ תּוֹרָה. נראה לי בס"ד לאו בכוליה מילתיה גדול אלא איכא דבר אחד שוה אליו והוא דאיכא טענה לעשו דאין לבני יעקב בעולם הזה יותר מכדי חיותם בצמצום משום שכבר חלקו העולמות, והתשובה, ביום מתן תורה זכינו בכל טוב עולם הזה מדין מציל מזוטו של ים דאם לא היו ישראל מקבלים התורה היה עולם הזה אובד ועוד יש טענה כזאת לזכות בטוב עולם הזה מכח הגשמים דאין העולם מתקיים בלא גשמים והם יורדין בעבור ישראל ובזכותם נמצא כמו שיש זכות לישראל ברבוי הטובה בעולם הזה מכח יום קבלת התורה כן יש לישראל זכות מכח ירידת גשמים, לכך גדול יום הגשמים כיום שניתנה בו תורה.

אי נמי אמרינן לקמן אין הגשמים יורדין אלא בשביל בעלי אמנה, ובתורה כתיב (הושע ב, כב) 'וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה' כלומר בזכות האמנה והאירוסין הוא מתן תורה כמו שנאמר (דברים לג, ד) 'מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב'.

אִם תַּלְמִיד חָכָם הָגוּן הוּא, כְּטַל, וְאִם לָאו, עוֹרְפֵהוּ כַּמָּטָר. נראה לי בס"ד לכך יש במספר מָטָר [249] יתרון על מספר טַל [39] כמספר חֶרֶב [210] דעורפהו בחרב עשו, דהא הכי אתמר 'כְּשֶׁהַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב אֵין הַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו' וזה שלא היה לו בתורה קול יעקב אז ראוי לערפו בחרב עשו שהוא ברכת ידים שלו.

כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, תּוֹרָתוֹ נַעֲשֵׂית לוֹ סַם חַיִּים. נראה לי בס"ד ההפרש בין 'סַם חַיִּים' [168] ל'סַם מָוֶת' [546] הוא מספר חֲשֵׁכִים [378], כי תורה לשמה 'אור' כמו שנאמר 'כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר' ושלא לשמה חשכים שהוא הפך האור.

ובזה יובן הכתוב בישעיה נו"ן (ישעיה נ, י) 'מִי בָכֶם יְרֵא ה' שֹׁמֵעַ בְּקוֹל עַבְדּוֹ אֲשֶׁר הָלַךְ חֲשֵׁכִים וְאֵין נֹגַהּ לוֹ' ופירשו רבותינו ז"ל **שֹׁמֵעַ בְּקוֹל עַבְדּוֹ** הוא היצר הרע, שבראו הקב"ה עבד לאדם, והוא שומע לקול עצת היצר ועובד את ה' מיראה ואינו עובד מאהבה וכל עבודה שהיא מחמת יראה היא שלא לשמה ולזה אמר **אֲשֶׁר הָלַךְ חֲשֵׁכִים** שלמד תורה שלא לשמה שיש לו חשכים **וְאֵין נֹגַהּ לוֹ** שאין לו תורה לשמה שהיא

אור, הנה זה יש לו תקנה דעתה **יִבְטַח בְּשֵׁם** ה' **וְיִשָּׁעֵן בֵּאלֹקָיו** לעשות עבודה לשמה, ולכן אמר כאן הלומד לשמה תורתו נעשית לו סם חיים, ושלא לשמה סם מות בר מינן. והתוספות פירשו האי שלא לשמה דנקיט כאן היינו שלומד לקנטר, והאמת אתם בזה, רמז לדבר קנטר [359] גימטריא שטן [359].

ואומרו **תּוֹרָתוֹ** היינו אפילו החידושים שהוא מחדש בתורה שנקראים תּוֹרָתוֹ גם כן נעשית לו וכו'.

אִם תַּלְמִיד חָכָם הָגוּן הוּא, "מִמֶּנּוּ תֹּאכֵל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת" (**דברים כ, יט**). נראה לי בס"ד על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל (סוכה כא:) 'שיחתן של תלמידי חכמים צריכה תלמוד', פירוש התלמיד חכם גם מדברי חול שלו ילמדו העולם יראה וחכמה אך זה אינו אלא בתלמיד חכם הגון שהוא צדיק, ולזה אמר מִמֶּנּוּ תֹּאכֵל 'ממנו' דייקא רוצה לומר מגוף העץ תאכל, שיהיה העץ ראוי לאכילה חוץ מן הפירות ולכן קראו בשם **הָגוּן** ולא אמר צדיק או כשר דהגון למפרע **נוגה** שיהיה מאיר לעולם שהכל נהנים ממנו.

מָה אֵשׁ אֵינוֹ דּוֹלֵק יְחִידִי, אַף דִּבְרֵי תּוֹרָה אֵין מִתְקַיְּמִין בִּיחִידִי. נראה לי בס"ד לכן התורה התחילה בתיבת 'בְּרֵאשִׁית' (בראשית א, א) ודרשו בתיקונים 'בְּרִית אֵשׁ' כי תורה עם הכולל עולה מספר ברית [612] והיא כמו האש דאינו דולק יחידי. ובזה יובן הטעם שהתחילה בבי"ת ומסיימת בלמ"ד כי הלמ"ד רוצה לומר לימוד צריך להיות בבי"ת דהיינו בשנים ולא באחד.

מַאי דִּכְתִיב: (ירמיהו נ, לו) **"חֶרֶב אֶל הַבַּדִּים וְנֹאָלוּ"**? **חֶרֶב עַל שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים.** נראה לי בס"ד הכתוב אמר (בראשית כז, כב) 'הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו' ודרשו רבותינו ז"ל כשהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו. ומה שכפל את הקול היינו לרמוז שצריך להיות הלימוד בשנים שהם שתי קולות אז יש בהם כח לבטל כח הידים של עשו שהוא החרב, והיינו כי שני פעמים **קול** [136] הוא מספר **רעב** [272], וחרב מספרו ר"י [210], ויש בו שני נקודות של סגו"ל שמספרם ששים, ועם הכולל שלהם הם ס"ב הרי סך הכל של **חרב** ונקודותיו הוא **רעב**, ולכן צריך ב' פעמים קול משני תלמידי חכמים לבטל החרב ועל כן כיון שלומדים יחידים ואין להם צירוף ב' קול

לבטל החרב אז הוא חֶרֶב עַל שׂוֹנְאֵיהֶם שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. ונראה לי **חרב** אותיות **חבר**, שאם לומד עם חבר ניצול מן חרב.

וְהֵינוּ דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: הַרְבֵּה תּוֹרָה לָמַדְתִּי מֵרַבּוֹתַי, וּמֵחֲבֵרַי, יוֹתֵר מֵרַבּוֹתַי, וּמִתַּלְמִידַי, יוֹתֵר מִכֻּלָּם. נראה לי דקדק לומר 'הַרְבֵּה תּוֹרָה' דלא תימא לא אתרמי לרבי חנינא ללמוד מרבותיו הרבה ולכך לימודו מחביריו היה יותר, לזה אמר 'הַרְבֵּה תּוֹרָה לָמַדְתִּי מֵרַבּוֹתַי' אדרבא אתרמי לי דהרבה תורה למדתי מרבותי ועם כל זה לימודי מחברי היה יותר, נמצא לפי זה הלימוד מן התלמידים עולה על כולנה.

ונראה לי לכך כל חכם נקרא בשם תלמיד חכם לרמוז עיקר שלימות חכמתו הוא מכח התלמיד ולפי זה הלימוד יהיה על ידי שלשה שהם רב חבר תלמיד, וזה נרמז באמרו (שמות לב, טז) 'חָרוּת עַל הַלֻּחֹת' אותיות המבטא הם 'חרת' ראשי תיבות **חבר רב תלמיד** וחוט המשולש לא במהרה ינתק.

ובזה יובן הטעם שנקראת אוריין תליתאי, כמו שאמרו (שבת פח.) 'בריך רחמנא דיהב אוריין תלתאי לעם תלתאי'.

ובזה יובן (משלי ל, כט) 'שְׁלֹשָׁה הֵמָּה מֵיטִיבֵי צָעַד' שהם רב חבר תלמיד שעל ידם 'אַרְבָּעָה מֵיטִבֵי לָכֶת' הם ארבעה חלקי התורה שהם פרד"ס [פשט, רמז, דרש, סוד].

אִם תַּלְמִיד חָכָם הָגוּן הוּא, "לִקְרַאת צָמֵא הֵתָיוּ מָיִם", וְאִם לָאו, "הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמָּיִם" (**ישעיה כא, יד**). נראה ודאי אם אינו הגון מצד המעשים אסור ללמדו תורה, דהוי כזורק אבן למרקוליס אך כאן באינו הגון דהיינו שלומד בעבור פניה להתגדל או לשם פניה אחרת שזה מותר ללמדו תורה כי מתוך שלא לשמה בא לשמה.

ברם לכאורה נראה דהאי דרשה לא תיכון לסברת רבן גמליאל דסבירא ליה כל תלמיד חכם שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש (ברכות כח.), דלית ליה הא דאמרינן מתוך שלא לשמה בא לשמה (נזיר כג:).

מיהו נראה לי דאתיא גם לרבן גמליאל והכי קאמר אם ברור לך שהוא הגון שלומד תורה לשמה 'הֵתָיוּ מָיִם' תלך אצלו ללמדו, ואם לאו כלומר אינו ברור לך אם הוא לומד לשמה, או לאו אז 'לְכוּ לַמָּיִם' המתן עד שיבא אצלך ותבדוק אותו ותראה אם הוא לומד לשמה תלמדנו ואם לאו אל תלמדנו.

אִם תַּלְמִיד הָגוּן הוּא, "יְפוּצוּ מַעְיְנֹתֶיךָ חוּצָה" (משלי ה, טז). נראה לי הא דהוכרח רש"י לפרש דרשה זו דרבי חנינא בר חמא בסתרי תורה, משום דאם לא כן הוי דלא כרבי אלעזר בן עזריה (ברכות כח.), ובאמת קיימא לן כרבי אלעזר בן עזריה דכך הסכימו כל החכמים ביום שהושיבו את רבי אלעזר בן עזריה לנשיא וניתוספו ארבע מאות ספסלים בית המדרש.

לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לְמַיִם? דִּכְתִיב: (ישעיהו נה, א) **"הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמָּיִם"**, **לוֹמַר לְךָ: מַה מַּיִם מַנִּיחִין מָקוֹם גָּבוֹהַּ, וְהוֹלְכִין לְמָקוֹם נָמוּךְ, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה, אֵין מִתְקַיְּמִין אֶלָּא בְּמִי שֶׁדַּעְתּוֹ שְׁפָלָה.** נראה לי בס"ד לכך אחר אות מ' יש אותיות נס דאות מ' הוא מים במלואה, ואותיות נס המלוי שלהם אותיות נמוך כזה נו"ן סמ"ך, ולזה אמר (תהלים ס, ו) 'נָתַתָּה לִירֵאֶיךָ נֵס לְהִתְנוֹסֵס' כלומר כיון דהוא נמוך תעשה לו נֵס לְהִתְנוֹסֵס מִפְּנֵי קֹשֶׁט סֶלָה.

ואומרו **'בְּמִי שֶׁדַּעְתּוֹ שְׁפָלָה'** נראה לי בס"ד התורה היא בפה, כמו שאמרו (עירובין נד.) 'כִּי חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם' (משלי ד, כב) והתחלת הפה של האדם הוא השפה ואם תניח אות למ"ד הרומז ללימוד התורה בתוך אותיות 'שפה' יהיה צירוף 'שפלה'.

ומה שאמר **'דַּעְתּוֹ שְׁפָלָה עָלָיו'** יש להקשות למאי צריך לומר 'עָלָיו'? ופירש בני ידידי כבוד הרב יעקב הי"ו, רוצה לומר שאין שפלותו לעיני הבריות דוקא אלא שפלה עליו כלומר שפל בעיני עצמו עד כאן דבריו נר"ו.

לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה בִּשְׁלֹשָׁה מַשְׁקִין הַלָּלוּ: בְּמַיִם, וּבְיַיִן, וּבֶחָלָב. נראה לי בס"ד דמיון המים הוא לתורה שבכתב דהכל לומדים אותה אפילו המון העם כמו המים שהכל שותין אותה, ודמיון החלב לתורה שבעל פה דהיינו חלק הפשוט שבה, ודמיון היין לחלק הנסתר.

ועוד נראה לי בס"ד עשה ג' דמיונות כנגד שלשה מיני למוד שלומד האדם מרבותיו ומחביריו ומתלמידיו, וראשי תיבות חלב יין מים 'חיים' כי היו"ד כפולה, ולכן בתורה כתיב (משלי ד, כב) 'כִּי חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם' כי מוצאי מצא חיים, ומספר 'מים חלב יין' [200] עולה מאתים. וזהו שנאמר (שיר השירים ח, יב) **'כַּרְמִי שֶׁלִּי לְפָנָי'** הוא בית המדרש **'הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה'** אל"ף שלך רוצה לומר לימוד לך שלמה שהוא לימוד

לשמה 'וּמְאתַיִם' הם מים חלב יין הם דמיון 'לְנַטְּרִים אֶת פִּרְיוֹ' אלו תלמידי חכמים. ובני ידידי כבוד הרב יעקב הי"ו פירש, מים דמיון למשנה וחלב דמיון ללימוד הסברא הוא התלמוד שמלבן ההלכה ומוציאה לאורה והיין דמיון לפלפול שהוא גבורה של תורה שהיין הוא סוד הגבורות, עד כאן דבריו נר"ו.

אַמַּאי אָמַרְתְּ לָהּ הָכִי. הנה הגרסא בעין יעקב היא אָמַר לָהּ לִבְרַתֵּיהּ: מַאן אָמַר לָךְ הָכִי? אָמְרָה לֵיהּ: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא, מַאי אֲמַרְתְּ לֵיהּ? הָכִי וְהָכִי אֲמַרְתְּ לֵיהּ, וגרסא זו הביאה בספר דקדוקי סופרים מתלמוד כתב יד והיא נכונה, דודאי שאל הקיסר מבתו תחילה מאי אמרת ליה, והשתא לפי גרסא זו נמצא ידע אביה דהיא אמרה לו תחילה הכי והוא השיב לה הכי, ולפי זה יש להקשות למה אמר לרבי יהושע בן חנניא אמאי אמרת לה הכי מאחר דידע הסיבה, ומה שהשיב לו רבי יהושע בן חנניא כִּי הֵיכִי דְּאָמְרָה לִי לֵיהּ אִיהִי וכו', מה נתחדש אצל הקיסר בדברים אלו על מה שהיה יודע תחילה מבתו?

ונראה לי בס"ד ואקדים לתרץ תחילה עוד דקדוק אחר, מה טעם מצא רבי יהושע בן חנניא בדבריו שדבר עם בת הקיסר בעיצה זו לתת היין שבאוצר בכלי זהב? כי בשלמא יין ששותין על השלחן ודאי ראוי לשתותו בכלי זהב ובודאי כך היו עושין הם אבל יין שבאוצר מה הפרש כבוד יש בו אם מונח בכלי חרס או כלי זהב? כי מי רואה אותו ובתו של קיסר כשאמרה לאביה שיניחו היין בכלי זהב איך שמע וקבל דבריה, דמה טעם מצא בזה?

על כן נראה לי דלאו על יין דקאים לשתיה הוא אומר אלא הכונה הוא על יין שדרכם לנסכו בכל יום לעבודה זרה **כי מקודם היו אדוקים בניסוך היין לעבודה זרה מאד**, וכל אחד יש לו יין משובח בתוך ביתו שינסך ממנו בכל יום לעבודה זרה וכן הוא אצל הקיסר ועל זה היין אמר לה רבי יהושע בן חנניא איך אתם שומרים אותו? והשיבה בכלים של חרס כשאר יינות שבבית והשיב לה דאתם החשובים צריך לשמרו בכלי זהב, והוא היה צריך לומר לה כך עבודה זרה דחשיבה צריך לשמור יין שלה בכלי זהב, אך לא רצה להזכיר בפיו חשיבות על עבודה זרה וכינה החשיבות עליהם כיון דאתם חשובין ראוי שתשמרו יין זה לעבודה זרה בכלי זהב, והיא אמרה לאביה עיצה

זו איך יין של עבודה זרה יהיה שמור בכלי חרס וראוי שיהיה מונח בכלי זהב ומצא אביה טעם בדבריה וצוה שכך יעשו והחמיץ היין, ואחר ששאל מבתו מי הגיד לך עצה זו? ואמרה לו רבי יהושע בן חנניא, ושאל מאי אמרת ליה? והשיבה הכי והכי אמרת ליה, חשד את רבי יהושע בן חנניא דלאו בשביל הויכוח אמר לה כן אלא אמר כן כדי לקלקל את המוכן לעבודה זרה לשנאתו בעבודה זרה ולכך שאל אותו אמאי אמרת לה הכי? כי אני חושדך בעבור שנאת העבודה זרה דברת כן כי ודאי אין אתה חש על כבוד העבודה זרה כדי שתאמר דבר שהוא לכבודה! והשיב לו אם אני הייתי נכנס עמה בדבר זה תחלה היה מקום לחשד זה אך היא אמרה לי כך והוכרחתי להשיב לה כך לסתור דבריה שהיתה מגנה אותי ואמרתי לה שיש הוכחה מן שמירת היין בכלים שאינו נשמר אלא רק בכלי פחות ולא נתכוונתי בדרך עצה כי מעולם לא חשבתי שיש אדם טועה בדבר זה לחשוב שיהיה שמירה ליין בכלי כסף וזהב ולא היו דברי אלא בדרך הוכחה וראיה שאני מוכיח מזה על דבר שהלעיגה בו.

והא דעשה לה הוכחה מן היין ולא מן המים, דהא הש"ס קאמר גם המים אין מתקיימין אלא בפחות שבכלים חדא קלקול היין הוא טפי מן המים ועוד הם אין דרכם לשמור מים בכלים אלא מביאים מים חדשים מן המעיין או מן הנהר דבר יום ביומו.

דף ז:

אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: גָּדוֹל יוֹם הַגִּשְׁמִים, שֶׁאֲפִלּוּ יְשׁוּעָה פְּרָה וְרָבָה בּוֹ (ישעיה מה, ח).

יש להבין מאי לשון 'אפילו'? ועוד מה פריה ורביה שייך בישועה?

ונראה לי בס"ד דאף על פי שכל נס יכונה בשם ישועה, מכל מקום נס של פקידת עקרות ראוי לכנותו יותר בשם ישועה, והיינו דאם האשה עקרה אין שלום בינה לבין בעלה ורק הבנים עושים שלום בין איש לאשתו וכמו שנאמר (תהלים קכח, ו) 'וּרְאֵה בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל' נמצא הבנים הם שלום וראש וסוף **יְשׁוּעָה** אותיות יה שהם באיש ואשה, ששם י"ה ביניהם ובין אותיות אלו של איש ואשתו יש אותיות **שו"ע** שהם מספר **שָׁלוֹם** [376] לכן נס פקידת עקרות יכונה בשם ישועה דכיון דנפקדו

איש ואשתו בבנים יש אצלם צירוף אותיות ישועה.

וידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה נג, ח) כיון שנפקדו שרה נפקדו כמה עקרות עמה, והטעם מפורש בספרי המפרשים ז"ל כיון שנפתח צינור של נס זה בפקידת שרה או רבקה אז נפתחו בנקל צינורות של נס כזה לכמה עקרות אף על פי שאינם ראויים לנס זה.

והנה כאן בירידת הגשמים נעשה ענין פקידת עקרה כי ירידת הגשמים הם ענין עיבור ולידה, וכמו שאמרו בגמרא דף וא"ו בגשם מאי לשון 'רביעה'? דבר שרובע את הקרקע, דאמר רב יהודה: מיטרא, בעלה דארעא הוא, דכתיב (ישעיהו נה, י) 'כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי אִם הִרְוָה אֶת הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ', וכן אמר רב יהודה טבא לשתא דטבת ארמלתא', וכן אמר לקמן נאמרה עצירה באשה ונאמר עצירה בארץ ונאמר לידה באשה ולידה בארץ עיין שם. נמצא הארץ היא כדמיון אשה שמתעברת ביום הגשמים מן הגשם ויולדת אחר כך כשתוציא צמחה ולפי זה כמו שאמרו רבותינו ז"ל כיון דנפקדה שרה ורבקה נפקדו כמה עקרות מטעם האמור כיון דנפתח הצנור של שפע זה נפתח דוגמתו לאחרים, כן הענין כאן כיון שירדו גשמים לעולם שבהם מתעברת הארץ אז יהיה שפע כזה של עיבור גם בבני אדם שיהיו הנשים מתעברות מבעליהם וזה העיבור של האשה מבעלה שמתעברת ממנו בבנים נקרא בשם ישועה כדאמרן לעיל לזה אמר '**אֲפִלּוּ יְשׁוּעָה**' שהוא שפע עיבור אשה מבעלה בבנים '**פְּרָה וְרָבָה בּוֹ**' שיתרבה שפע זה אצל כמה בני אדם.

ועוד נראה לי בס"ד על ידי הגשמים יהיה בירור ניצוצי קדושה לעלות מן הדומם, ועל ידי זה יהיה עת רצון ויתייחדו הדודים למעלה בעולמות העליונים ואז נמשכין אורות המוחין הנקראים בשם ישועות, ולזה אמר '**אֲפִלּוּ יְשׁוּעָה**' הוא אור המוחין '**פְּרָה וְרָבָה**' בעולמות למעלה.

אֵין הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִים, אֶלָּא אִם כֵּן נִמְחֲלוּ עֲוֹנוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. נראה לי בס"ד הסליחה היא לשלשה שהם חטאים עונות פשעים, והנה סליחה עם הכולל קי"ד, וג' פעמים קי"ד עולה שמ"ב ועם הכולל עולה גשם [343], לזה אמר וְסָלַחְתָּ לְחַטָּאת וכו' וְנָתַתָּה

מָטָר עַל אַרְצְךָ (מלכים א' ח, לו).

ועוד נראה לי בס"ד דאמרינן בריש פרקין גשמים היינו פרנסה, וידוע הפרנסה באה משלש ספירות ראשונות שהם כח"ב [כתר, חכמה, בינה] הרמוזים בשם י־ה, הכתר בקוץ היו"ד, והיו"ד עצמה חכמה, וה"א בינה, ובשלש ספירות יש ג' הויו"ת שמספרם לחם [3×26=78], ולכן לחם היינו פרנסה, ולכן על ידי המחילה של העונות ירדו גשמים שהם 'לחם י־ה' כי גשמים היינו פרנסה, שהיא **לחם י־ה** אותיות '**מחילה**'.

אַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לְחַטַּאת עַבָדֶיךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל כִּי תוֹרֵם אֶת הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יֵלְכוּ בָּהּ וְנָתַתָּה מָטָר עַל אַרְצְךָ אֲשֶׁר נָתַתָּה לְעַמְּךָ לְנַחֲלָה: (מלכים א' ח, לו) "**וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לְחַטַּאת**". נראה לי דרבי תנחום עדיף ליה קרא ד'רָצִיתָ' (תהלים פה, ב), משום דאמרו דוד המלך ע"ה דקדים לשלמה המלך ע"ה, אך זעירי האי קרא ד'וְאַתָּה' עדיף ליה משום דכתוב בנביאים, ועוד דנזכר שם מָטָר להדיא, ובקראי דרבי תנחום בריה דרבי חנילאי וזעירי איכא נפקותא דקרא דזעירי משמע על עבודה זרה דוקא אבל קרא דשאול חטאו משמע גם על שאר עונות שראויים להורידם לשאול.

אֵין הַגְּשָׁמִים נֶעְצָרִים, אֶלָּא בִּשְׁבִיל בִּטּוּל תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת. נראה לי בס"ד דהוי מדה כנגד מדה על פי מה שכתב רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל, אדם מביא אריס לשדה נותן לו שליש או רביע, והקב"ה מוריד גשמים ומזיל טללים ומשיב רוחות דבלעדם לא תצא התבואה כלל, איך יקשה לאדם לתת המעשר לשליחא דרחמנא?! ולכן שפיר קאמר הכא דנעצרים בשביל ביטול תרומות ומעשרות.

ומה שאמר דְּ'**נֶעְצָרִין בִּשְׁבִיל מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן־הָרַע**' כי הדבור רוח הוא באנוש וכמו שאמרו (זהר חלק ג' דף מו: ובאונקלוס בראשית ב, ז) 'רוחא ממללא' ובעל לשון הרע קל בעיניו הדיבור שהוא רוח לכך יבא הרוח ויפזר האידים שלא יתקבצו ביחד וימטירו, כמו שנאמר (איוב לז, כא) 'רוּחַ עָבְרָה וַתְּטַהֲרֵם', וזהו הטעם שנעצרים גם כן בשביל ביטול תורה.

בִּשְׁבִיל עֲצִלוּת שֶׁהָיָה בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא עָסְקוּ בַּתּוֹרָה, נַעֲשָׂה שׁוֹנְאוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָךְ. נראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (ברכות ד:) לא נאמר נו"ן באשרי משום דאית ביה נפילה דכנסת ישראל, ואף על פי כן סמכה דוד ברוח הקודש דכתיב (תהלים קמה, יד) 'סוֹמֵךְ ה' לְכָל הַנֹּפְלִים' וסמיכה זו היא בזכות התורה, אך ידוע דהתורה נקראת

(שבת פח.) 'אוריין תליתאי' דמשולשת בעשרים ושתים אתוון רברבן וכמו כן אתוון בינונים, וכמו כן אתוון זעירין שהם ס"ו אותיות ולכן בביטול תורה נפרד אותיות ס"ו מן 'סוֹמֵךְ' ונשאר 'מָךְ' ודוק.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש סמך רמז לתורה, וידוע תורה שבעל פה היא ששים מסכתות וכנזכר בתיקונים ועל ידי ביטול תורה יחסר אות ס' כנגד ס' מסכתות, וישאר 'מָךְ' עד כאן דבריו נר"ו.

דף ח.

מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? יַרְבֶּה בִּתְפִלָּה יֵלֵךְ אֵצֶל חָסִיד שֶׁבַּדּוֹר וְיַרְבֶּה עָלָיו בִּתְפִלָּה. פירש **בני ידידי** כבוד הרב יעקב נר"ו הטעם שמחליט התקנה של ירידת הגשמים בתפלה מפני כי גשמים הראשונים שירדו לעולם לא ירדו אלא על ידי תפלה של אדם הראשון כמו שאמרו רבותינו ז"ל (חולין ס:) שהדשאים כשנבראו עמדו על פתח הקרקע, ולא יצאו עד שבא אדם הראשון והתפלל וירדו גשמים ויצאו, וכמו שנאמר (בראשית ב, ה) וְכֹל שִׂיחַ הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר וכו' עד כאן דבריו נר"ו.

אִם רָאִיתָ תַּלְמִיד, שֶׁתַּלְמוּדוֹ קָשֶׁה עָלָיו כְּבַרְזֶל, בִּשְׁבִיל מִשְׁנָתוֹ שֶׁאֵינָהּ סְדוּרָה עָלָיו. נראה לי נקיט בַּרְזֶל אותיות 'לֵב זָר' כלומר לבו בתורה כמו לב איש זר דאין דברי תורה מתקבלים ומתיישבים עליו.

כִּי הָא דְּרֵישׁ לָקִישׁ הֲוָה מְסַדֵּר מַתְנִיתִין אַרְבְּעִין זִימְנִין, כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁנִּתְּנָה תוֹרָה, וְעַיֵּל לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן. נראה לי כדי שיגין עליו זכות לימוד משה רבינו ע"ה שלמד בהר תורה מהקב"ה בארבעים יום.

אי נמי כדי שתתייסד התורה בארבעה יסודות שבו, וכל דבר כלול מעשר שבקדושה. **רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה מְסַדֵּר מַתְנִיתִין עֶשְׂרִין וְאַרְבַּע זִימְנִין, כְּנֶגֶד תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים, וְעַיֵּל לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא.** עיין מהרש"א שכתב אין כאן טעם מבורר עיין שם. ונראה לי בס"ד תורה שבעל פה ששה סדרים ונדרשת בארבע חלקים פרד"ס [פשט, רמז, דרש, סוד] ולפי זה ארבע פעמים ששה הם כ"ד הרי מכוון בה החשבון כנגד כ"ד ספרים שהם תורה שבכתב.

אי נמי תורה שבעל פה היא בסוד שם אדנ־י שיש בו כ"ד צירופים, ותורה שבכתב כ"ד ספרים הרי 'כדכד' וזהו שנאמר (ישעיהו נד, יב) 'וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ'.

או יובן השכחה בא מכח זוהמת הנחש וידוע (זוהר חלק ח' דף קכד.) דזוהמת הנחש שורשה מן כ"ד זיני דמסאבותא, כמנין **וְאֵיבָה** [24], דכתיב (בראשית ג, טו) וְאֵיבָה אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וכו' ולכן ניתנה תורה שבכתב בכ"ד ספרים להעביר ולדחות מעל ישראל כ"ד זיני דמסאבותא כנודע, ולכן הוה תני כ"ד זמנין כנגד כ"ד ספרים כדי שימשך לו כח מן כ"ד ספרים לדחות מעליו כ"ד זיני דמסאבותא דהשכחה באה מצידם שעל ידי כך לא ישכח ולא יתקשה בלימודו ולכן כתיב (יחזקאל ג, כא) 'צַדִּיק וְהוּא לֹא חָטָא חָיוֹ יִחְיֶה', **חָיוֹ** מספר כ"ד, רמז לקדושת כ"ד ספרים יחיה בהם.

אִם רָאִיתָ דּוֹר, שֶׁהַשָּׁמַיִם מִשְׁתַּכִּין עָלָיו כִּנְחֹשֶׁת מִלְּהוֹרִיד טַל וּמָטָר, בְּשָׁבִיל לוֹחֲשֵׁי לְחִישׁוֹת שֶׁאֵין בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר. נראה לי בס"ד נקיט לְחִישׁוֹת לשון רבים, דכל תפלה צריכה להיות בשתים דהפשט והנגלה שלה על צרכי עולם הזה והנסתר שלה הוא בעולמות העליונים, נמצא התפלה היא לחש שכולל שתי לחישות.

וְאִם לָחַשׁ וְעָלְתָה בְּיָדוֹ וְהֵגִיס דַּיְתוֹ עָלָיו, מֵביא אַף לָעוֹלָם. נראה לי בס"ד על פי מה שכתב הרב נחל קדומים בפרשת נצבים, קודם שברא הקב"ה העולם היה אות א' במילואו 'אף' וראה הקב"ה דאין העולם מתקיים באף הטיל למ"ד ונעשה 'אלף'. ובזה פירשו (תהלים צג, א) 'אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט' עיין שם. והנה נודע כי אות ל' הוא גבוהה יותר מכל האותיות ולכן מי שהוא מגיס דעתו עליו בחשבו שהוא גבוה מכל אדם לכן מסלק את הלמ"ד שהוא גבוה מהכל מן מלוי 'אלף' וישאר 'אף' וזהו שאמר מֵבִיא אַף לָעוֹלָם, ולכן הביא זה על פסוק (איוב לו, לג) 'מִקְנֶה אַף עַל עוֹלֶה' כי **עוֹלֶה** [111] גימטריא **אל"ף**.

ובזה יובן נמי דברי רבא, 'שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁאֵין נוֹחִין זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה, מִתְקַנְּאִין בָּאַף וּמַעֲלִין אוֹתוֹ' דכיון שפוגמים בלימוד שלהם שרמוז באות למ"ד לכך יסתלק למ"ד מן מלוי 'אלף' וישאר 'אף'.

אָמַר וּמַה יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן (קהלת י, יא). קשה הוה ליה למימר וּמַה 'הֲנָאָה' לְבַעַל הַלָּשׁוֹן, דהם אמרו לו 'מָה הֲנָאָה יֵשׁ לְךָ?' ועוד למה המספר לשון הרע נקרא 'בַּעַל

הַלָּשׁוֹן', וכי הוא לבדו יש לו לשון? והלא גם המספר טוב יש לו לשון ומספר בלשון! ונראה לי בס"ד דהלשון נקרא כלי ה', כי פעולת הלשון שהוא הדיבור לא יוכל שום אדם לברא אותו אפילו על ידי ספר יצירה, ולכן הדיבור נקרא כח ה' כי הוא מיוחד להשי"ת לבדו שלא נתן הקב"ה כח לשום נברא לברא כח זה ועליו נאמר (דברים ח, יח) וְזָכַרְתָּ אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ כִּי הוּא הַנֹּתֵן לְךָ 'כֹּחַ' זה הדיבור לַעֲשׂוֹת בו חָיִל, נמצא שם שמים נקרא על הלשון.

לכן **לָשׁוֹן** גימטריא **שְׂכִינָה** עם הכולל [386] ואם האדם יטמא לשונו בלשון הרע יוסר שם שמים מעליו ולא יהיה נקרא כלי ה' אלא יתיחס לאדם, וכיון שנטמא הלשון בלשון הרע יסתלק ממנו מספר **כֹּחַ** [28] כנגד כ"ח אותיות דשם הוי"ה במלואו ומלוי מלואו וישאר בלשון מספר **נָחָשׁ** [358], דאז נעשה האדם שהוא בעל הלשון הזה כמו נחש ממש!

לזה אמר הנחש 'וּמַה יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן' כלומר זה המספר לשון הרע שהלשון יתייחס אליו אחר שנטמא מה יתרון יש בו על מספר שמי? כי בטומאת לשונו יוסר מן מספר הַלָּשׁוֹן שלו מספר כֹּחַ שהוא רמז לשם שמים, ואז ישאר בלשון מספר נָחָשׁ, ואם כן למה תשאלו ממני 'מָה הֲנָאָה יֵשׁ לְךָ?' הלא יש אתכם עוד נחש אחר, תשאלוהו מָה הֲנָאָה יֵשׁ לְךָ?!

אֵין תְּפִלָּתוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת, אֶלָּא אִם כֵּן מֵשִׂים נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ. נראה לי בס"ד הנפש הוא סוד המלכות שהיא סוד דבור ומי שמקיים דבורו להביאו לידי מעשה מתקן בזה את נפשו, ולכן מדה כנגד מדה **תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת** שמייקר הקב"ה את דבורו כשם שהוא מייקר דבורו להביא לידי מעשה שכל מעשה תתייחס לכפים.

או יובן אחיזה בכף היא אחיזה מעליא מה שאין כן באצבעות בלבד היא אחיזה רפויה והמשים נפשו בכפו רוצה לומר אוחז תיקון נפשו אחיזה מעליא כדמיון האחיזה בכפים אז התפילה שהיא סוד נפש נשמעת.

ועוד נראה לי בס"ד הממון נקרא נפש בעליו כמו שאמרו רבותינו ז"ל (בבא קמא קיט.) על פסוק (משלי א, יט) 'נֶפֶשׁ בְּעָלָיו יִקָּח' זה ממון של נגזל, וזהו **מֵשִׂים נַפְשׁוֹ** רוצה לומר ממונו בכפו לחלקו לעניים כי הצדקה תתייחס לכפיים.

בּוֹא וּרְאֵה, כַּמָּה גְּדוֹלִים בַּעֲלֵי אֱמָנָה, מִנַּיִן? מֵחֶלְדָּה וּבוֹר, וּמָה הַמַּאֲמִין בְּחֶלְדָּה וּבוֹר כָּךְ, הַמַּאֲמִין בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. פירוש מאמין שאפילו חולדה ובור שאין בהם דעת יש ממש בעדות שיעיד אותם עליו לנקום ממנו נקם על ידם כמשפט העדים שיש בהם דעת דכתיב בהו (דברים יז, ז) 'יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ', המאמין בהקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה!

והנה כעין מעשה זו של חולדה ובור, שמעתי שמספרים אשר עשה השי"ת לנקום נקמת איש ישראל אשר נהרג על ידי נכרי אחד והוא כי איש יהודי עשיר היה הולך בשיירא במדבר מעירו לעיר אחרת והיה נושא באמתחתו על בהמתו צרורות הרבה של דינרי זהב בשביל עסקו ונזדמן שם בשיירא ההיא נכרי אחד מאנשי חיל שהרגיש שיש אצל היהודי צרורות דינרי זהב.

מה עשה? נתחבר עמו בדרך בחיבה וריעות והיה משמשו כמו משרת והיו רוכבים כל יום בהמתם ביחד זה אצל זה והיה הנכרי משמח את היהודי בדברי טיול וספורי מעשיות בכל הדרך ויום אחד היה מספר לו סיפורים נאים המושכים את הלב והיה מנהיג הבהמה בנחת כדי שילכו יחדיו ועל ידי כך נתרחקו מאנשי השיירא שהיו הם אחרונים, והיהודי להיותו נותן לבו לדבריו לא הרגיש בהרחקתם מן השיירא ובאו למקום עומק עד שאין איש רואה אותם מרחוק כלל ואם יצעק אין קולו נשמע ואז ירד הנכרי מן הבהמה וחרבו שלופה בידו והפיל את היהודי לארץ וכפת אותו לשחוט אותו כדי ליקח צרורות הזהובים אשר באמתחתו והיהודי ראה כי כלתה אליו הרעה ויבט כה וכה וירא כי אין איש ורק ראה עוף אחד יושב על סלע אחד סמוך אליו ויאמר לנכרי עוף זה ששמו כך הוא יעיד על דמי לנקום נקם! ויצחק הנכרי ושחטו תכף והניח גוייתו בגומא אחת וכסהו בעפר ולקח צרורות הזהובים וחזר לאחוריו ולא הלך לשיירא.

ואחר איזה ימים שב לעיר שמח והקרובים של היהודי חשבו שהגיע היהודי לעיר שהלך שם וכשראו שבאה משם שיירא אחר שיירא ולא בא להם מכתב ממנו הלכו לחפש ולא מצאו ונתייאשו ממנו ויתאבלו עליו. והנכרי ההוא דר בעיר היהודי שהיא היתה עיר המלוכה ואין מי שמכיר ומרגיש בדבר זה כלל אך זה הצליח על ידי העושר

ההוא שלקח מן היהודי אחר שרצח אותו ובמעט שנים עלה לגדולה עד שנעשה משנה למלך והצליח יותר עד שהגיע למעלה גדולה שכל יום סועד עם המלך ביחד. ויהי היום המלצר של המלך קנה עוף אחד חשוב שהוא מזה המין של העוף אשר העידו היהודי על דמו כי זה המין אינו מצוי כל כך ובשרו שמן וטוב ועלה בלבו לעשותו מטעמים למלך מפני שאינו מצוי וכן עשה בישלו ועשהו מטעמים לפאר וכשהגיע זמן הסעודה של המלך הגיש המלצר בידו את העוף הזה בקערה אחת ויאמר למלך זה הוא עוף פלוני שנקרא כך ונזדמן לידי היום ועשיתיו מטעמים, אכול ממנו ויערב לך.

וזה המשנה היה יושב על השלחן עם המלך וכששמע מפי המלצר שמו של זה העוף צחק כי זכר דברי היהודי שאמר לו קודם שרצחו זה עוף פלוני יעיד על דמי לנקום נקם ואמר בלבו אנכי הצלחתי אחר הרצח עד שהייתי משנה והנני אוכל עם המלך מן העוף הזה אשר הכינו היהודי לעדות וכאשר עבר דבר זה בלבו אותה שעה צחק על דברי היהודי ואף על פי שהמלך יושב צחק כי לא היה יכול להתאפק אך המלך כשראהו שצחק בלי אומר ובלי דברים תמה על הצחוק הזה שראה בו וישאלהו למה צחקת? הגד לי! ויאמר לא אוכל להגיד והמלך חרה אפו ויאמר אם לא תגיד האמת מה ענין הצחוק זה אהרוג אותך עתה וזה כשראה דבר המלך נחוץ ואי אפשר שלא יגיד ואין לו זמן לצייר דברים בשקר, אמר בלבו אגיד הדבר כמו שהוא ומה בכך? כי ודאי המלך לא יקפיד על שהרגתי יהודי אחד, והוא יודע שלפעמים אני צולב עשרה נפשות ביום אחד ומה נחשב בעיני המלך דם יהודי אחד שהרגתי קודם כמה שנים! ויגד למלך הדבר כמו שהוא ויאמר צחקתי עתה בזכרי דברי היהודי שאמר זה העוף יעיד על דמי והנה בעתה אני אוכל את העוף הזה על שלחן המלך!

ויאמר המלך בלבו דבר זה נעשה לפני בהשגחה מן השמים, שנתגלגל הדבר שאדע אני בהריגת היהודי על ידי מין העוף הזה בעצמו ולא על חנם נתגלגלה ידיעה זו לפני הלא כדי שאנקום נקמת דם היהודי ואעשה משפט! כל זה חשב המלך בלבבו, ויאמר להמשנה בנחת והראה על פניו מעט שחוק, מי זה היהודי הנרצח? ויאמר יהודי שולחני שמו כך וכך והוא ידוע בעיר זו.

ויקם המלך מעל השלחן ועדיין לא אכל וישלח את עבדיו לבית המשנה להוציא את אשתו ובניו ושפחותיו לחוץ וישמרו את הבית ויגזור אומר שילכו לביתו של אותו יהודי השולחני הנרצח ויקחו את אשתו ובניו ויביאום לבית המשנה להיות להם הבית וכל אשר בתוכו לנחלת עולם ויתלו את זה המשנה על פתח ביתו!

ראה כמה גדלו מעשה השי"ת! כי היהודי אמר עוף פלוני הזה יעיד על דמי וככה עשה השי"ת אשר סבב כמה סיבות עד שסוף דבר זה המין של עוף זה בו נודע דמו של היהודי ונהרג הרוצח ותחת ממון שלקח מן היהודי שילם מאה פעמים כי נעשה זה עשיר גדול וביתו וממונו ניתן ליורשי היהודי הנרצח 'אֵ־ל נְקָמוֹת ה' אֵ־ל נְקָמוֹת הוֹפִיַע' (תהלים צד, א)!

כָּל הַמַּצְדִּיק אֶת עַצְמוֹ מִלְּמַטָּה, מַצְדִּיקִין עָלָיו אֶת הַדִּין מִלְּמַעְלָה. נראה לי בס"ד הכונה שהוא מודה בחטאיו ובחסרונות שיש לו בדברים הנוגעים לתורה ומצות שאומר חייב בכך והוא חסר כך וכך והודאה זו תהיה לו מכח ענייני עולם הזה הגשמיים שהם למטה כי אמר הלא אנכי בעבור עסקי עולם הזה לא עכבני קור וחום ואיך בטלתי תורה ותפלה בשביל קור או חום?! וכן כיוצא בזה שנמצא מכח דברים של מטה שהם עסקי עולם הזה הצדיק עליו את הדין בדברים של מעלה שהודה בחטאיו וחסרונותיו בתורה ומצות.

ולכן אדם כזה זוכה שמצדיק עליו את הדין מלמעלה כלומר הקב"ה פוטרו מן העונש ומצדיק עליו דינו שאינו מענישו כפי ערך החטאים שלו יען כי אומר המליץ הלא השמים לא זכו בעיניו ובמלאכיו ישים תהלה ואותם המלאכים שירדו לארץ השחיתו דרכם ומה יעשה ילוד אשה הקרוץ מחומר?! ולכן אין להענישו כפי חסרונות הנמצאים בו.

נמצא זה הצדקת דינו באה מכח דירה של מעלה ולזה אמר (תהלים פה, יב) '**אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח**' רוצה לומר האדם מאמת הדין עליו מכח דעניני הארץ שהוא זריז ונשמר בה ועניני שמים אין משגיח בהם ואז מדה כנגד מדה צדק לשון צדקה וזכות בא מכח הדירה של השמים ונשקף על האדם כי יאמר המליץ שמים לא זכו בעיניו וכו' וכאשר אמרנו.

ורבי חייא בר אבין בשם רב הונא אמר (תהלים צ, יא) 'וּכְיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶךָ' רוצה לומר כמו הנהגת האדם ביראתך שמצדיק עליו הדין מלמטה כן תתנהג בעברתך לעשות לאדם הזה זכות בעברתך מכח דירה של מעלה.

וריש לקיש אמר (ישעיהו סד, ד) **בְּדָרָכֶיךָ יִזְכְּרוּךָ** הם ענייני שמים ומה הם אומרים? **הֵן אַתָּה קָצַפְתָּ**, הן לשון הודאה כמו (בראשית ל, לד) 'הֵן לוּ יְהִי כִדְבָרֶךָ' ותרגם יונתן 'יאות' כלומר יאות קצפת ובדין קצפת, יען כי **וַנֶּחֱטָא בָּהֶם**, לשון חסרון כמו (מלכים א' א, כא) 'אֲנִי וּבְנִי שְׁלֹמֹה חַטָּאִים', שיש לנו כמה חסרונות בענייני שמים וחסרונות אלו אנחנו מרגישים בהם מכח **עוֹלָם** הזה שנקרא עולם בסתם שאין הנהגתינו בענייני שמים כמו הנהגתינו בענייני עולם הזה, והנה האומר כן והמודה בכך הנה זה **נָוֹשֵׁעַ** בדינו בודאי כי אתה תצדקהו מלמעלה.

כָּל הַשָּׂמֵחַ בְּיִסּוּרִין שֶׁבָּאִים עָלָיו, מֵבִיא יְשׁוּעָה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּהֶם עוֹלָם וְנָוֹשֵׁעַ" (**ישעיהו סד, ד**). נראה לי בס"ד כפי הטבע אי אפשר לשמוח ביסורין אך אפשר שישמח ביסורין מפני שחושב בדעתו שצער זה הוא צער שעה והקב"ה נתן לו צער שעה שהצילו מצער עולם של שנים רבות, והמאמין בכך ודאי ישמח! ולפי זה נמצא השמחה הוא מפני שחושב זה הוי של היסורין הוא וי של שעה ולכך הוא יש לו מצות צפית לישועה, שכל שעה ושעה מצפה שיסיר הקב"ה יסורין אלו מעליו מאחר שחושב שזה הוא וי של שעה. ולכן בשכר זה מביא ישועה לעולם כי צירוף **וַי** עם **שָׁעָה** יהיה צירוף **יְשׁוּעָה**.

או יובן השמח ביסורין אומר עליהם 'הן' שתרגומו 'יאות' כמו שנאמר (בראשית ל, לד) 'הֵן לוּ יְהִי כִדְבָרֶךָ' ותרגם יונתן 'יאות' וצרף מספר הֵן [55] עם מספר **יִסּוּרִין** [336] עולה **יְשׁוּעָה** [391], לכך בשכר זה מביא ישועה לעולם.

דף ח:

נֶאֱמְרָה 'לֵדָה' בְּאִשָּׁה, דִּכְתִיב: (**בראשית ל, כג**) "**וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן**". יש להקשות למה לא הביא פסוק קודם זה בפרשת בראשית (בראשית ד, א) 'וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת קַיִן', וכן (בראשית ד, יז) 'וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת חֲנוֹךְ'?

ואין לתרץ כי בחר בזה הפסוק מפני שמזכיר בו רק ג' תיבות ואותם פסוקים צריך

להזכירם בארבעה שהוא בוחר לשנות בקצרה, דעדיין קשה לימא שתי תיבות דוקא, כמו שנאמר פסוק (ישעיהו נה, י) 'וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ', וכן כאן יאמר 'וַתַּהַר וַתֵּלֶד'? ונראה לי בס"ד דאינו רוצה לזכור חצי פסוק דאין להזכיר חצי פסוק, אך ידוע אם יש אתנ"ח חשיב זה סיום פסוק, ולכן הביא 'וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן' כי יש אתנ"ח תחת בן והרי זה סוף פסוק, ולכן לא הביא פסוק (בראשית ל, ה) 'וַתַּהַר בִּלְהָה וַתֵּלֶד', מפני שבזה מזכיר חצי פסוק דליכא אתנ"ח בזה, ולכן לא הביא פסוק (בראשית כט, לב) 'וַתַּהַר לֵאָה וַתֵּלֶד בֵּן' דליכא אתנ"ח ואם יסיימו כולו יאריך, ולכן לא הביא 'וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת קַיִן' דאין כאן אתנ"ח ואם ישלים כולו יאריך, וכן 'וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת חֲנוֹךְ' אף על גב דאיכא אתנ"ח צריך להזכירו מן 'וַיֵּדַע קַיִן אֶת אִשְׁתּוֹ' והיה מאריך, מיהו פסוק 'וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ' לא קפיד בזה כיון שהוא פסוק של נביאים וידוע מה שאמר התוספות דעל פסוקי נביאים אין להקפיד בכלל הזה וכן כתב בספר הכלבו.

נֶאֱמְרָה 'פְּקִידָה' בְּאִשָּׁה (**בראשית כא, א**), **וְנֶאֱמְרָה 'פְּקִידָה' בְּגִשָּׁמִים** (**תהלים סה, י**).

קשה הוה ליה למימר פקידה קודם לידה דכן הוא הסדר, עצירה ואחר כך פקידה ואחר כך לידה?

ונראה לי בס"ד דבר קפרא לא נחת ללמדינו על הנאמר באשה דאין זה חידוש אלא החידוש הוא על הנאמר בגשמים ולכן נקיט לידה קודם פקידה כי לידה דגשמים מפיק לה מפסוק של נביאים ופקידה דגשמים מפיק לה מפסוק של כתובים ונמצא דנקיט בגשמים על סדר תנ"ך.

ברם הא קשיא למאי אצטריך ללמדינו דבר זה? ורש"י פירש 'כלומר על כולם מבקשים רחמים' וקשה גם זה פשיטא דודאי צריך לבקש רחמים בכולם דאין לך חסרון טובה יותר מזה ומה יש ללמוד מדמיונות אלו לענין צורך בקשת רחמים?

ונראה לי בס"ד דבא ללמדנו בדמיונות אלו דאם ראינו עת רצון שהשפיעו מן השמים בגשמים נכון להתפלל אותה שעה על אשה גם כן וכן להיפך כי כיון דדמו אהדדי אז כשיש עת רצון לזה יהיה עת רצון גם לזה.

תָּנָא: כְּמִין קֻבָּה יֵשׁ בָּרָקִיעַ, שֶׁמְּמָנָּה גְּשָׁמִים יוֹצְאִים. נראה לי בס"ד 'פֻּלְגָּ' עולה מספר 'קוּבָּה' [113] לכן דריש זה על 'פֻּלְגָּ אֱלֹקִים מָלֵא מָיִם' (תהלים סה, י).

בִּימֵי רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי הֲוָה כַּפְנָא וּמוֹתְנָא. אפשר דהתחיל כפנא קודם לכך נקיט להו כן, או אפילו אם התחיל מותנא קודם לא רצה בעל המאמר להתחיל בראשית דבריו במותנא.

והא דאמרו **לָא אֶפְשָׁר לְמִבְּעֵי רַחֲמֵי אַתַּרְתֵּי** נראה הטעם מפני דודאי הגזירות היו בדין ובמשפט ואם ישאלו על ביטולם אין להם טענה וזכות בשאלה זו אלא רק שואלין בתורת חסד וצדקה ולכן אם יש שתי גזרות ושואלין על שתיהם ביחד יקטרגו המקטרגים לומר אלו שואלין כן באיזה זכות המחייב על ביטולם ואיה זכותם? אך אם אין שואלין אלא על אחת מוכח דאין שואלין הביטול משום זכות שבידם אלא שואלין בתורת צדקה ולכן בושו לשאול על שתים ואז בזה אדרבה יהיה סנגורייא עליהם ממליצי טוב.

וּמְנָא לָן דְּלָא מַצְלִינַן אַתַּרְתֵּי? **דִּכְתִיב**: (עזרא ח, כג) "**וַנָּצוּמָה וַנְּבַקְּשָׁה מֵאֱלֹקֵינוּ עַל זֹאת**". פירש רש"י 'בעזרא כתיב', וכן בפסוק על (דניאל ב, ל) 'רָזָא דְּנָה' פירש רש"י 'בדניאל כתיב' והדבר יפלא דאין דרכו של רש"י לציין פסוקים של הגמרא על מקומן ומאי שנא הכא שבא להיות מורה מקום לפסוקים אלו?

ונראה לי בס"ד דמצאתי כתוב דאין הכלל הזה דלא מצלין אתרתי נאמר אלא רק בחוץ לארץ דהיא תחת ממשלת שבעים שרים שכל התפילות עולין באמצעותם ואי מצלו אתרתי יבואו לקטרג אבל בארץ ישראל ליתא לכלל הזה כי ארץ ישראל אינה תחת ממשלת השרים אלא היא 'אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ דֹּרֵשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה' (דברים יא, יב) ואין התפילות עולין באמצעות השרים, לכן יכולים להתפלל שם על שתים ושלש ויותר. ולפי זה מוכרח לפרש האי עובדא דהוה בימי רבי שמואל בר נחמני הוה בחוץ לארץ.

ובזה ניחא דנחת רש"י ז"ל לפרש בעזרא כתיב ובדניאל כתיב, ללמד שפסוקים אלו נאמרו בחוץ לארץ, וכן עזרא הסופר ע"ה אמר על זאת בתפלה שהתפלל על הנהר (עזרא ח, טו) 'וָאֶקְבְּצֵם אֶל הַנָּהָר הַבָּא אֶל אַהֲוָא' קודם שהחזיק בדרך ללכת לירושלים, ובא רש"י ללמד דשפיר מייתי הוכחה מהני קראי לכלל הזה דאתמר בחוץ לארץ.

וראיתי בשם הגדולים דיש אומרים פירוש מסכת תענית אינו מן רש"י ואני כותב על הסתם.

בְּמַעֲרָבָא אַמְרֵי מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי חַגַּי: מַהָכָא: (דניאל ב, יח) "וְרַחֲמִין לְמִבְעֵא מִן קֳדָם אֱלָהָּ **שְׁמַיָּא עַל רָזָא דְּנָה**". יש להקשות סתמא דתלמודא אמאי לא מייתי מהאי קרא דקדים לקרא דעזרא?

ונראה לי בס"ד דלא ניחא ליה בהאי קרא משום דאיירי ביחידים דכתיב (דניאל ב, יז-יח) אֱדַיִן דָּנִיֵּאל לְבַיְתֵהּ אָזַל וְלַחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה חַבְרוֹהִי מִלְתָא הוֹדַע וְרַחֲמִין לְמִבְעֵא מִן קֳדָם אֱלָהָּ שְׁמַיָּא עַל רָזָא דְּנָה, ואפשר לומר דכח ציבור שאני דיכולים להתפלל על שתים ביחד, לכן הביא קרא דעזרא שהיו רבים מישראל עמו שכולם התפללו עמו.

ועוד נראה לי בס"ד בהאי קרא אינו מפורש שהיה תענית גם כן כי אם רק תפלה אבל בקרא דעזרא מפורש שהיה תענית גם כן דכתיב (עזרא ח, כג) 'וַנָּצוּמָה וַנְּבַקְּשָׁה מֵאֱלֹקֵינוּ עַל זֹאת' ועם כל זה לא התפללו אלא על אחת.

ועוד נראה לי בס"ד פסוק עזרא עדיף ליה דמסיים 'וַיֵּעָתֵר לָנוּ' שמע מינה דבא למידק מפני שלא התפללנו אלא רק על אחת לכך וַיֵּעָתֵר לָנוּ דאם היינו מבקשים על שתים לא היה נעתר. ובזה ניחא לפרש דברי התוספות ז"ל שהוסיפו 'וַיֵּעָתֵר לָנוּ' שנרגשו בזה ותירצו כדאמרן, דמשום הכי הוה ניחא ליה בהאי קרא טפי.

והא דרבי חגי ניחא ליה בקרא דרגיל טפי, משום דהתם ידעינן בבירור דהוה מלתא אחריתי באמת וכמו שכתב רבינו סעדיה גאון ז"ל בפירושו על שתי חלומות שפירש מה שאמרו 'מִכְּלַל דְּאֵיכָּא אַחֲרִיתִי' הוא אותו חלום של אילן עיין שם. נמצא ידוע שהיה שתים, מה שאין כן בקרא דעזרא מדיוקא אמרינן דהוה שתים.

ועוד נראה לי בס"ד דסבר רבי חגי בקרא דעזרא לא משמע לעיכובא אלא מעשה שהיה כך היה, שהם לא התפללו אלא על אחת ואפשר אם היו מתפללים על שתים היו יכולים, אבל בקרא דדניאל הוא מצוה אותם בלשון צווי שלא יתפללו אלא על אחת בלבד משמע דאיכא עיכובא בדבר זה.

וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: שֶׁמֶשׁ בְּשַׁבָּת, צְדָקָה לָעֲנִיִּים. קשה מאי שייכות יש להא דרבי יצחק עם מאמרים אלו שמדברים בענין הגשמים?

ונראה לי בס"ד דכאן הביא דברי רבא בר שילא דאמר קָשֶׁה יוֹמָא דְּמִטְרָא, כְּיוֹמָא דְּדִינָא וכו' וקשיא ליה למסדר הש"ס בזה שנראה הוא הפך כל המאמרים דלעיל שהשביחו מאד מאד ביום הגשמים! לכך הביא מאמר זה לישב הדבר והוא כי באמת מה שאמר שֶׁמֶשׁ בְּשַׁבָּת צְדָקָה לָעֲנִיִּים, אין זה דבר חלוט כי זה הוא דוקא בחורף שיש קור גדול שישבו בשמש ויתחממו אך בקיץ שהחום רב ואין להם מקום מרוח שאין שולט בו השמש כדי לישב בו שהשמש נכנס בכל חדריהם שכולם נקבים והשמש שורף אותם ודאי צער להם בשבת שהם יושבים כל היום בבית ואין להם מקום צל חשוב אך קרי לה צְדָקָה בשביל זמן הקור דוקא, וכן כאן קרי ליה יוֹמָא דְּדִינָא בשביל יום שיזדמן לאדם בו עסק של הליכה מרובה בשווקים וברחובות אבל בזמן שהאדם יושב בחנותו ועוסק במלאכתו מה אכפת לו מן הגשמים שאינו הולך ובא בשווקים וברחובות? לכן הביא מסדר הש"ס מאמר זה דרבי יצחק, כדי שגם דברי רבא בר שילא נפרש אותם על דרך זה ולעולם ודאי גדול הוא יום הגשמים.

ומה שמביא ראיה מפסוק (מלאכי ג, כ) 'וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה' פירש רש"י: יראי שמי שומרי שבת, ופירש הגאון חיד"א ז"ל על פי מה שאמרו בזוהר הקדוש (פרשת יתרו דף פח:) מהו שבת שמא דקב"ה שמא דאיהו שלים מכל סטרוי (מהו שם שבת, שבת הוא שמו של הקב"ה שם שהוא שלם מכל צדדיו) עיין שם. ועדיין יש להקשות מהיכא משמע דמדבר בעניים וכי העניים בלבד שומרי שבת? והלא גם העשירים שומרי שבת הן!

ונראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל בתיקונים בראשית 'ירא שבת' ופירשנו ענין המורא בשבת טפי ממצות אחרות הוא מפני כי השבת רבו בו איסורי המלאכות שכולם מותרים לאדם בימי החול ורגיל בהם ולכן בנקל יבא לידי שוגג להכשל בהם בשגגה ולכך צריך שיהיה לאדם מורא ופחד וחרדה גדולה בשבת ולזכור קדושתו ולהיות תמיד בין עיניו וחרוש על לוח לבו כדי שלא ישגה ויכשל בו. והנה העשיר אם שגג ונתחייב חטאת יש לאל ידו להביא אפילו עשרה חטאות ויותר אחר שבת

אך העני אפילו חטאת אחת אין לאל ידו להביא ולכן יהיה לו מורא יותר במצות שבת ולכן דריש 'יִרְאֵי שְׁמִי' שהוא רוצה לומר יראי שבת על העניים טפי מן העשירים.

ומה שאמר '**שֶׁמֶשׁ בְּשַׁבָּת צְדָקָה לָעֲנִיִּים**' נראה לי בס"ד דרך צחות דהמינין טוענין (בבא בתרא י.) אם הקב"ה אוהב את העניים למה אינו מפרנסן? והתשובה לזה הוא מה שנאמר (איוב יד, טו) 'לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ תִכְסֹף' שהקב"ה רוצה שבני אדם שהם מעשה ידיו דכתיב בהם (בראשית א, כו) 'נַעֲשֶׂה אָדָם' הם ישלימו את מעשיו, וראיה לזה מן השבת שהקב"ה קידש את השבת דכתיב (בראשית ב, ג) 'וַיְבָרֶךְ אֱלֹקִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ' ועם כל זה צוה אותנו (שמות כ, ז) 'זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ' הוי לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ תִכְסֹף! וכן יש הוכחה מן השמש שגזר הקב"ה שהיא תתן אור לירח ובאמת הוא הנותן את האור לשמש ולמה לא נתן גם לירח? הוי לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ תִכְסֹף! והנה כתיב (דברים יט, טו) 'עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים יָקוּם דָּבָר' כן הכא בהוכחה שיש מן השמש ובהוכחה שיש מן השבת אנחנו למידין על חיוב הצדקה לעניים דבטלה טענת המינים ולכך אמר 'שֶׁמֶשׁ בְּשַׁבָּת צְדָקָה לָעֲנִיִּים'.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב הי"ו פירש דהעניים בחול עוסקים במלאכה ואין מרגישין כל כך בצינה ובשבת שהם בטלים ירגישו בצינה ביותר ולכך השמש בשבת היא צדקה לעניים, ודריש דעליהם נאמר 'וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה'. אך ידוע דבעלי מלאכה יומא דלא עבדי חלשי וכן מי שדרכו להיות סובב והולך ברגליו בכל יום ממקום למקום אם יהיה יום אחד יושב בביתו ולא יקום להתהלך על רגליו אנה ואנה ירגיש ביום הבא אחריו חולשה באיבריו, ולכן סיים 'וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ' רוצה לומר מלבד שתחמם את העניים ביום שבת מחמת הצינה שירגישו בה ביותר עוד תתן להם רפואה באיבריהם שהם מלומדים בעסק והילוך רב בימי החול שלא ירגישו בהם חולשה אחר שבת, עד כאן דבריו נר"ו.

גָּדוֹל יוֹם הַגְּשָׁמִים, שֶׁאֲפִלּוּ פְּרוּטָה שֶׁבַּכִּיס מִתְבָּרֶכֶת בּוֹ. נראה לי בס"ד בדרך הלצה כי היושבים בחנויות למכור אין דרכם למכור דברים קטנים שנמכרים בפרוטות דוקא אלא כל ממכרם הוא במחיר כספים אך אלו שהם סובבים ברחובות ובשווקים למכור דברים קלים של מיני מתיקה לילדים או חפצים קטנים וזולים שכל חפץ אינו

מגיע ערכו יותר משלש או ארבע פרוטות וכן אלו המוכרים לפת שלוק או רוביא שלוקה וכיוצא בהם שכל מקחם הוא בפרוטות הנה כל אלו אין להם חנות לישב בו כי אין עסקם כדאי לשכור לו חנות ורק נושאים סחורתם על ראשם וסובבים והולכין במבואות וברחובות ממקום למקום למכור, ועל כן אלו רובם הם בטלים ביום הגשם דקשה עליהם הטלטול ממקום למקום ואיך יעברו ברחובות העיר והגשם דולף עליהם ורק ימצא מעט מהם שלא ישביתו עסקם גם ביום הגשם.

והנה מאחר דכל אלו הכנסה שלהם היא פרוטות לכן נמצא אצלם פרוטות הרבה כי הקרן שלהם כולו פרוטות שהם מקבלים בעד דברים שמוכרים ובכל ימות השנה מי שרוצה להחליף מטבע כסף בפרוטות יחליף אצלם כי נמצא אצלם פרוטות נחושת ברבוי אך ביום הגשם שאין נמצאים בעלי עסק אלו הרבה אז גם הפרוטות יהיו מועטים ואם בכל יום יחליפו מטבע כסף בעשרה פרוטות, הנה ביום הגשם יתייקרו הפרוטות ויהיו כל שמונה פרוטות במטבע כסף מפני שאין נמצאים הרבה ונמצא לפי זה ביום הגשמים הפרוטה אשר יש בכיסו של אדם מתברכת שאם היה ערך הפרוטות עשרה במטבע אחד כסף הנה באותו היום יהיו שבעה או שמנה במטבע כסף.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש כל דבר שתשלוט בו עין הרע אין הברכה שורה בו לכן כל דבר שהוא גלוי לעיני בני אדם אין בו ברכה ויש בני אדם שהם עניים אם רואין בעיניהם מעות אצל אחרים מטילין בהם עין הרע ואז ממילא אין ברכה מצויה באותם המעות אמנם ביום הגשמים תהיה עיניהם של עניים שביעה ואז אפילו מעות המונחים בכיסו של אדם שעל הרוב הם נגלין לעיני הכל כי תמיד הוא פותח כיסו בשוק כדי לקנות בהם ואז רואין כל העוברים ושבים שימצא בהם עניים הם רואים כיס המעות שלו לא תשלוט בהם עין הרע של עניים יען כי אותו היום עיניהם שביעות בראותם הגשמים ויודעים שטובה רבה באה לעולם והכל יהיה בזול ולכן תחול הברכה גם במעות שבכיס שהם גלויים לעיני הכל טפי משאר מעות, ולזה אמר אֲפִלּוּ פְּרוּטָה שֶׁבַּכִּיס מִתְבָּרֶכֶת בּוֹ, עד כאן דבריו נר"ו.

אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה, אֶלָּא בְּדָבָר הַסָּמוּי מִן הָעַיִן. נראה לי בס"ד מילוי אותיות עַיִן כזה: **עי"ן יו"ד נו"ן** עולה קכ"ו [126] שהוא מספר ג' פעמים מ"ב [42×3=126] שהם סוד שלשה יד [14×3=42] שעל ידם ישתלשל שפע הפרנסה בסוד (תהלים קמה, טז) פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן, 'יָדֶךָ' דייקא רמז לג' פעמים מ"ב שהוא סוד הידים והפשוט הוא גלוי והמילוי היא סמוי ומכוסה. ולזה אמר אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה אֶלָּא בְּדָבָר הַסָּמוּי מִן הָעַיִן, רוצה לומר בג' פעמים מ"ב שהם רמוזים במלוי אותיות עין. ונראה לכן סמ"ך שהוא סמוי הוא אחר אות עי"ן באלפא ביתא.

ונראה לי בס"ד דרבי יצחק קאמר סָמוּי מִן הָעַיִן היינו שאין ידוע מניינו ומשקלו אבל אם הוא גלוי לית לן בה ותנא דבי רבי ישמעאל איירי אפילו אם אין ידוע מניינו ומשקלו אם הוא גלוי לעיני הכל תשלוט בו עין הרע וכמו שאמר רב לבריה (בבא מציעא קז.) לא תזבין שדה הסמוכה לעיר, שהיא גלויה לעיני הכל.

אי נמי רבי יצחק אייריי שיהיה סמוי גם מן עין הבעלים שלא ידעו מניינו ומשקלו אבל תנא דבי רבי ישמעאל קפיד על עין של אחרים דוקא.

לְפִי שֶׁאֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה, לֹא בְּדָבָר הַשָּׁקוּל וְלֹא בְּדָבָר הַמָּדוּד וְלֹא בְּדָבָר הַמָּנוּי. נראה לי בס"ד **ש**קיל **מ**דוד **מ**נוי ראשי תיבות 'שמם' כי מקום שלשה אלה הוא שמם מן הברכה וסופי תיבות **יד"ל** רוצה לומר דלים מהברכה.

ועוד נראה לי בס"ד **סמוי** [116] עולה קי"ו, אך באדם יש שתי עינים ימין ושמאל, וצריך שיהיה סמוי מעין ימין וסמוי מעין שמאל, וב' פעמים 'סמוי' עולה מספר **הברכה** [232] רמז שאם הוא סמוי מעין ימין וסמוי מעין שמאל תשלוט בו הברכה. ובזה יובן בס"ד הכתוב (דברים כח, ח) 'יְצַו ה' אִתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ', לשון רבים רוצה לומר על ידי שיהיה סמוי מעין ימין וסמוי מעין שמאל.

ומה שאמר **וְאֵין 'אֲפִיקִים' אֶלָּא מָטָר** נראה לי בס"ד חלק תיבת 'אֲפִיקִים' (תהלים קכו, ד) לשתים וקרי בה 'אֲפִיק יָם' כי רוב המטר יורד מן האידים העולים מן הים וכמו שאמרו 'כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, מִמֵּימֵי אוֹקְיָנוּס הוּא שׁוֹתֶה'.

דף ט.

עַשֵּׂר בְּשָׁבִיל שֶׁתִּתְעַשֵּׁר. קשה הכתוב אומר 'תְּעַשֵּׂר' פועל יוצא לאחרים והוא מוסיף אות תי"ו יתר כדי שתחזור הפעולה לעצמו ומנא ליה הא?

ונראה לי בס"ד דמצינו שלא נתן הקב"ה חלק לשבט לוי הכהנים והלוים אלא הם מתפרנסים מתרומות ומעשרות ושאר מתנות כהונה שיתנו להם ישראל, ופרשנו שבזה זוכין ישראל בעושר וברכה ביותר שאם יהיה להם בצמצום לא תהיה פרנסת כהנים ולוים מתרומות ומעשרות בהרווחה לכך הקב"ה יתן להם ברכה ביותר כדי שאז חלק הכהנים ולוים בתרומות ומעשרות גם כן יהיה מרובה בריוח, ולכן אמר הכתוב (דברים יד, כב) 'עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר' רוצה לומר תוציא מעשר שבו תעשיר לכהנים ולוים ואם כן ממילא גם אתה תתעשר, דאיך תעשיר לשבט לוי אם לא תתעשר אתה בברכה?! ולפי זה מה שאמר תְּעַשֵּׂר לא אצטריך קרא לפרש זה אלא כיון דאמר 'תְּעַשֵּׂר' לאחרים ממילא נודע שגם הוא יתעשר דהא בהא תליא.

אָמַר לֵיהּ: מְנָא לָךְ? אָמַר לֵיהּ: זִיל נַסֵּי. הקשה גבורות ארי והלא קרא קדריש מדכתיב (דברים יד, כב) 'עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר'! ועוד הוא בעצמו שאל לו מַאי עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר? ואיך בתר דאמר לו פירוש הכתוב פריך ליה מְנָא לָךְ? ועוד אמאי השיב לו זִיל נַסֵּי, הוה ליה למימר קרא (מלאכי ג, י) 'וּבְחָנוּנִי' דמייתי במסקנא עיין שם.

ונראה לי בס"ד דהינוקא מקשי לרבי יוחנן מנא ליה לדרוש שבא הכתוב ללמדנו דשרי לעשר בכונה כדי שיתעשר? אימא הכי קאמר אם תעשר תזכה להתעשר, אבל לעולם אסור ליתן מעשר בשביל שיתעשר דאסור לעבוד על מנת לקבל פרס, אך רבי יוחנן לא חשב דהינוקא חכים כולי האי להקשות קושיא כזו אלא חשב שהינוקא שואל מנא ליה דהמעשר יועיל להעשיר? דזו היא שאלה פשוטה וקלה שאין בה חריפות כאותה השאלה, ולכן לא הביא לו פסיק של 'וּבְחָנוּנִי' אלא אמר לו דבר לשכך דעתו יותר באומרו 'זִיל נַסֵּי' דהנסיון שרואהו בעיניו עדיף ליה מהוכחה של דברי הכתוב דתא חזי עדיף לקטן מן תא שמע, אך הינוקא אף על פי שבאמת לא היתה כונתו בשאלה על זאת עם כל זה כיון ששמע מרבי יוחנן דאמר לו זִיל נַסֵּי, מצא לו קושיא אחת גדולה בדבריו ואמר לו וּמִי שָׁרֵי לְנַסּוּיֵי לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? וְהָא כְּתִיב: (דברים

ו, טז) לֹא תְנַסּוּ אֶת ה'? ואז הוכרח רבי יוחנן להביא לו ראיה דשרי לנסות מן פסוק 'וּבְחָנוּנִי' וממילא גם עיקר שאלתו של הינוקא נתפרשה אצלו על ידי פסוק זה.

אָמַר לֵיהּ: זִיל נַסֵּי. מקשים הא קטן לאו בר חיובא דמעשר ואיך אמר לו זיל נסי? ונראה לי דאף על גב דלאו בר חיובא הוא אם יתן יקבל שכר עושר. או יובן אמר לו זיל נסי, וכונתו לומר דכל זה הוא בדוק וידוע לכל שגם אתה כשתגדל תנסה ויעלה בידיך.

אך מקשים והא איכא דנותנים מעשר ואינם מתעשרים? ותירץ **בני ידידי** כבוד הרב יעקב הי"ו דאלו החטא גורם להם למנוע מהם העושר הראוי לבא להם על ידי המעשר ולכך בינוקא דאינו בר עונשין בטח לבו של רבי יוחנן שאם יעשר יתעשר ולכך אמר לו זִיל נַסֵּי, עד כאן דבריו נר"ו.

אָמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר רַבִּי הוֹשַׁעְיָא: חוּץ מִזּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (מלאכי ג, י) הָבִיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת וכו'.. פירוש רבי הושעיא דייק מתיבת 'בָּזֹאת' דלא הוה ליה למימר אלא וּבְחָנוּנִי נָא אִם לֹא אֶפְתַּח לָכֶם וכו' ואמר 'בָּזֹאת' למידק דוקא בזו תנסו ולא באחרת!

ולכן אמר לו ינוקא: אִי הָווּ מָטְיָנָא הָתָם לְהַאי פְּסוּקָא לָא הֲוִינָא צְרִיכְנָא לָךְ וּלְרַבִּי הוֹשַׁעְיָא רַבָּךְ, פירוש לא הייתי צריך לדרשה שלך שדרשת עַשֵּׂר בִּשְׁבִיל שֶׁתִּתְעַשֵּׁר, ולא לדרשה דרבי הושעיא רבך שדרש מן תיבת 'בָּזֹאת' דהייתי יודע לדקדק דקדוק זה מדעתי דהוא פשוט.

מַאי "עַד בְּלִי דָי" (מלאכי ג, י)? **אָמַר רָמֵי בַּר חָמָא, אָמַר רַב: עַד שֶׁיִּבְלוּ שִׂפְתוֹתֵיכֶם מִלּוֹמַר**: 'דַּי'. קשה האי דרשה דרמי בר חמא למאי אצטריך למייתי הכא, דכאן הביא פסוק זה להוכיח לתינוק דשרי לנסות ודרשה זו מקומה בשבת דף ל"ב (שבת לב:) דאמר ואם נותנין מתברכין וכו' ושם הביא דרשה זו?

ונראה לי בס"ד דהביא דרשה זו כדי ליישב הטעם דשרי לנסות במצוה זו והיינו דקאמר עַד שֶׁיִּבְלוּ שִׂפְתוֹתֵיכֶם מִלּוֹמַר 'דַּי' וכפי הטבע אי אפשר להיות כך דמי יאמר על הטובה 'די'?! אך אדם טוב שולט בתאותו ואומר 'די' ונמצא במצוה זו האדם מנסה

עצמו אם הוא יכול לשלוט בתאותו לומר 'די' ולכן שרי לנסות את השי"ת בדבר זה דוקא מפני שבזה הוא יכיר וידע בעצמו אם הוא שולט בתאותו או לאו.

יָתִיב רַבִּי יוֹחָנָן וְקָא מְתַמֵּהַּ, אָמַר: מִי אִיכָּא מִידֵי, דִּכְתִיבִי בִּכְתוּבֵי דְּלָא רְמִיזִי בְּאוֹרַיְתָא. הקושיא כאן ידועה וכי רבי יוחנן לא קרא פסוק זה עדיין, ומה נתחדש לו עתה? ועיין מהרש"א והרי"ף ז"ל.

ונראה לי בס"ד דרבי יוחנן היה חושב פסוק זה מדבר בעושי שתי רעות, אחת בין אדם למקום ואחת בין אדם לחבירו והכי קאמר (משלי יט, ג) 'אִוֶּלֶת אָדָם תְּסַלֵּף דַּרְכּוֹ' תסבב לו לגזול ולגנוב ולכחש בעמיתו דהוא עון בין אדם לחבירו ולא די לו זה אלא גם 'עַל ה' יִזְעַף לִבּוֹ' דהיינו אחר שגנב או כיחש וחבירו הביאו לדין ימלאנו לבו להשבע בשמו יתברך לשקר הרי כאן עון בין אדם למקום וכמו שכתב רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בפסוק (ויקרא יט, יא) לֹא תִּגְנֹבוּ וְלֹא תְכַחֲשׁוּ וְלֹא תְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְחִלַּלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹקֶיךָ אֲנִי ה' יעוין שם, כך היה רבי יוחנן מפרש מקודם דברי הפסוק הזה דתרי מילי קאמר.

אמנם עתה **אַשְׁכְּחֵיהּ לִינוּקָא** שהיה גורס הכתוב בלשון תימה כדי לברר המשמעות שלו בקריאתו והיינו שהיה קורא וְעַל ה' יִזְעַף לִבּוֹ? בניגון של תימה כמו (בראשית ג, יא) 'הֲמִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבִלְתִּי אֲכָל מִמֶּנּוּ אָכָלְתָּ?', ונמצא הינוקא הורה בקריאתו דמה שנאמר וְעַל ה' יִזְעַף לִבּוֹ לאו מילתא באפי נפשה היא אלא גזורה מדברים הקודמים לה, ואם כן לפי דעתו כן הוא משמעות הכתוב דקאמר הנה **אִוֶּלֶת אָדָם תְּסַלֵּף דַּרְכּוֹ** שלכן באו עליו יסורין כי מידו היתה לו, והוא **עַל ה' יִזְעַף לִבּוֹ** שחושב שהביא עליו יסורין שלא כדין, אתמהא?

ואמר רבי יוחנן ודאי זה הביאור המובן מדברי הינוקא הוא למדו מרבו ולכן קא תמה על ביאור זה שאינו מוצא לו רמז באורייתא אבל ביאור שהיה רבי יוחנן מבין מקודם בפסוק הוא יודע שיש לו רמז בתורה והוא בפרשת קדושים בפסוק לֹא תִּגְנֹבוּ וכו' וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וכאשר פירשו רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל על דרך זה וכאמור לעיל.

והשיב לו הינוקא גם זה רמוז בתורה, דכתיב (בראשית מב, כח) מַה זֹּאת עָשָׂה אֱלֹקִים

לָנוּ, דאף על גב דהם יודעים שחטאו חטא גדול במכירת יוסף הצדיק ע"ה, שראוי להביא עליהם יסורין אלו עם כל זה הם תמהים מַה זֹּאת עָשָׂה אֱלֹקִים לָנוּ וכמאמר הכתוב כאן וְעַל הֶ' יִזְעַף לִבּוֹ.

וכשראה רבי יוחנן חריפות התינוק שהביא לו רמז זה מן התורה שחדשו מדעתו עתה רצה לראותו ואל תתמה איך רבי יוחנן תמה על זה ונעלם ממנו הרמז הזה שאמר התינוק בפסוק 'מַה זֹּאת' דאפשר רבי יוחנן תמה לחדד הינוקא לראות אם יוכל לחדש הרמז מדעתו.

ועוד נראה לי בס"ד דרבי יוחנן מקודם היה מפרש פסוק זה של אִוֶּלֶת אָדָם תְּסַלֵּף דַּרְכּוֹ היינו שאם האדם יראה הרווחתו מתמעטת אינו מחסר מן הוצאות אכילה ושתיה ומלבוש שהם צרכי הגוף שעולים לסך גדול אלא ממעט מן הוצאות שהם לצורך גבוה דבר הנוגע למצות ה'.

וזהו **אִוֶּלֶת אָדָם תְּסַלֵּף דַּרְכּוֹ** דעונותיו גורמין שתתמעט הרווחתו והוא אינו עושה הפרש בהוצאות הגשמיות אלא **עַל הֶ' יִזְעַף לִבּוֹ** רוצה לומר בדברים הרוחניים יזעף לבו למעט ולחסר בהם ועל זה היה יודע שיש רמז בתורה בפרשת ראה (דברים טו, ט) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְּלִיַּעַל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת הַשֶּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן דוקא ולא בהוצאות הבית שלך! ומן ניגון של התינוק הבין ביאור הכתוב באופן אחר כאשר כתבנו לעיל ודוק.

שַׁאנִי מֹשֶׁה כֵּיוָן דְּלָרַבִּים הוּא בָּעֵי כְּרַבִּים דָּמֵי. נוסח אחר 'דְּאַלִּים זְכוּתֵהּ כְּרַבִּים דָּמֵי'. הענין הוא שלשה תלמידי חכמים באו לעיר גדולה לבקש נדבה מן הקהל ופסקו הפרנסים לאחד עשרים אלף ולאחד עשרה אלפים ולאחד אלף, ובא זה מתרעם למה פסקתם לזה עשרים אלף ולי אלף? אמרו לו: זה מבקש נדבה בשביל עניי ארץ ישראל שיש שם ק"ן נפשות תלמידי חכמים עניים שצריכין צדקה ואם כן לא יגיע לכל אחד ואחד חומש שלך! אמר אם כן למה פסקתם לזה עשרה אלפים והוא שליח לעצמו דוקא כמוני? אמרו לו זה יש בו תורה וחכמה עשר ידות עליך! עד כאן, ובזה מובנים שתי הגרסאות הנזכר.

דף ט:

לְמָחָר, כִּי הֲווּ מִפְטָרֵי מִינֵיהּ, אָמַר לְהוּ: "**לֵיזְלוּ רַבָּנָן לִשְׁלָמָא**". נראה לי בס"ד כיון בזה להפוך גזר דין שראה בחלום מרעה לטובה והוא דידוע כל גזר דין לרעה נמשך ויוצא מן קו שמאל שהוא מדת הגבורה והוא באומרו לֵיזְלוּ לִשְׁלָמָא הפך אותיות 'שמאל' לאותיות 'שלמא' ובזה נהפך רוע גזר דין שלהם לטובה!

או יובן בס"ד שם הוי"ה במלוי אלפי"ן שעולה מ"ה [יו"ד ה"א וא"ו ה"א = 45] ושם אֲדנָ־י [65] שהוא מספר ס"ה, הם מספר נס [110] והם היו שלשה, נמצא צריך להם שלשה השפעות של נס וג' פעמים נס עולה ש"ל [110×3=330]. ועוד יש שמירה בעבור דבר רע משם יוה"ך [41] הרמוז בסופי תיבות **כִּי** מַלְאָכָיו **יְצַוֶּה** לָךְ (תהלים צא, יא), שעולה מספרו מ"א. ולכן אמר להם לֵיזְלוּ רַבָּנָן לִ**שְׁלָמָא**' כיון בזה על הארות ג' יחודים של הויה דאלפין ושם אֲדנָ־י שעולים **ש"ל** ובאותיות מ"א רמז על שם יוה"ך שעולה **מ"א** שימשך להם שמירה והצלה משמות הנזכר.

או יובן כיון להמשיך להם שמירה מן שם הח"ש שבשמות ע"ב, של 'וַיִּסַּע וַיָּבֹא וַיֵּט' ששם זה הוא ראשי תיבות שמותם שהם **הו**נא **חי**יא **ש**מואל וגם רצה למשוך להם כח משם מח"י דשמות ע"ב הנזכר שבזה השם 'ימח' גזר דין שעליהם והנה שם **הח"ש** ושם **מח"י** עולים מספר **שְׁלָמָא** [313+58 = 371].

מְקַמֵּיהּ מִיטָרָא, אַתְּי מִיטָרָא, וְסִימָנֵיךְ, מְהוּלְתָּא. נראה לי בס"ד עשה סימן ביאת המטר במהולתא שהיא מלאכתה לברור וכן המטר בירידתו נעשה בירור ניצוצי קדושה מן הסיגים. **וְחַרְיָא דְּעִיזֵּי** רמז לכוחות המקטרגים עשה בהם סימן לפסיקת הגשם שנפסק לפעמים מחמת קטרוג המקטרגים.

לְסוֹף לָא אַתָּא מִיטָרָא, אָמַר: כִּי הֵיכִי דְּמַשַּׁקְרֵי בַּבְלָאֵי, הָכִי מְשַׁקְּרֵי מִטְרַיְיהוּ. יש להבין מה שקר כללי מצא אצל בבלאי?

ונראה לי בס"ד דאמרו בביצה (ביצה לב:) אמר רב נתן בר אבא אמר רב עתירי בבל יורדי גיהנם הם, ופירש רש"י: יורדי גיהנם שאין מרחמים ליתן צדקה עיין שם, וידוע סדר הגדה של ליל פסח נתקן בבבל ולכן פסקא ראשונה של 'הֵא לַחְמָא עַנְיָא' נאמרה בלשון ארמי שזה היה לשונם וכנזכר בספרי המפרשים ז"ל, ולכן להיות שבזמן עולא

גם כן היו עתירי בבל קמצנים ואין נותנים צדקה קרי להו שקרנים דהם אומרים בליל פסח 'כָּל דְכְפִין יֵיתֵי וְיֵיכֹל' ואם יבא עני אפילו לחם לבדו אין נותנים ונמצא הם משקרים ולכן גם מטרייהו משקרי שתמצא סימנים חזקים לירידת המטר ועם כל זה גשם אין, וכיוצא בזה אתמר לעיל אין הגשמים נעצרים אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואינם נותנים שנאמר (משלי כה, יד) 'נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתַּת שָׁקֶר'.

מְלֹא צַנָּא דְּדוּבְשָׁא בְּזוּזָא. קראם דובשא ולא קראם תמרי כמו שנאמר בפסוק (דברים ח, ח) 'אֶרֶץ שֶׁמֶן וּדְבָשׁ' וגם כיון דהתורה נקראת דבש דכתיב (שיר השירים ד, יא) 'דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ' ואיך הדבש הגשמי אצלם בזול כל כך ואין עוסקים בתורה שנקראת דבש וחזר וקראן סכיני על דרך (משלי כג, ב) 'וְשַׂמְתָּ שַׂכִּין בְּלֹעֶךָ':

תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, מִמֵּימֵי אוֹקְיָנוּס הוּא שׁוֹתֶה. הנה כוונת רבי אליעזר הוא על האידים העולים משם אשר מהם יהיה הערפל וממנו העננים, ואף על פי דמכל הארץ יוצאים אידים וגם מן היבשה עם כל זה העיקר המה האידים היוצאים מן המים שהם לחים ביותר וכמו שכתב בספר הברית, ולכן נקיט רבי אליעזר ים אקיינוס כי הוא הגדול המקיף העולם וכל הנחלים הולכים אליו ועיקר האידים המשקים העולם עולין ממנו ומתפשטים בכל המקומות בגזרת הבורא ולכל מקום שיחפוץ יטה אותם.

ומה שאמר רבי יהושע **מִן מַיִם הָעֶלְיוֹנִים שׁוֹתֶה**, כוונתו הוא כי יורדים מים רוחניים מלמעלה וכשיורדים למטה הם מתגשמים והעבים מקבלים אותם ואז נוזלים על הארץ מאותם העבים וגם רבי אליעזר מודה שיש מים עליונים כי מים העליונים הם מיין דכורין ותחתונים מיין נוקבין ונכללין זה בזה בתוך העבים ומקבלין דין מן דין ורק רבי אליעזר סובר העיקר של רבוי הגשמים שנראה לעינינו בארץ הוא היוצא ובא מן האידים אשר עיקרם הוא מי אוקיינוס והוצרכו מים עליונים להתערב בהם כדי לעשות פרי ואין עשיית פרי בלתי זכר ונקבה ורבי יהושע סובר דהעיקר הוא מאותם מים העליונים שיורדים מלמעלה שהם רובי האיכות ואחר כך יהיו רובי הכמות גם כן.

ומה שאמר רבי יהושע **מָה אֲנִי מְקַיֵּם** 'וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ' (בראשית ב, ו), בא ליישב מה שנאמר 'וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה' דמשמע דהוא עיקר ולכך פירש מלמד שעננים מתגברין ועולין לרקיע ופותחין פיהן כנגדן ומקבלין מי מטר, כלומר להכי יחס הכתוב השקאת כל פני האדמה להם מפני שהם מקבלים מים העליונים בעלותם למעלה ואנחנו רואין שמהם יורד כל הגשם כולו על האדמה.

ומה שאמר **עוֹלִין לָרָקִיעַ** לאו דוקא, אלא הכונה שיעלו לאויר האמצעי שנראה למראה עינים כאלו עולין לרקיע וכמו שנאמר (דברים כח, כד) 'אָבָק וְעָפָר מִן הַשָּׁמַיִם' ואמרו בתלמודא היכי משכחת לה, אלא כיון דמדלי להתם מן השמים קרי להו עיין שם, וכן הכא כיון דסלקי להתם מעליותיו קרי להו.

אָמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וַהֲלֹא מֵימֵי אוֹקְיָינוּס מְלוּחִין הֵם. פירש רש"י דאין תבואה גדלה מהם. מקשים הוה ליה למימר והלא קחזינן דגשמים מתוקין הם דשותין אותם?

ונראה לי בס"ד דמכח מתיקות מי גשמים אין להקשות דיש לומר כיון דמעורב בהם מים עליונים דהם מתוקים הרבה לכך אין נרגש בהם מליחות, לכך פירש רש"י ז"ל הקושיא היא מכח גידול התבואה דמלוחים אף על פי שיתערבו ברוב מתיקות מים עליונים עם כל זה הטבע לא ישתנה, דטבע המלוחין אין עושין פרי ולמאי אצטריכו כיון דאין עושין פרי יהיו מים עליונים לבדם? ותירץ דמתמתקים בעבים דמשנים העבים גוף המים להפוך מליחותם וכיון דנהפכים בזה גם טבען ישתנה שיהיו עושין פרי ויהיה מהם גידול תבואה.

דף י.

אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נִבְרֵאת תְּחִלָּה, וְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ נִבְרָא לִבְסוֹף. נראה אף על גב דאיכא פלוגתא חד אמר עולם מאמצעיתו נברא וחד אמר מצדדין נברא האי ברייתא אתייא גם למאן דאמר מצדדין נברא כי לכולי עלמא תחלה נברא בכח דוקא ואחר כך בפועל ומאן דאמר מצדדין נברא קאי על בריאתו בפועל כשנתגשם ונקרש ובבריאתו בכח התחיל מן ארץ ישראל.

אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שׁוֹתָה בַּתְּחִלָּה, וְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בַּסּוֹף. הקשה גבורות ארי ז"ל, למה נקיט האי חלוקה? כי זה נכלל ונשמע מחלוקה דאחריה דקאמר 'אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שׁוֹתָה

מֵי־גְּשָׁמִים וְכָל הָעוֹלָם מִתַּמְצִית' ואם כן מוכרח דארץ ישראל שותה תחלה! עיין שם. ונראה לי בס"ד דמה שאמר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שׁוֹתָה מֵי־גְּשָׁמִים וְכָל הָעוֹלָם מִתַּמְצִית, הכונה על פי מה שאמרו לעיל (תהלים סה, י) 'פֶּלֶג אֱלֹקִים מָלֵא מָיִם' כעין קובה יש ברקיע שממנה גשמים יוצאין, ואמרינן נמי לעיל תניא מים העליונים במאמר הם תלויים ופירותיהם מי גשמים, ופירש רש"י: פירותיהם כלומר מזיעת המים שאינן נחסרין כלום כדכתיב 'פֶּלֶג אֱלֹקִים מָלֵא מָיִם' כל שעה שהקרן קיימת תמיד ופירותיהם מי גשמים עיין שם.

נמצא הגשמים הם מזיעה של מים עליונים וידוע כל נברא יש בו חלוקת פנים וחלוקת אחור וזיכוך חלק הפנים הוא רב עשר ידות על חלק האחור והזיעה של חלק הפנים דמים עליונים לוקחת ארץ ישראל וזו נקראת גשמים בסתם כי הם עיקר וזיעה של חלק האחור דמים עליונים קרי להו תמצית וזו לוקחת חוץ לארץ.

ברם הא קשיא דהא מזדמן מקומות בחוץ לארץ דשותין מי גשמים קודם ארץ ישראל? ונראה לי בס"ד דאמרינן בגמרא דראש השנה (ראש השנה יז:) דפסיקת הגשמים לצורך השנה כולה של כל העולם תהיה בראש השנה במדה ומשקל כפי זכות הדור עיין שם, ולפי זה יש לומר דביום ראש השנה פוסק הקב"ה גשמים תחלה לארץ ישראל ואחר כך פסיקה שנית לצורך חוץ לארץ, והכי קאמר 'אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שׁוֹתָה תְּחִלָּה' כלומר מן פסיקה ראשונה 'וְחוּץ לָאָרֶץ לְבַסּוֹף' רוצה לומר מן פסיקה האחרונה השניה ואין הכי נמי ירידת המטר על פני האדמה ירד לכל מקום בזמן הראוי לו.

דף י:

אַל תַּרְאוּ עַצְמְכֶם כְּשֶׁאַתֶּם שְׂבֵעִים, לֹא בִּפְנֵי עַשָּׂו וְלֹא בִּפְנֵי יִשְׁמָעֵאל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְקַנְּאוּ בָּכֶם. קשה למה קפיד על שתי אומות אלו ולא קפיד על כנענים הדרים עמהם ועל שאר אומות עמון ומואב וכיוצא החונים סביבותיהם?

ונראה לי בס"ד דקפיד על שתים אלו כדי שלא יבואו לטעון מצד ירושה בארץ ישראל, כי ישמעאל יאמר שהוא בן אברהם אבינו ע"ה ועשו יאמר שהוא בן יצחק אבינו ע"ה אך לישראל יש להם תשובה נגדן, כי היה שטר חוב של עבדות וירושת קרקע ואנחנו

שלמנו כל החוב וצריך ליקח כל הארץ! ואם תאמר לא עבדו אלא רד"ו? התשובה לזה שהגירות מתחיל מלידת יצחק אבינו ע"ה נמצא כוחן של ישראל תלוי בזה שהגירות נחשב מלידת יצחק ואיכא זמן גמור ושלם.

מיהו אם יהיו גם בשנת בצורת ורעבון הם שבעים ויושבין במנוחה ושלוה, ואדרבא שאר יושבי הארץ כמו כנענים וכיוצא הם גולין ומטולטלין בשביל רעבון, יאמרו אין זה נחשב גירות ואם כן אבד חשבון שהיו מחשבין הגלות מלידת יצחק ואז יתעוררו לטעון ולתבוע בירושת ארץ ישראל! ונראה לי לכן אמר להם (בראשית מב, א) '**לָמָּה תִּתְרָאוּ**' רמז בזה על עשו וישמעאל שכל אחד דבק בארבע מאות כוחות של טומאה שהם מספר ת', ולזה אמר **לָמָּה ת' ת' רָאוּ**, רמז על אומות עשו וישמעאל שכל אחד ואחד מהם יש לו דבקות בכוחות ת' ת' של טומאה.

(**בראשית מה, כד**) "**אַל תִּרְגְּזוּ בַּדָּרֶךְ**", **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אָמַר לָהֶם יוֹסֵף לְאֶחָיו: אַל תִּתְעַסְּקוּ בִּדְבַר הֲלָכָה, שֶׁמָּא תִּרְגְּזוּ עֲלֵיכֶם הַדֶּרֶךְ**. נראה לי בס"ד בגמרא פרק קמא דקדושין אתמר דרך זו תורה, שנאמר (שמות יח, כ) 'וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ' ואמר 'דִּבַר הֲלָכָה' ולא אמר 'אַל תִּתְעַסְּקוּ בַּהֲלָכָה' והיינו ללמד דהלכה פסוקה לית לן בה אך דבור של הלכה שהוא פלפול וקשיות ותירוצים להוציא מהם קושיות ותירוצים וטעמים.

אַל תַּפְסִיעוּ פְּסִיעָה גַּסָּה. אף על גב דיודעים זה מדעתם, חשש שמא יאמרו בשביל מצוה רבה למהר לעלות אל אבינו היושב בצער מותר לפסע, לכך הזהירם.

או יובן בס"ד דרך דרש דידוע מה שכתב רבינו האר"י ז"ל בפסוק (בראשית ו, ח) וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה', דהיסוד יש לו שייכות בעינים ולכך אמרו רבותינו ז"ל ההזרעה נוטלת מאור עיניו של אדם, וכל אדם שאחוז ביסוד לו שייכות בעיניים, על כן כשמכרו את יוסף הצדיק ע"ה שהוא ביסוד פגמו בעינים ואז נמצא ממילא הם עלולים יותר לנזקין שבעינים לכך צוה אותם ליזהר מן פסיעה גסה שעושה נזק בעינים אך יעקב אבינו ע"ה שעדיין לא ידע ממכירת יוסף הצדיק ע"ה לא הזהירם בכך.

ומה שצוה אותם **שֶׁיִּכָּנְסוּ חֲמָה לָעִיר** נראה לי מפני שהם הולכים לבשר בשורה טובה גדולה ליעקב אבינו ע"ה וידוע דאפשר להיות סכנה מבשורה טובה וכמו שקרה

לשרה אמנו ע"ה (תנחומא וירא אות כג, ובקיצור בבראשית רבה פרשה נח, ה שנשמתה של שרה פרחה ממנה כשאמר לה השטן שיצחק נעקד) לכך לא רצה שיכנסו בלילה שהוא זמן דין ויש שליטה לשטן בו יותר ואף על פי שהם ודאי יהיו נזהרים לבשר באופן שלא יצא ממנו נזק, עם כל זה מי יודע מה יולד יום על כל פנים טוב לעשות הבשורה ביום. ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש, מה שאמר להם 'הַכְנִיסוּ חֲמָה לָעִיר' כי יעקב אבינו ע"ה היה בחינת תפארת שהוא סוד חמה ולכן אמרו רבותינו ז"ל (בראשית כח, יא) 'וַיָּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ', שמע מלאכי השרת אומרים אתא שמשא אתא שמשא, ולכך אמר להם הכנסו חמה לעיר שיגין עליהם זכות יעקב אבינו ע"ה שהוא סוד חמה, עד כאן דבריו נר"ו.

לְעוֹלָם יֵצֵא אָדָם בְּכֵי־טוֹב, וְיִכָּנֵס בְּכֵי־טוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: (**בראשית מד, ג**) "**הַבֹּקֶר אוֹר וְהָאֲנָשִׁים שֻׁלְּחוּ**". יש להקשות כיון דסמך דבר זה על פסוק 'הַבֹּקֶר אוֹר' הוה ליה למימר 'יֵצֵא בְּאוֹר הַיּוֹם וְיִכָּנֵס בְּאוֹר הַיּוֹם'?

ונראה לי בס"ד בהקדם מה שאמרו במדרש רבה פרשת מקץ, אמר רבי לוי עובדא הוה בארץ הדרום היה פונדקי אחד שהיה עומד בכל לילה ולובש מלבושיו וכלי זיינו והיה אומר לאותם האורחים שהיו לנים בפונדק קומו ולכו לדרכיכם ואל תפחדו מלסטים כי אני הולך עמכם בכלי זיין ואשמור אתכם, והם לפי תומם הולכים עמו ואחר שירחקו מן העיר יש שם לסטים שותפים עם זה הפונדקי באים ושוללין אותם וחולקין עם הפונדקי. פעם אחת נזדמן שרבי מאיר לן שם באותו פונדק ובא הפונדקי אצלו אחר חצות לילה ואמר לו שילך לדרכו והוא שומר אותו, אמר לו רבי מאיר יש לי אח ואני ממתין עליו שיבא ולא אוכל לילך עד שיבא אחי, אמר לו היכן הוא יושב? אמר לו בבית הכנסת, אמר לו ומה שמו? כי אלך ואקראהו שיבא אצלך, אמר לו שמו 'כי טוב' והלך אותו פונדקי וצווח על פתח בית הכנסת כי טוב! כי טוב! ואין קול ואין עונה וחזר למקומו והנה בבוקר כשהאיר היום קם רבי מאיר ותיקן החמור שלו כדי שילך לדרכו, אמר לו אותו פונדקי איה הוא אחיך שאמרת שאתה ממתין לו שיבא? אמר לו כבר בא דכתיב (בראשית א, ד) 'וַיַּרְא אֱלֹקִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב', עד כאן. ובדרשותי דקדקתי למה אמר 'אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב' הוה ליה למימר 'הָאוֹר טוֹב' ואין

צריך לומר כִּי? ופרשתי בס"ד דיחוד חכמה ובינה שהם דחילו ורחימו הוא שילוב הוי"ה אהי"ה וזה היחוד נעשה בקריאת שמע ואחריו בתפילת העמידה נעשה יחוד תפארת ומלכות שהוא שילוב הוי"ה אדנ"י וידוע דצריך להקדים לעשות יחוד הוי"ה בקריאת שמע בנץ החמה דמצות קריאת שמע הוא לגומרה בנץ החמה ולכן כתיב 'וַיִּרָא אֱלֹקִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב' דמספר **כִּי טוֹב** [47] עולה **הוי"ה אהי"ה** [47].

והנה ידוע בסוד הכתוב (ישעיהו מג, טז) 'הַנּוֹתֵן בַּיָּם דֶּרֶךְ' דשם הוי"ה במלוי ס"ג [63] ושם אהי"ה במלוי קס"א [161] עולים מספר 'דרך' [224] על כן שילוב שם הוי"ה ושם אהי"ה יועיל לשמירת הדרך מפני כי שני שמות אלו במילואם עולים דרך, ורבי מאיר אמר לפונדקי שאני ממתין לאחי ששמו 'כי טוב' כיון בשם זה דשלוב הוי"ה אהי"ה שהוא מספר 'כי טוב' ומשך ממנו שפע שמירה באותה שעה שהיה בדרך וכשהאיר היום שנעשה זמן קריאת שמע שבה יהיה יחוד הוי"ה אהי"ה יתעורר השם הזה לשמרו בדרך אשר ילך בה ששמות אלו במילואם עולים מספר 'דרך' ולכן רב הזהיר האדם בלשון זה של 'כי טוב' שאמר 'יֵצֵא בְּכִי־טוֹב וְיִכָּנֵס בְּכִי־טוֹב' לרמוז לפי דרכו שיזהר למשוך לו שמירה משמות הוי"ה אהי"ה שמספרם 'כי טוב' שהם מסוגלים לשמירת הדרך ולכן היוצא לדרך קורא פסוק קריאת שמע על המזוזה כשיצא מביתו. **הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ, אַל יֹאכַל יוֹתֵר מִשְּׁנֵי רְעָבוֹן**. נראה רמז לדבר (דברים ח, ג) 'וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ' כלומר בעינוי הדרך תתנהג כבשנת רעבון.

דף יא.

רַב פָּפָּא, כָּל פַּרְסָה וּפַרְסָה אָכִיל חֲדָא רִיפְתָּא. נראה לי בס"ד הטעם דאכיל בכל פרסא חדא רפתא, דאיתא בפסחים (פסחים פט:) רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע עריכו רפתא בהדי הדדי אדאכיל רב הונא חדא אכיל רב פפא ארבע אמר לו פלג לי אמר לו קבילתון וכו' עיין שם. נמצא אכילתו היתה מרובה על שאר אדם ארבעה פעמים וכאן קאמר 'הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ אַל יֹאכַל יוֹתֵר מִשְּׁנֵי רְעָבוֹן' ולא פרשו לנו שיעור אכילה בשני רעבון כמה הוא? אך נראה מסברא שהוא רביע אכילתו הנהוגה רמז לדבר **רָעָב** בהפוך אתוון **רָבַע**, רוצה לומר בשנת רעב יאכל רבע מדתו ולכן רב פפא

מה שהיו אוכלים בני אדם בדרך חדא רפתא בארבע פרסאות הוא היה אוכל ארבע רפתא בארבע פרסאות.

כָּל הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ בְּשִׁנֵּי רְעָבוֹן, נִצּוֹל מִמִּיתָה מְשֻׁנָּה. נראה לי בס"ד מדה כנגד מדה דכאן איירי ביש לו יכולת לאכול לשבעה והוא מרעיב עצמו בידים כדי להשתתף בצרת ציבור דהא לא אמר 'כָּל הָרָעֵב בְּשִׁנֵּי רְעָבוֹן' אלא אמר 'כָּל הַמַּרְעִיב' נמצא עושה שינוי בהנאת גופו בידים שאין הזמן מכריחו לכך בשביל לשתף עצמו בצרת אחרים לכן מדה כנגד מדה יצילהו הקב"ה משינוי מיתה שאין הטבע מכריחה.

והא דיליף מן (איוב ה, כ) 'בְּרָעָב פָּדְךָ מִמָּוֶת' אף על גב דקרא מות סתמא קאמר, מוכרח לפרשו על מיתה משונה דהא החוש מעיד שברעב מתים מיתה טבעית. ונראה לי מ"ם ראשנה של **מָּוֶת** היא ראשי תיבות **מְשֻׁנָּה**.

אָסוּר לְאָדָם לְשַׂמֵּשׂ מִטָּתוֹ בְּשִׁנֵּי רְעָבוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: (**בראשית מא, נ**) "**וּלְיוֹסֵף יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב**". עיין בתוספות שהקשו מן יוכבד עיין שם. ואפשר דיוסף הצדיק ע"ה היה לו בנות שנולדו עם מנשה ואפרים תאומות כאשר נולדו עם שאר שבטים וכמו דבשבטים לא נתפרשו בתורה הבנות שנולדו עמהם כן הכא גבי מנשה ואפרים, אמנם זה הוא לחד מאן דאמר דוקא.

אָסוּר לְאָדָם לְשַׂמֵּשׂ מִטָּתוֹ בְּשִׁנֵּי רְעָבוֹן. נראה לי בס"ד הטעם כי רוב בני אדם באותו זמן אין משמשים כי מחמת רעבון בטלה תאות המשגל מהם לכך צריך לשתף עצמו בצער רוב ציבור.

ועוד נראה לי בס"ד דאמרו בגמרא מִיטְרָא, בַּעְלָהּ דְּאַרְעָא הוּא, וכן אמרו נֶאֱמְרָה עֲצִירָה בְּאִשָּׁה, נֶאֱמְרָה 'לֵדָה' בְּאִשָּׁה וְנֶאֱמְרָה 'לֵדָה' בְּגִשְׁמִים, נמצא עצירת גשמים הוא ענין ביטול תשמיש איש עם אשתו ולהיות כי על הרוב הרעב בא מכת עצירת גשמים לכן כמו שהארץ אין לה תשמיש עם בעלה שהוא המטר כן האדם ראוי שיתנהג עם אשתו כן.

ועוד נראה לי בס"ד הטעם, דידוע התשמיש מכונה בשם אכילה דכתיב (משלי ל, כ) 'אָכְלָה וּמָחֲתָה פִּיהָ' וכן אמרו על פסוק (בראשית לט, ו) 'כִּי אִם הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל', ולכן כיון דנתמעטה אכילת לחם העקרי בשני רעבון ראוי שגם אכילה זו דתשמיש

תתמעט.

וראיתי דאיכא פלוגתא בספרי האחרונים דיש אומרים דין זה אינו נוהג אלא רק בשני רעבון ויש אומרים דנוהג גם בשאר צרה שלא תבא, וכעת אין פנאי לדבר בזה.

בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין בְּצַעַר, וּפָרַשׁ אֶחָד מֵהֶם, בָּאִים שְׁנֵי מַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת [שֶׁמְּלַוִּין לוֹ לָאָדָם], וּמַנִּיחִין לוֹ יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁוֹ. נראה לי בס"ד דמניחין יְדֵיהֶן שהם ימין ושמאל שהם חסד וגבורה לרמוז ראוי שיהיה זה מקולל בכך אפילו על פי מדת החסד על שהוא הלך באכזריות לב שלא שיתף עצמו בצער ציבור!

ומה שמניחין **עַל רֹאשׁוֹ** רמז כי ישראל אף על פי שהם גופים מוחלקין עם כל זה שרשן למעלה הוא אחד כי כל דבר שבקדושה הוא באחדות והראש רומז על השורש כמו שאמרו רבותינו ז"ל (קהלת ב, יד) 'הֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ' רוצה לומר בשרשו, ולכן זה שלא הביט בשרש של ישראל הרומז בראש שבזה ראוי שלא יפרוש מן הצבור לכן יקולל בדברים אלו.

אי נמי מניחין הידים על ראשו, לרמז על ראש תואר אדם שנקראו בו ישראל דוקא שהוא מתחיל באלף שהוא מספר אחד וזה פירש ולא ראה כי ישראל הם 'גּוֹי אֶחָד' (דברי הימים א' יז, כא) ואין ראוי שיפרוש אדם מן הצבור.

אי נמי ידוע שכבוד השכינה שורה על ראש האדם כמו שאמרו רבותינו ז"ל לעולם יראה אדם שכינה למעלה מראשו, וידוע כי בצער ישראל יש צער לשכינה כביכול ואם כן זה שפירש מן הציבור לא אכפת לו בצער השכינה שהיא למעלה מראשו ולכך מניחין ידיהם על ראשו ואומרים כן וגם כונתם לומר נסתלקה שכינה מעל ראשו ולכן מניחין ידיהן שם כי המקום ריקן הוא מכבוד השכינה שנסעה משם.

וְאוֹמְרִים: פְּלוֹנִי זֶה שֶׁפָּרַשׁ מִן הַצִּבּוּר. הא דהוצרכו להזכיר שמו, כי ידוע אותיות השם של האדם הם צינורות השפע שלו כמו שכתב ערבי נחל על פסוק (בראשית ב, יט) 'נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ' וכאן רוצים להריק בצינורות שלו קללה זו תחת הברכה. גם מזכירין השם שלו כדי לכלול גם את הנפש שהשם של האדם מורה על הנפש גם כן כנודע.

ומה שאומרים **אַל יִרְאֶה בְּנֶחָמַת צִבּוּר** לאו על תשועתם מצרה זו דהא פשיטא היא

כי (משלי כז, יח) 'נֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ' אך הכונה על נחמת ציבור בטובה אחרת דלא שייכה לאותו הצער.

בִּזְמַן שֶׁהַצִּבּוּר שָׁרוּי בְּצַעַר, אַל יֹאמַר אָדָם: אֵלֵךְ לְבֵיתִי וְאֹכַל וְאֶשְׁתֶּה, וְשָׁלוֹם עָלַיִךְ נַפְשִׁי. נראה לי בס"ד הכונה דהציבור ביום צרה עבדי תרתי, חדא דאחר תפלה לא ילכו תיכף לבתיהם אלא ישארו בבית הכנסת לומר תהלים וסליחות, והב' שישארו כל היום ההוא בתענית, וזה לא עביד לא הא ולא הא כי אומר אֵלֵךְ לְבֵיתִי ולא אתעכב עמהם בבית הכנסת בשביל לימוד תהלים וסליחות וגם אֹכַל וְאֶשְׁתֶּה ולא אתענה עמהם, וראשי תיבות שָׁלוֹם עָלַיִךְ נַפְשִׁי 'ענש' רוצה לומר ענש יענש בדברים אלו.

וְשָׁמָּא יֹאמַר אָדָם: מִי מֵעִיד בִּי? אַבְנֵי בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם וְקוֹרוֹת בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם מְעִידִין בּוֹ. נראה לי בס"ד **אַבְנֵי בֵּיתוֹ** הם יצר הרע וגונדא דיליה כי היצר הרע נקרא אבן דכתיב (יחזקאל לו, כו) 'וַהֲסִרֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן' וזה קאי על היצר הרע הבא מכח התולדה שהוא מזוהמת הנחש.

וְקוֹרוֹת בֵּיתוֹ קאי על יצר הרע וגונדא דיליה הבאים מן הקליפה שלמעלה לכך כינה אותם בשם קורות, שהקורה היא למעלה מן הבית. גם עוד 'קורות' בהפוך אתוון 'רקות' שהוא לשון חסרון כמו שפירש רש"י בפסוק (בראשית מא, ג) 'וְדַקּוֹת בָּשָׂר' כל רקות שבמקרא חסרון בשר עיין שם, ואלו חסרים כל טוב.

נִשְׁמָתוֹ שֶׁל אָדָם הִיא מְעִידָה עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: (מיכה ז, ה) "**מִשֹּׁכֶבֶת חֵיקֶךָ שְׁמֹר פְּתָחֵי פִיךָ**". הדבר יפלא, והלא הנשמה היא עצמה הנידונת עם הגוף וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (ויקרא רבה ד, ה) על פסוק (תהלים נ, ד) 'יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעָל' זו הנשמה 'וְאֶל הָאָרֶץ לָדִין עַמּוֹ' זה הגוף על פי המשל של חגר וסומא, ואיך תעיד על עצמה?

ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב רבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים הקדמה ג') כי הנפש המתגלגלת בגוף השני בעבור עבירה חמורה וגם עוד שלא נתקנה כלל מתחלה על ידי קיום המצוה המתייחסת לה אך יש לה ניצוצות שכבר נתקנו במצות המתייחסים להם הנה אותו החלק שלא נתקן כלל עדיין הוא המתגלגל בגוף השני גלגול גמור ונקרא זה הגוף על שמו אבל שאר החלקים אשר נתקנו כבר בראשון אף על פי שגם הם באים בזה הגוף השני עם זה החלק שלא נתקן אינו נקרא זה גלגול גמור להם אלא

נקרא בשם עיבור אף על פי שהוא גם כן גלגול יען כי גלגול גמור הוא רק לגבי אותו החלק הפרטיי הפגום וזה מגיע לו שכר מן המצות שעושה עתה בגוף השני וגם עונש מן העבירות מה שאין כן אותם החלקים שכבר נתקנו ורק באו עם זה החלק הפגום בגוף זה השני אין להם חלק מן העבירות שעושה ולא יגיע להם עונש כלל אלא יגיע להם חלק שכר מן המצות שעושה עתה בגוף השני, עד כאן דבריו ז"ל עיין שם.

ובזה ניחא מה שאמר כאן 'נִשְׁמָתוֹ שֶׁל אָדָם הִיא מְעִידָה בּוֹ' קאי על חלק הנשמה שכבר נתקן בגלגול הקודם ובא עתה בגלגול השני עם חלק הנשמה הפגום שזה אינו מגיע לו עונש מן העבירות ולכן הוא יעיד על האדם בעבור העבירות וכל דבר שאינו הגון. ולזה אמר 'מְשֹׁכֶבֶת חֵיקֶךָ' כי זה החלק אינו בגוף זה גלגול גמור ואינו נקרא על שמו ורק הוא שוכב ודר עם חלק הנשמה הפגום ולהכי קראו 'שֹׁכֶבֶת חֵיקֶךָ' והיינו כי פשט שֹׁכֶבֶת חֵיקֶךָ קאי על אשתו של אדם וידוע כי האשה מרווחת מבעלה דפלגא בהדיה בעסק התורה.

ועוד אמר רבינו האר"י ז"ל דמצוות עשה שהזמן גרמא דנשים פטורות הם נשלמים בהם מכח בעליהם שמקיימים אותם, וכמו שכתוב בריש שער מאמרי רשב"י, נמצא האשה מרווחת מבעלה כמה מצות **אבל אם בעלה עושה עבירות אינו מגיע לאשתו עונש ונזק מהם**, וכן אלו החלקים של הנשמה שכבר נתקנו בגלגול הראשון ובאו בגלגול השני עם החלק הפגום שהם מרויחים ממצות ומעשים טובים שעושה החלק הפגום עתה בהיותו בגלגול השני ואינו מגיע להם נזק ועונש מן העבירות שעושה נמצא הם דומים לאשה שוכבת חיקו של אדם ממש ולכן קרי לזה החלק שכבר נתקן 'שֹׁכֶבֶת חֵיקֶךָ'.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אֵבָרָיו שֶׁל אָדָם מְעִידִים בּוֹ. קשה איך יעידו האיברים על עצמן, והלא הם עצמם נידונין? ונראה לי בס"ד הכונה כי הרושם של העבירות הרשום על איבריו של אדם שעשה בהן עבירה הוא מעיד על העבירות ואין זו עדות בפה אלא הוכחה וראיה כמו עדות של השטר המעיד על ראובן שנתחייב כך וכך מחמת דברים של העדים וחתימתן הרשומה בו.

(דברים לב, ד) "**אֵ־ל אֱמוּנָה**", **כְּשֵׁם שֶׁנִּפְרָעִין מִן הָרְשָׁעִים לָעוֹלָם הַבָּא, אֲפִלּוּ עַל עֲבֵרָה קַלָּה שֶׁעוֹשִׂין וכו'**.. הנה על זה שייך לשון '**אֵ־ל אֱמוּנָה**' מפני שהבטיח הקב"ה לצדיקים שלא יראו פני גהינם כמו שנאמר (תהלים טז, י) 'לֹא תִתֵּן חֲסִידְךָ לִרְאוֹת שָׁחַת' לכן אם יש עליהם עונש עבירה קלה אף על פי שבעבורה לא ירדו לגיהנם אלא זמן מועט ואחר כך ילכו לגן עדן שהיא נחלתם שהבטיח להם עם כל זה הרואה אותם יורדים לגיהנם ויושבים עם הרשעים יחשובו שזה הוא מקום נחלתם כרשעים ח"ו, ויאמרו אם כן שוא עבוד אלקים דאין הפרש בין עובד אלקים ללא עבדו, ואיה הבטחתו יתברך שהכין גן עדן לנחלה לצדיקים? לכן יקדים להענישם על עבירה קלה בעולם הזה כדי שלא ירדו לגיהנם כלל אלא תכף ומיד אחר פטירתם ילכו לגן עדן ויאמרו הכל אֵ־ל אֱמוּנָה הוא שקיים הבטחתו לתת נחלה לצדיקים בגן עדן ולשלם להם שם שכר טוב על מעשיהם.

אך על מצוה קלה שעושין הרשעים שמקדים להם שכרה בעולם הזה יפול בזה לשון '**אֵין עָוֶל**' יען שאם יניח פרעון שכרה בעולם הבא אף על פי שבעבורה ראוי שיכניס הרשע בגן עדן כדי לשלם שכר מצוה קלה עם כל זה הרואה את הרשע נכנס לגיהנם תכף ומיד וישב שם זמן הרבה בעבור רבוי עבירות שעשה הוא חושב שאין לזה הרשע עוד עלייה ממקום גיהנם כדי לקבל שכר מעט מצות שיש לו, לכן יקדים לשלם לו שכר מצות קלות בעולם הזה דאז הכל יודעין דהרשע אף על פי שאי אפשר שלא יהיה לו מעט מצות כבר דרכו יתברך לשלם לו בעולם הזה, ולכך כשהביאו לגיהנם שהוא נידון שם זמן מרובה יאמרו אֵין עָוֶל בידו יתברך כי זה לא נשאר אצלו שום שכר מצוה כדי שישלם לו עתה וראויה גיהנם אליו לדורות עולם.

בְּשָׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל אָדָם לְבֵית עוֹלָמוֹ, כָּל מַעֲשָׂיו נִפְרָטִין לְפָנָיו. נראה לי בס"ד הכונה על דרך מה שאמר הכתוב (ישעיהו ג, ט) 'הַכָּרַת פְּנֵיהֶם עָנְתָה בָּם וְחַטָּאתָם כִּסְדֹם הִגִּידוּ לֹא כִחֵדוּ אוֹי לְנַפְשָׁם כִּי גָמְלוּ לָהֶם רָעָה' כי כל עונות האדם נרשמים בפניו בשרטוטי המצח ולכך יש בני אדם נוהגין לכסות המצח שלהם בזמן הדבר בר מינן, ולזה אמר נפרטין לפניו, רוצה לומר כפי מה שרשום בפניו כי המצח הוא מכלל הפנים, וכמו שאמר הכתוב 'הַכָּרַת פְּנֵיהֶם עָנְתָה בָּם'.

וְאוֹמְרִים לוֹ: כָּךְ וְכָךְ עָשִׂיתָ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וְהוּא אוֹמֵר: הֵן. יש להקשות מה צורך לסיים המקומות? ונראה לי בס"ד דידוע אם אדם עשה עבירה הוא מניח כח טומאה באותו מקום שיהיה שורה שם תמיד ואז גורם נזק לאחרים אחר כך לאותם הבאים לדור שם באותו מקום שיהיה להם אותו כח טומאה למכשול להכשילם בחטא, וכן במקום שעשו בו תורה ומצות גם כן שורה שם קדושה ויהיה עזר להדרים שם כידוע, ולכן מסיימין לו מקום שעשה בו עבירה כי מלבד עונש שיגיע לו מגוף העבירה שלו עוד יגיע לו עונש מסיבת המקום שטמאו ועשה בו כח טומאה ועל ידי כך היה מכשול לאחרים שבאו בו אחר כך.

ומה שמגידים היום שעשה בו עבירה, הנה גם מגיע לו עונש מלבד גוף העבירה מחמת היום כי אפשר באותו היום היתה כפות המאזנים של זכיות ועבירות שקולין וזה שעשה בו ביום עבירות הכריע הכף לחובה.

ואמרו **וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמַּצְדִּיק עָלָיו אֶת הַדִּין, וְאוֹמֵר: יָפֶה דַּנְתּוּנִי**, כלומר אף על פי שהוא אינו יודע הדין נותן הקב"ה בו בינה שידע הדין כדי שיצדיק ויאמר יפה דנתוני! גם **'אוֹמֵר יָפֶה דַּנְתּוּנִי'** הכונה אף על פי שיש חכם מתיר הדבר, כי על הרוב למטה ימצא הללו אוסרים והללו מתירים, יפה דנתוני כסברת האוסרים דהלכה כוותייהו. וגם עוד הנפש אומרת כן כלומר אין לי טענה להטיל החוב על הגוף כמשל החגר והסומא לומר הגוף עשה ולא אני (ויקרא רבה ד, ה).

ובני ידידי כבוד הרב יעקב הי"ו פירש מה שפורטים לו המקומות והימים, דאינו דומה עושה עבירה במקום קדוש כמו בית הכנסת ובית המדרש לעושה במקום חול. וגם אינו דומה עושה במקום גלוי לעושה במקום מוצנע דבגלוי יהיה חלול השם יותר. וכן בימים אינו דומה עושה ביום קדוש כשבת ויום הכיפורים וימים נוראים לעושה בימים פשוטים, וגם אינו דומה עושה בזמן בחרותו לעושה בזמן זקנותו עד כאן דבריו נר"ו.

דף יא:

לְעוֹלָם (יִרְאֶה) [וְיָמֹד] **אָדָם עַצְמוֹ כְּאִלּוּ קָדוֹשׁ שָׁרוּי בְּתוֹךְ מֵעָיו, שֶׁנֶּאֱמַר**: (הושע יא, ט) "**בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ**". נראה לי בס"ד לכן אותיות 'בֶּטֶן' במלואם יש בתוך בי"**ת** מספר 'קָדוֹשׁ' [410] ובתוך טי"**ת** מספר 'קָדוֹשׁ' ובתוך נו"ן מספר 'נָאֶה' [56] ולזה אמר 'בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ' בקרב שהוא הבטן שלך יש מספר קדוש כפול שנאה להיות לך קדוש כפול לגוף ולנפש.

הַאי בַּר בֵּי רַב דְּיָתִיב בְּתַעֲנִיתָא, כַּלְבָּא לֵיכוֹל שֵׁירוּתֵיהּ. נראה לי בס"ד הטעם דנקיט 'כַּלְבָּא' דהעוסק בתורה נקרא בן להקב"ה דכתיב (תהלים ב, ז) 'אֲסַפְּרָה אֶל חֹק ה' אָמַר אֵלַי בְּנִי אַתָּה', ולכן זה שמתענה שבזה מבטל עסק התורה שבעבורו נקרא בן, לכן 'לֵיכוֹל כַּלְבָּא שֵׁירוּתֵיהּ' כי כלב [52] הוא מספר בן [52].

או יובן אמרו רבותינו ז"ל (שבת קנה:) צדקה עשה הקב"ה שמשהה אכילתו במעיו, ולכן זה שהוא מתענה שלא כדת דעל ידי התענית יבא לידי עיצור ששוהה אכילתו במעיו, יבא כלבא ששוהה אכילתו במעיו וליכול שירותיה.

ועוד נראה לי בס"ד דידוע עסק התורה עושה תיקון ביצירה והתענית עושה תיקון בעשיה דוקא וכנזכר בדברי רבינו האר"י ז"ל וידוע דקליפת הכלבים היא בעשיה וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל בביאור פרקי שירה, כְּלָבִים אוֹמְרִים 'בֹּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה לִפְנֵי ה' עֹשֵׂנוּ' (תהלים צה, ו), שאין אומרים 'בוראינו' או 'יוצרינו' אלא 'עושינו', ולכן זה שהשליך עסק התורה שעושה תיקון ביצירה ובחר בתענית שהוא מתקן בעשיה דוקא יבא כַּלְבָּא שקליפתו בעולם העשיה וְלֵיכוֹל שֵׁירוּתֵיהּ.

בַּמֶּה שְׁמַשׁ מִשָּׁה כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים? **לָא הֲוָה בִּידֵיהּ, אֲזַל וְשָׁאֵיל בֵּי מִדְרָשָׁא, אָמְרוּ לֵיהּ: בְּחָלּוּק לָבָן**. נראה לי בס"ד הטעם כי משה רבינו ע"ה היה בחינת הבל שהיה בסוד אור מקיף כמו שכתב רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים פרשת בלק, ולכן לבש חלוק לבן בתכלית הליבון שרומז לאור מקיף בסוד לבונה זכה שהוא סוד אור מקיף וכן הוא סוד טלית לבנה שהוא סוד אור מקיף כנזכר בדרוש הציצית בספר הכונות.

והוסיף רב כהנא לבאר שלא היה לו אִימְרָא, ופירש רש"י שהיה מחוט אחד כל

החלוק ולא היה בו חתיכות תפורות, וזה ירמוז לאור מקיף שאינו מתחלק ליו"ד ספירות כאור פנימי, וכמו שאמר רבינו ז"ל בשער הכונות בסוד י"א סמני הקטורת.

דף יד:

אֵין אָדָם חָשׁוּב רַשַׁאי לִפֹּל עַל פָּנָיו, אֶלָּא אִם כֵּן נַעֲנָה כִּיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן. פירש רש"י שמא לא יהיה נענה ויחרפוהו, והקשה מהרש"א אמאי אינו רשאי אם הוא לא קפיד בכך? ונראה לי בס"ד הכונה שיחרפו גם הנפילת אפים גם כן עמו שאומרים זה שוטה שהאמין דנפילת אפים עושה רושם ולא ידע שאין בה תועלת, והרי הוא פתי מאמין לכל דבר! ונמצא בחרפם אותו נוגע החירוף לנפילת אפים גם כן. ובזה ניחא מה שאמר 'אָדָם חָשׁוּב' דאם אינו אדם חשוב אומרים לכך הוא לא נענה מצד פחיתותו ואין תולין החסרון בנפילת אפים.

ועוד נראה לי בס"ד מלבד פירוש רש"י, הא דאינו רשאי משום דמתחייב בנפשו כי על ידי כך המקטרגים יקטרגו עליו לומר זה סמך על צדקותו ועשה נפילת אפים להעניש בה אחרים, נראה מה מעשיו! וכהאי גונא אמרו רבותינו ז"ל (ראש השנה טז:) אסור לישב תחת קיר נטוי, כי מביא עצמו לידי סכנה מחמת קטרוג המקטרגים. ועיין בירושלמי במכלתין פרק ג' הלכה ה', בעובדא דרבי לוי בר סיסי ותלמידו ותלמיד תלמידו עיין שם, וכן הוא ענין מה שאמרו כאן על לבישת השק.

דף טו.

לֹא הַכֹּל לְאוֹרָה, וְלֹא הַכֹּל לְשִׂמְחָה. צַדִּיקִים לְאוֹרָה, וְיִשָּׁרִים לְשִׂמְחָה. מקשים למה לא אמר בזה לישרים הא והא איתא כמו שאמרו בהנך דלעיל? ובשלמא לפירוש הרשב"א שפירש צדיקים עדיפי מישרים ניחא כיון דנקיט ישרים שהם קטנים לבסוף איך נפרש בהם הא והא איתא דנמצא עדיפי מצדיקים, אבל לרש"י דסבירא ליה ישרים עדיפי מצדיקים, קשה לימא בהו הא והא איתא?

ונראה לי בס"ד הכא שאני דהכתוב עשה שינוי ביניהם בדבר אחד דאמר (תהלים צז, יא) 'אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק' לשון יחיד ואמר 'לְיִשְׁרֵי לֵב' לשון רבים ולא אמר לישר לב, על כן יש לומר דעשה הכתוב שינוי זה לסימן לומר לך מוחלקים לגמרי שלא תתן של

זה בזה כלל.

והנה לפירוש רש"י דסבירא ליה '**ישרים עדיפי**' צריך להבין למה בישרים נקיט שִׂמְחָה ובצדיקים אוֹרָה? ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב מדרש שמואל בשם רבינו יונה ז"ל, הצדיקים עובדים מיראה והישרים מאהבה עיין שם, ולכן הישרים דהם עובדים מאהבה מוכרח שהם עובדים בשמחה כי כל עובד מאהבה עובד בשמחה על כן יזכו לשמחה, אך הצדיקים שהם עובדים מיראה לדעת רבינו יונה ז"ל זוכין לאורה כי יו"ד דיראה תתארך ותהיה וא"ו ואז היראה תהיה אותיות 'אורה' דבזכות היראה שהאריכו בה כל ימיהם תתארך היו"ד ותהיה אורה.

ולסברת הרשב"א ז"ל דסבירא ליה '**צדיקים עדיפי מישרים**' יש לפרש צדיקים על בעלי תורה וישרים על בעלי המצות ולכן צדיקים עדיפי מישרים כי בעלי תורה עדיפי מבעלי מצות. והנה בעל תורה נקרא 'רבי' [212] כמנין 'אורה' [212] לכך צדיקים יזכו לאורה ולכן יש לדרוש צדיק על בעל תורה כי 'צדיק' [204] עולה מספר ר"ד, ועם מספר ח' שהוא כנגד ח' דרגין דתורה שבעל פה הרי מספר 'רבי' ומספר 'אורה' אך ישרים הם בעלי המצות שכוחם במעשה ואם תחליף אות ע' דמעשה בחי"ת באחה"ע, תהיה המעשה אותיות שמחה לכן יזכו לשמחה.

דף טו:

וְהָתַנְיָא: רַבִּי אוֹמֵר: בְּגְדֵלָּה מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל, וּבְקְלָלָה מַתְחִילִין מִן הַקָּטָן. מקשים אמאי הוצרך תלמודא להביא דברי הברייתא, יקשה לו מן הפסוק עצמו דתחלה נתקלל נחש ואחר כך חוה ואחר כך אדם?

ונראה לי בס"ד דמן הכתוב ליכא קושיא דיש לומר התם שאני משום דנחש היה המסית והוא התחיל בעבירה וחוה חטאה קודם אדם לכן נתקללו בזה את זה ולעולם ליתיה להאי כללא דבקללה מתחילין מן הקטן, אך תנא דברייתא דיליף האי כללא מהאי ענייא, שמע מינה דלית ליה חילוק זה שאמרנו. ועיין בברכות דף ס"א מה שתרצתי עוד בזה.

[וזה לשונו שם: ונראה לי בס"ד כי מן הכתוב ליכא קושיא, דלעולם האדם נתקלל בראשונה וכן

הסברה מחייבת מאחר דהוכיחו תחלה ודאי גמר דבריו עמו וקללו, ומה שזכר הכתוב קללתו באחרונה כן ימצא הרבה במקראות שיזכר ענין המאוחר קודם ענין שקדם לו דעל זה אמרו רבותינו ז"ל 'אין מוקדם ומאוחר בתורה' ויתכן דחס הכתוב על כבוד אדם והזכיר קללתו באחרונה ולעולם נתקלל בראשונה תכף בעת שהוכיחו אך רבי מאיר דיליף מהכא לענין בעלמא דבקללה מתחילין מן הקטן משמע דסבירא ליה דבקושטא הכי הוי שהנחש נתקלל בראשונה ואדם באחרונה, לכך מקשי מהא דרבי מאיר.]

דף טז.

זַעֲקֵנוּ בְּצִנְעָא וְלֹא נַעֲנֵינוּ, נְבַזֵּה עַצְמֵנוּ בְּפַרְהֶסְיָא. קשה מאי בזיון איכא בזה שהם מבקשים רחמים בפרהסיא, ואם בעבור הנחת האפר דמניחין שם, הנה כשהיו בצנעא בבית הכנסת לא נתבזו שלא הניחו אפר? ועוד בפרושא אתמר על הזמנה ולא על האפר!

ונראה לי בס"ד כי בעת שישראל עושים סליחות ותחנונים על גשמים או על איזה צרה שלא תבא ואין נענים, הם מתבזים הרבה בעיני האומות כי אומרים איה המה דבריכם שאתם אומרים (דברים ד, ז) 'כִּי מִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו כַּיהוָה אֱלֹקֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו'. ולכן אומרים בזינו עצמינו כצנועה בבית הכנסת שצעקנו ולא נענינו ובזה נתבזינו אצל בני האומות ששמעו בדבר הזה ועתה נבזה עצמינו בפרהסיא ברחוב העיר שהכל רואין אותנו בעיניהם ובודאי אחר כך ילעגו עלינו כאשר רואין שלא נענינו.

לוֹמַר, הֲרֵי אָנוּ חֲשׁוּבִים כִּבְהֵמָה. עיין פירוש רש"י ומה שהקשה עליו מהרש"א עיין שם. ונראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (ביצה כה:) ישראל עזין באומות ועז בבהמה דקה ושור בבהמה גסה ואריה בחיות, ולפי זה לובשין שק מנוצה של עזים לומר אנחנו חשובין כבהמה בעלת שער זה שהוא העז שהוא בעל העזות כן אנחנו היינו עזים וקשי עורף שלא שבנו בתשובה עד עתה.

ולפי דברי מהרש"א לובשין השק מפני שהוא מלבוש בהמה, ונראה לי לכך אומרים 'חֲשׁוּבִים כִּבְהֵמָה' כלומר נהיה חשובין כבהמה זו שאף על פי שאין לה זכות תרחם

עליה. או כבהמה זו שזדונה נחשב שוגג. או על דרך אָדָם וּבְהֵמָה תוֹשִׁיעַ ה' (תהלים לו, ז).

וְלָמָּה נוֹתְנִין אֵפֶר מִקְלָה עַל גַּבֵּי תֵּבָה? אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן פָּזִי: כְּלוֹמַר: (**תהלים צא, טו**) "**עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה**". נראה לי בס"ד מלבד טעם הגמרא עושים בזה סימן טוב כי דיו לעולם שישתמש בחצי השם (עירובין יח:), וכתיב (תהלים קיח, ה) 'מִן הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָ־הּ' נמצא הרפואה של הצרה תהיה משם יָ־הּ ואם תניח אותיות **תֵּיבָה** על אותיות **אֵפֶר** לעשות מהם צירוף אחד יהיה הצרוף כך **תְּרַפֵּא יָ־הּ** כלומר בשם יָ־הּ תרפא לישראל.

רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: "**בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר**". נראה לי בס"ד מאי בינייהו, דרבי יהודה בן פזי דהביא הכתוב (תהלים צא, טו) '**עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה**' סבירא ליה עושין כך דרך ודוי שהם אומרים ודוי על אשר גרמו צער כביכול לשכינה. וריש לקיש דהביא פסוק (ישעיה סג, ט) '**בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר**' סבירא ליה עושין כן לנחם לבבם כי תיבת לוֹ היא קרי וכתיב ודרשינן לתרווייהו והכי קאמר כיון ד'לוֹ צָר' על כן 'לֹא צָר' אינה נחשבת זו צרה כי ודאי סופה להתרפאות דאם אין אנחנו ראויין יעשה השי"ת בשביל צער השכינה!

ובזה פירשתי בס"ד רמז הכתוב (תהלים כז, יג) '**לוּלֵא הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב הָ**'' פירוש משום לו ולא דקרי וכתיב האמור בפסוק 'בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר' אזי הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב הָ', דאם אין אנחנו ראויין יעשה בעבור שכינתו יתברך ואף על גב דתהלים קדים לישעיה, רוח הקודש מרמזת מבראשית על מה שנאמר באחרית כי הכל מסודר למעלה.

ונראה לפרש בס"ד הטעם דלא ניחא לריש לקיש בפסוק 'עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה', משום דזה יש לומר על דרך שנאמר (בראשית כח, טו) 'וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ' כלומר בעזרתך, וכן (רות ב, ד) ה' עִמָּכֶם, וכן (שופטים ו, יב) ה' עִמְּךָ גִּבּוֹר הֶחָיִל, רוצה לומר כשהוא בצרה אנכי אהיה בעזרתו.

ועוד נראה לי בס"ד הטעם דלא ניחא לריש לקיש בפסוק זה משום דאיירי בצדיק דכתיב (תהלים צא, יד) 'כִּי בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי יָדַע שְׁמִי' שאפשר צדיק גמור כזה דוקא מגיע צערו לשכינה כביכול ולכך מביא פסוק 'בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר' דאיירי

בסתם בני אדם.

ועוד נראה לי האי קרא עדיף ליה, דקאמר להדיא 'בְּכָל צָרָתָם' דקאי על כל צרה הן גדולה הן קטנה אבל קרא ד'עִמּוֹ אָנֹכִי' יש לפרשו דוקא על צרה גדולה של נפשות וכיוצא דלא אמר בזה כָּל.

הֲרֵי אָנוּ חֲשׁוּבִים לְפָנֶיךָ כְּאֵפֶר. קשא לפי זה למה מביאין אפר ולא עפר? ונראה לי בס"ד מביאין אפר דהוא גרוע מעפר כי העפר יצלח למלאכה לעשות ממנו כלים העולים על שלחן מלכים ולבנות בו בנין גדול ומהודר כארמנות מלכים אך האפר לא יצלח למלאכות כאלו.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב הי"ו תירץ שמביאים אפר ולא עפר לעשות בזה סימן לטובה כי ה**אפר** יתהפך ל**פאר** כי האדם אף על פי שחטא יעשה תשובה ויתהפך משם רשע לשם צדיק, עד כאן דבריו נר"ו.

מַאי 'הַר־הַמּוֹרִיָּה'. הא דהביא דרשא דהר הכא, כדי לפרש טעם למה שיוצאין לקברי אומות העולם והיינו דדריש כאן '**הַר שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ מוֹרָא לַעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים**' ובזה מובן הטעם שיוצאין לקברי אומות העולם ללמוד מוסר, ומה אלו שגם בחייהם היו נחשבים מתים כמו שהן עכשיו בקבר עם כל זה הופיעה עליהם קדושת ההר יראה בלבבם דלכך נקרא 'הַר־הַמּוֹרִיָּה' כל שכן ישראל שעמדו ממש על ההר וקבלו תורה עליו שראוי שיהיו צדיקים גמורים שיהיה על פניהם יראת שמים.

ומה שאמר **הַר שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ הוֹרָאָה לְיִשְׂרָאֵל**, נראה לי בס"ד הוראה הוא 'אור ה"ה' כי הלוחות היו שנים, ובכל אחת כתיב חמש דברות, וזהו הוֹרָאָה 'אור ה"ה'.

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם אֵין אַתָּה מְרַחֵם עָלֵינוּ, אֵין אָנוּ מְרַחֲמִים עַל אֵלּוּ. קשא לפי פשוטם נראין אפקירותא! ונראה לי בס"ד הכונה כיון דבהמות נוצרו בעבור האדם ואם אין אתה מרחם עלינו לבטל הגזרה אין אנחנו צריכין לרחם על אלו כי אין צורך בהם.

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עָלוּב וְשֶׁאֵינוֹ עָלוּב, יָכוֹל וְשֶׁאֵינוֹ יָכוֹל, צַדִּיק וְרָשָׁע, מִי נִדְחֶה מִפָּנֶיךָ מִי. הטעם דנקטי שלשה חלוקות נראה לי בס"ד **עָלוּב** כנגד יונקי שדים דאין להם דעת עדיין להבחין בין טוב לרע ולכן עלובים הם בהשחתה זו דנשחתים עם הגדולים.

וְאֵינוֹ יָכוֹל כנגד תינוקות שיש להם דעת להבחין בין טוב לרע אך הם בסוג אינו יכול דעדיין אין להם דעת שלם שלא גדלו. ואומרם חלקת **צַדִּיק וְרָשָׁע** כנגד הגדולים שדעתם שלמה.

מַאי (יונה ג, ח) "**וּמִן הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם**"? **אָמַר שְׁמוּאֵל: אֲפִלּוּ גָּזַל מָרִישׁ וּבָנָאוֹ בַּבִּירָה, מְקַעְקֵעַ אֶת הַבִּירָה כֻּלָּהּ, וּמַחֲזִיר מָרִישׁ לְבָעָלָיו**.. נראה לי בס"ד דאם גזל מריש ובנאו והוא נותן דמיו עדיין זה נקרא חמס יען דאמרו רבותינו ז"ל (בבא קמא סב.) גזל לא יהיב דמי, חמס יהיב דמי, ואם כן נמצא העון יצא מסוג גזל ונרשם בכפם בסוג חמס וכיון דאמר 'מִן הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם' שמע מינה דאפילו חמס לא נשאר אצלם והיינו כי היה מקעקע כל הבירה ומחזיר המריש עצמו.

ועוד נראה לי דריש 'כַּפֵּיהֶם' לשון כיפה, שאם הקורה בכיפה מקעקע הכיפה ומוציא את הקורה מתוכה ומחזירה.

אֵין שָׁם לֹא זָקֵן וְלֹא חָכָם, אוֹמֵר אָדָם שֶׁל צוּרָה. פירוש בעל דרך ארץ ומצויין במלבושיו ומהלכו ודיבורו. ולפי דברי מהרש"א שפירש חכם במילי דעלמא, נראה לי להכי קרי ליה 'בַּעַל צוּרָה' כי מילי דעלמא הם צורה ודמיון למילי דשמיא.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב הי"ו פירש רוצה לומר צדיק שיש לו צלם אלקים על פניו. אי נמי שיוכל להלביש דברים בתוך דברים, עד כאן דבריו נר"ו.

וּשְׁפַל בָּרֶךְ. פירש רש"י עניו. ונראה לי לכך קראו וּשְׁפַל בָּרֶךְ, כי ברך רוצה לומר עניו שרואה עצמו רך הן בעניינים הנפשיים הן בעניינים הגופניים וזהו בָּרֶךְ 'ב' רַךְ' שהוא רך בשתים. אך יש שהוא עניו מבחוץ ובלבו מתגאה בענוה שלו כאותו הכומר שהיה בזמן הרמב"ן ז"ל, לכך קראו 'שְׁפַל בָּרֶךְ' שהוא שפל בחוץ ובפנים וזהו ב' רך.

ומה שאמר **בֵּיתוֹ רֵיקָם מִן הָעֲבֵרָה**, כי ידוע על בעל עבירות כתיב (חבקוק ב, יא) 'אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעָק' וכן אמרו רבותינו ז"ל (יא.) אַבְנֵי בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם וְקוֹרוֹת בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם מְעִידִין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעָק' ולכן על זה שהוא צדיק שאין לו עבירות אמר 'בֵּיתוֹ רֵיקָם מִן הָעֲבֵרָה' רוצה לומר ריקם מן צעקות ועדיות של עבירה שאין אבני ביתו וקירותיו זועקין ומעידין עליו בעבירות ואין נשמע קולם מאחר שהוא נקי. גם אמר **רֵיקָם**, בהיפוך אתוון **מִקִּיר**.

ועוד נראה לי **בֵּיתוֹ** רוצה לומר גופו **רֵיקָם מִן הָעַבֵּרָה** כי העבירות רשומין על עצמות גופו של אדם כדכתיב (יחזקאל לב, כז) 'וַתְּהִי עֲוֹנֹתָם עַל עַצְמוֹתָם'.

דף טז:

מַאי (ירמיהו יב, ח) **"נָתְנָה עָלַי בְקוֹלָהּ"? וְכוּ' וָזֶה שִׁלִּיחַ צִבּוּר הַיּוֹרֵד לִפְנֵי הַתֵּבָה שֶׁאֵינוֹ הָגוּן**. נראה לי בס"ד על פי מה שאמרו בחגיגה (חגיגה יג:) מלאך סנדלפו"ן גבוה מחבירו מהלך חמש מאות שנה עומד אחורי המרכבה וקושר כתרים לקונו, וכתבו התוספות מתפילות של צדיקים הוא עושה עטרות עיין שם. ולזה אמר 'נָתְנָה עָלַי בְקוֹלָהּ' על שְׁלִיחַ צִבּוּר שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, שאין לו רק קול ואינו שלם בכונה ומחשבה וחושב שהוא נותן עטרות עלי בקולו! על כן שנאתיה, דקול לבדו אינו כדאי לעשות ממנו עטרות!

או יובן בס"ד מן המעלות שצריך להיות השליח צבור שלם בהם אשר נאמרו לעיל יש שלשה שהם לעיכובא והם: **ענוה לימוד יראה**, ראשי תיבות 'עָלַי' והיא חשבה דאלו השלש שהם ראשי תיבות 'עָלַי' נָתְנָה אותם בְקוֹלָהּ הערב דהיינו שיהיה קולה הערב הוא תמורת שלשה אלה שיספיק לבדו בעד השלשה למלאת חסרונם.

דף יז.

מָלֵא מִסְתַּפֵּר בְּכָל יוֹם, כֹּהֵן גָּדוֹל, מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת. כֹּהֵן הֶדְיוֹט, אַחַת לְשִׁלְשִׁים יוֹם. נראה לי בס"ד הטעם כי ידוע התספורת היא כדי להעביר כוחות הדינין ולכן המלך שכל ישראל תלויים בו צריך להעביר כוחות הדינים בכל יום, רמז לדבר (מלכים א' ח, נט) 'לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ'.

אך כהן גדול שאין תלויים בו כמו המלך יסתפר בכל ערב שבת, וכהן הדיוט בכל חודש דאינו דומה בענין זה לכהן גדול שיש לו יום אחד בשנה שהוא יום הכיפורים שכל ישראל תלויים בו.

דף יח:

פֶּה שֶׁהָיָה מְדַבֵּר בְּנַאֲוָה. מוכרח לומר כדברי הירושלמי שחתכו ראשו ותלאוהו וכמו שכתב מהרש"א אך קשא היה להם לחתוך הלשון דוקא ולתלותו וכמו שעשו בבהונות ידיו?

ונראה לי כי הלשון היה מדבר בגאוה שהיא ממלאה כל הראש ולכן המצנפת של כהן גדול מכפרת על הגאוה ועל כן אמרו 'פֶּה שֶׁהָיָה מְדַבֵּר בְּנַאֲוָה' שהיא בראש.

וּנְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ הָגוּן הָיָה. אף על פי שהיה רשע גמור קראוהו 'הגון' מפני שהיה נזהר בכבוד השי"ת ומודה בשבחו, דידוע מה שאמרו בפרק חלק שמלך בעבור הכבוד שעשה בחזרת האגרת וגם אחר שמלך כשראה נס חנניה מישאל ועזריה אמר (דניאל ג, לג) 'אָתוֹהִי כְּמָה רַבְרְבִין וְתִמְהוֹהִי כְּמָה תַּקִּיפִין מַלְכוּתֵהּ מַלְכוּת עָלַם וְשָׁלְטָנֵהּ עִם דָּר וְדָר' ואפילו כשהחריב בית המקדש והגלה את ישראל נתפחד מהקב"ה ולא החריב עד שאמרו לו זו היא גזירה מן השמים על פי הנביא ואז בא והחריב.

וְאִם אֵין אַתָּה הוֹרְגֵנוּ, הַרְבֵּה הוֹרְגִים יֵשׁ בְּיַד הַמָּקוֹם, הַרְבֵּה דֻּבִּים יֵשׁ, הַרְבֵּה אֲרָיוֹת יֵשׁ, הַרְבֵּה נְמֵרִים יֵשׁ, שֶׁפּוֹגְעִין בָּנוּ. נקטו דובים כנגד גלות פרס שנמשלו לדוב וכנזכר בגמרא (עבודה זרה ב:) 'דָּמְיָה לְדֹב' (דניאל ז, ה) זו פרס, ואריות גלות בבל שהיה ביד נבוכדנאצר שנמשל לאריה, ונמרים גלות ישמעאל שנמשלו לנמרים, וכמו שאמרו בזוהר פרשת שמות (זהר חלק ב' ג.) מהררי נמרים אלין בני ישמעאל עיין שם. ולא אמרו כנגד אדום כלום, מפני כי אותו רשע היה ממלכות אדום והם מדברים עמו.

ומה שֶׁאָמְרוּ: לֹא זָזוּ מִשָּׁם, פירוש לא הספיקו לישא אותם לקברם עד שנהרג אותו רשע. ולהיות שהרג שני אבירי ישראל שהם כנגד המוח לכך פצעו את מוחו. ולהיות כי היו שני צדיקים לכך נפצע על ידי דְּיוֹפְלִי שהם שני שרים כמו שכתב רש"י.

ומה שפצעוהו בשני מקלות זכות אברהם יצחק וישראל שסוף שמם **מקל** הגין, שנקם ה' נקמתם מיד לכך הפציעה היתה בְּגֻזִּירִין שהם מקלות.

ודע לפי דברי רבינו האר"י ז"ל שני צדיקים ההם היו מבחינת זווג דמנחה שהוא דינא קשיא ולכך נהרגו עיין שם, ולכך פָּצְעוּ מֹחוֹ, כי ב' פעמים **מוח** [54] גימטריא ק"ח **כמנין** מנחה עם כולל האותיות וכולל התיבה [108].

דף יט:

וְאִם לָאו, הֲרֵינִי נוֹתֵן לְךָ שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה כִּכְּרֵי כֶּסֶף. מן השמים נתגלגל הדבר שעשה המקח בכסף שהוא רחמים ולא בזהב שהוא דין לסימן טוב שיצליח אחר כך בזה. וכעין זה אמרו רבותינו ז"ל בענין המן שקנה בכסף ולא בזהב. ודע דמעינות אלו אף על גב דקרי להם מעינות הוא לשון מושאל דעשויים כמו המעינות אך באמת הם מי גשמים שמכונסים בבורות.

בְּשַׁחֲרִית שָׁלַח לוֹ: שַׁגֵּר לִי אוֹ מַיִם אוֹ מָעוֹת. הא דלא המתין עד סוף היום, מפני שנתפחד פן באותו היום יתחזק בתפלה ביותר וירדו גשמים לכך שלח לו דברים אלו לצערו כדי שיתבלבל דעתו מרוב הצער ולא יתפלל בדעת צלולה ואז לא תעשה תפילתו פירות להוריד גשמים.

ואמר לו 'אוֹ מַיִם אוֹ מָעוֹת' הקדים מים שהראה טלפים להראות דהמים חביבין אצלו יותר דהלואי שירדו גשמים ולא יצטרך נקדימון ליתן מעות. ונכנס לבית המרחץ לרחוץ גופו במים משמחתו ששמח בריוח שהרויח במים אך נקדימון נכנס לבית המקדש ששם עושים ישראל שמחה גדולה בניסוך המים כשמחת בית השואבה בחג שתגין מצות שמחה זו שעושין במים לבטל שמחת הגוי הזה שחשב להיות מרויח מחמת המים וכן היה.

דף כ.

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הוֹדַע שֶׁיֵּשׁ לְךָ אֲהוּבִים בְּעוֹלָמְךָ. קשה והלא נודע זה בנס הראשון שירדו גשמים?

ונראה לי בס"ד אותו נס אינו ניכר שנעשה בעבור אהבה כי היה מוכרח להיות שאם לא היו גשמים יורדין היה מפסיד נקדימון סך גדול בשביל ישראל אבל נס השני אם לא היה נעשה לא היה נקדימון מפסיד כלום בדין יען כי טענת ההגמון היא טענת ספק האיך יוכל לברר שירדו גשמים אחר שקיעת החמה ושורת הדין מחייבת בכל מקום המוציא מחבירו עליו הראיה ורק הנס הועיל שלא נשאר פתחון פה להגמון לדבר כלום ולא עשה תביעה בדינא ודיינא אך ודאי היה זוכה נקדימון משום דטענת

ההגמון היא של ספק והמוציא מחברו עליו הראיה ואם כן בנס זה ניכר שנעשה מאהבה.

"**הָיְתָה יְרוּשָׁלַיִם לְנִדָּה בֵּינֵיהֶם**" (איכה א, יז) **אָמַר רַב יְהוּדָה**, [**אָמַר רַב**]: **לִבְרָכָה**, **כְּנִדָּה**, **מַה נִּדָּה יֵשׁ לָהּ הֶתֵּר**, **אַף יְרוּשָׁלַיִם יֵשׁ לָהּ תַּקָּנָה**. ועוד נראה לי דמיון הנדה לברכה, דהנדה אם תתעבר יפסק דם נידות וכשתלד יתהפך הדם לחלב שהוא מאכל הולד וכן ישראל כשמתעוררין בתשובה אשר התעוררות זו היא נחשבת דמיון הריון אז תפסק הטומאה מהם וכשעושין מצות ומעשים טובים יתהפכו העונות לזכיות כמו הדם שנהפך לחלב ולכך אומרים זה בקינה מפני שדבר זה מסור בידם ואין עושין טוב לעצמן.

כְּאַלְמָנָה וְלֹא אַלְמָנָה מַמָּשׁ. הנה בזה פרשתי בס"ד הפסוק (ירמיהו ד, לא) 'קוֹל בַּת צִיּוֹן תִּתְיַפֵּחַ תִּפְרֹשׂ כַּפֶּיהָ' רוצה לומר כאשר תקונן במגילת איכה תפרש אותיות הכפי"ן כְּאַלְמָנָה ושל כְּאוֹיֵב שלא יבולעו בקריאתם.

ובזה פרשתי (ישעיהו מט, טז) **הֵן עַל כַּפַּיִם חַקּוֹתִיךְ**, רמז בזה על כ"ף של כְּאַלְמָנָה וכ"ף של כְּאוֹיֵב שאמרתי תיבות אלו בתוספת כפי"ן וזה הוכחה שלא אטוש אותך לעולם, אלא **חוֹמֹתַיִךְ** הם **נֶגְדִּי תָּמִיד** להחזירם ליושנם, וארמון על משפטו ישב כבראשונה.

ובזה יובן בס"ד מה שאמר דוד המלך ע"ה, (תהלים מז, ב) 'כָּל הָעַמִּים תִּקְעוּ כָף' שלא תבלעו אותו בקריאה בשתי תיבות הנזכרים. ומה שאומרים בקינה (איכה א, א) 'הָיְתָה כְּאַלְמָנָה' אף על פי שהוא דבר טוב כאשה שהלך בעלה למדינות הים ולא נתאלמנה היינו מפני שיוצא מדבר זה חיוב עליהם כשהם מתערבים עם העכו"ם דנמצא בזה דינם כאשה שמזנה תחת בעלה.

(**מלכים א' יד, טו**) "**וְהִכָּה ה' אֶת יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יָנוּד הַקָּנֶה [בַּמַּיִם]**", **מַה קָּנֶה זֶה עוֹמֵד בְּמָקוֹם מַיִם**. נראה לי בס"ד ישראל הם מקום מים שהם זרע אברהם שהוא בחסד בסוד מים וגזעו מחליף שהם זרע יצחק שהוא בגבורה שתתחלף על ידי המיתוק ושרשיו מרובין שהם זרע יעקב אשר שרשיו מרובין למעלה שאחוז בשלשה פרצופין ושמותיו מרובין כמו שאומרים בכל יום בתפלה 'עֲדַת יַעֲקֹב בִּנְךָ בְכוֹרֶךָ שֶׁמַּאֲהַבָתְךָ

שֶׁאָהַבְתָּ אוֹתוֹ וּמִשְׁמְחָתְךָ שֶׁשָּׂמַחְתָּ־בּוֹ קָרָאתָ אוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל וְיֵשֻׁרוּן' ונמצא שרשיו מרובין. וידוע כי אותיות השם של האדם הם צנורות השפע שלו.

וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁזָּכָה קָנָה לְטוֹל הַיְמָנוּ קוּלְמוֹס, לִכְתֹּב בּוֹ סֵפֶר תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים.

נראה לכן כתיב (משלי ד, ז) 'קְנֵה חָכְמָה קְנֵה בִינָה' והיינו קנה חכמה הוא קנה שכותבים בו תורה וקנה בינה הוא קנה שכותבים בו נביאים וכתובים נמצא זכה קנה לשלש שהם תנ"ך לכן נמשלו בו ישראל שהם עם תליתאי.

דף כ:

אָמַר לוֹ: רֵיקָה, כַּמָּה מְכֹעָר אוֹתוֹ הָאִישׁ, שֶׁמָּא כָּל בְּנֵי עִירְךָ מְכֹעָרִין כְּמוֹתְךָ. נראה ודאי דאין כונת רבי אלעזר על **צורתו** אלא על **הנהגתו** ודרך ארץ שלו מפני שנראה לו שהוא אדם פחות ובאותו מקום נוהגין שלא יתן הקטן שלום לגדול ואם יתן הרי זה מבזה את הגדול ולכך כיון שראה שהקדים ליתן לו שלום הקפיד ודן אותו לגאה שיצא משורת דרך ארץ לכך הקדים לומר לו רֵיקָה כדי שיובן מה שיאמר לו מְכֹעָר אינו אומר על הצורה אלא על ההשכלה והנהגה שלו שֶׁמָּא כָּל בְּנֵי עִירוֹ מְכֹעָרִין בדעת כמוהו שנותנים הקטנים שלום לגדולים.

אך עם כל זה שגה רבי אלעזר בדבר זה יען מפני שאותו אדם היה מכוער ביותר ולכן דבריו מובנים דקאי על צורתו ובזה נעשה לו ביוש גדול וגם נראה מזלזל ביצירה חס ושלום ולכך כאשר השיב לו אמור לאומן, הרגיש רבי אלעזר בשגגתו ותכף בקש מחילה ולא עוד אלא זלזל בכבודו ביותר שטייל אחריו לבקש ממנו עד שהגיע לעירו ולא חש לכבוד עצמו בפני אנשי עירו וגם תכף נשתטח לפניו שהוא דבר יותר קשה מהנופל לרגליו ראה כמה חסיד היה אף על פי שבשגגה דבר. ונראה לי נִשְׁתַּטַּח לְפָנָיו להראות הכנעה כנגד כל האיברים שביזה.

ומה שאמרו **שָׁלוֹם עָלֶיךָ רַבִּי רַבִּי, מוֹרִי מוֹרִי**, פירוש רבי בחלק הנגלה רבי בחלק הנסתר מורי במידות מורי בדרך ארץ.

מִיָּד נִכְנַס רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְדָרַשׁ: לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם רַךְ כְּקָנֶה, וְאַל יְהֵא קָשֶׁה כְּאֶרֶז. קשה מה שייכות יש לדרשה זו עם המעשה הנזכר?

ונראה לי כי המעשה הנזכר נתגלגלה בשביל שבתחילה הקפיד עליו הרבה על אשר

הקדים ליתן לו שלום במקום שנוהגין שלא יתן הקטן שלום לגדול ואם לא היה מקפיד אלא יהיה רך כקנה לא נעשה אחר כך הדבר הזה שיאמר לו כך וישיב לו כך ולכן אמר אותו האיש 'וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא רָגִיל לַעֲשׂוֹת כֵּן' כלומר שלא יהא רגיל להקפיד בדברים אלו וכיוצא בהם.

ונראה לי הדמיון של רכות וקשות שעשה לקנה ולארז הוא על פי מה שאמרו לעיל דהקנה אפילו כל הרוחות שבעולם נושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו אלא הולך ובא עמהן ודממו הרוחות עמד הקנה במקומו וכן האדם טוב שיהיה נח הטבע ודעתו מעורבת עם הבריות שילך עם כל אדם לפי דעתו וזה סופו לעמוד במקומו שהכל דעתם נוחה ממנו ואין אויב לו.

אך הארז הוא קשה שאפילו כל הרוחות נושבות אינו הולך ובא ועם כל זה אם תבא רוח דרומית, שחזקה ביותר עוקרתו והופכתו על פניו וכן האדם שהוא תקיף בדעתו ולא ישוב מפני כל עם כל זה יזדמן לפעמים אדם כנגדו שהוא קשה ממנו שאינו יכול להלחם עמו אלא עוקרו מן העולם.

אֵינִי מוֹחֵל לְךָ, עַד שֶׁתֵּלֵךְ לָאָמָּן שֶׁעָשָׂאַנִי, וֶאֱמֹר לוֹ, כַּמָּה מְכֹעָר כְּלִי זֶה שֶׁעָשִׂיתָ. קשה למה האריך, די לומר 'עד שתאמר לאומן שעשאני' ולמה הוצרך לומר 'עד שתלך'?

ונראה לי בס"ד על דרך מעשה באחד שהיה נאה ביותר מתלוצץ באדם מכוער אמר לו אותו חסיד למה תתגאה עליו בצורה שלך והלא בקבר תהיה שוה עמו! כי בקבר לא ישאר הנוי של הצורה ואם אתה תמות קודם ממנו נמצא הוא בחיים צורתו נאה מגופך שבקבר! וכן רמז האיש מוסר בדבריו אלו שאמר 'עד שתלך אצל אומן שעשאני' כלומר כשתהיה נפטר מן העולם שהרוח תשוב אל האלקים שאז אותו זמן הגוף הוא בקבר ואין שם היכר לצורה נאה ולצורה מכוערת אלא כל הגופים שוים אז אותו זמן תאמר לאומן שעשאני וכו'.

אָמַר לָהֶם: כָּךְ וְכָךְ עָשָׂה לִי. קשא הוה ליה למימר 'כך וכך אמר לי' דלא עשה מעשה אלא דברים דיבר!

ונראה לי כונתו בדברים אלו עשה מעשה של שפיכות דמים דאזיל סומקא ואתי חוורא (בבא מציעא נח:), ואמרו לו אף על פי כן מחול לו כי כונתו לא היתה לבייש

אלא כונתו כאשר פרשנו לעיל שהלעיג על מיעוט דרך ארץ שראה בו יען שאדם גדול בתורה הוא ובודאי אין כונתו להלעיג על הצורה והיצירה ולא חשיד בהכי.

דְּנָפְישָׁא זְכוּתֵיהּ וְלָא מְסְתְּפִינָא. יש להקשות ומה בכך אם יקיף ולא יסמוך על הנס? ונראה לי רצה לפרסם שבחו של רב אדא בר אהבה וגם להודיע לעולם תוקף המעשים טובים להגין בעולם הזה גם במקום סכנה ובודאי רב ושמואל נפיש זכותייהו אך מענוה אין רוצים לסמוך על זכות עצמן.

והא דלא אקפד רב אדא בר אהבה בהאי עובדא כמו שהקפיד בעובדא דרב הונא, התם שאני שהנס ניכר להדיא דתכף ומיד בעת שיצאו מהמפתן נפל הבית מה שאין כן בכותל דנשאר קיים אחר שהלכו מאצלו וגם כל העולם הולכים ואין מקפידים (תהלים קטז, ו) שֹׁמֵר פְּתָאִים ה'.

דְּאָמַר רַבִּי יַנַּאי: לְעוֹלָם אַל יַעֲמִיד אָדָם עַצְמוֹ בִּמְקוֹם הַסַּכָּנָה, וְיֹאמַר, שֶׁעוֹשִׂין לוֹ נֵס, שֶׁמָּא אֵין עוֹשִׂין לוֹ נֵס. וְאִם [תִּמְצָא לוֹמַר]: עוֹשִׂין לוֹ נֵס, מְנַכִּין לוֹ מִזְכֻיּוֹתָיו. נראה לי בס"ד דרב הונא ידע להא דרבי ינאי וסבירא ליה הכי אך מפרש דאיירי בהיכא דעומד לכתחלה במקום סכנה וסומך על זכויותיו אבל אם עמד שם לפי תומו דלא ידע שיש סכנה אין מנכין לו מזכויותיו וכאן רב אדא בר אהבה לא ידע בסכנה ולפי תומו עמד שם לכך לא חש לה רב הונא ועם כל זה רב אדא בר אהבה הקפיד דמפרש למילתא דרבי ינאי בכל גוונא אפילו בעומד לפי תומו דלהכי נקיט רבי ינאי לעולם. ועוד נראה לי בס"ד דרב הונא סבירא ליה בהיכא דעוסק בתורה באותו מקום סכנה לית לן בה ואין מנכין מזכיותיו ורב אדא מפרש דאיירי בכל גוונא.

והנה הרב פתח עינים ז"ל בברכות דף ל"ג הקשה בעובדא דרבי חנינא בן דוסא שהניח עקיבו בחורו של ערוד, איך העמיד עצמו במקום סכנה? עיין שם. והתירוץ פשוט דהתם רצה רבי חנינא בן דוסא לעשות קדוש השם בדבר וללמד מוסר גדול לבני אדם כי נטלו על כתפו והביאו לבית המדרש ואמר להם ראו בני אין הערוד ממית אלא החטא ממית! ואפילו אם חס ושלום ינכו מזכויותיו ירויח זכות עשר ידות על מה שנטלו ממנו במה שזיכה את הרבים בדבר זה שהראה לעולם שאין הערוד ממית אלא החטא ועל ידי כך נתעורדו הכל בתשובה.

ועוד נעשה תועלת גופנית לרבים מכאן ולהבא שלא יהיו עוברין ושבין נזוקין כי הערוד איננו.

ועוד נראה לי בס"ד דהערוד הוא מין נחש וידוע דאין הנחש מזיק אלא אם כן שלוח מן השמים וכמו שנאמר 'אִם יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא לָחַשׁ' דלכן אמרו רבותינו ז"ל (ברכות לג.) נחש כרוך על עקבו לא יפסיק אבל עקרב פוסק, וכיון דידע בנפשיה שהוא צדיק גמור ודאי לא לחשו מן השמים לערוד שישכהו אלא כדי שיעשו לו נס וימות הערוד וילמדו העולם מוסר מדבר זה.

בַּמָּה הֱאֲרַכְתָּ יָמִים. נראה לי נחתו לשאלו כזאת מפני כי הכעס גזור על בבל דכתיב (דברים כח, סה) 'וְנָתַן לְךָ ה' לֵב רַגָּז' ואמרו בגמרא (נדרים כב.) בבבל כתיב, וידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל הכעס מקצר ימיו של אדם, דכתיב (איוב יד, א) 'קְצַר יָמִים וּשְׂבַע רֹגֶז' ורב אדא בר אהבה בבבל הוה יתיב לכך נתפלאו על אריכות ימיו ושאלוהו.

ומה שאמר להם **מִיָּמַי לֹא הִקְפַּדְתִּי בְּתוֹךְ בֵּיתִי** כלומר 'בקרבי' כי גוף האדם מכונה בשם בית בספר קהלת (קהלת יב, ג) וכונתו לומר אף על פי שתראו לפעמים אני מקפיד, זהו לעיני הרואין כדי לזרז ולהזהיר אבל בקרבי ולבי אין לי שום כעס והקפדה!

ומה שאמר **וְלֹא צָעַדְתִּי בִּכְנֵי מִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנִּי בְּחָכְמָה**, פירוש ואף על פי שאני גדול ממנו בזקנה.

ומה שאמר **וְלֹא הִרְהַרְתִּי בַּמְּבוּאוֹת הַמְּטֻנָּפוֹת** פירוש מבואות שדרכם להיות מטונפות על פי הרוב אף על פי שעתה אין אני רואה טינוף לפני.

ומה שאמר **וְלֹא יָשַׁנְתִּי בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ** פירוש בית המדרש שלהם שהיו רחוקים מן הבתים שלהם ואי אפשר לבא בלילה לביתם לישן בהיכא דמשכא שמעתתייהו ונתעכבו בבית המדרש וכאשר נזדמן לו זה שהוכרח לישאר שם היה מוכרח להיות ניעור כל הלילה ההוא.

ומה שאמר **וְלֹא שַׁשְׂתִּי בְּתַקְלַת חֲבֵרִי** אין הכונה לומר שלא שש על התקלה דזה ודאי אסור! אך רוצה לומר כי ודאי האדם ישיש בהלכה שכיון בה על האמת והוא בעת שיזדמן לו כך אם באותה הלכה שכיון בה על האמת נזדמן שחבירו נכשל בה

הוא לא היה שש באותה הלכה בעבור עצמו וזהו שאמר: ולא ששתי בדבר שהיה בו תקלה לחבירי.

ומה שאמר **לֹא קָרָאתִי לַחֲבֵרִי בַּחֻכִּינָתוֹ** רוצה לומר אף על פי שאינה לגנאי שדרך העולם לקרא לאדם בחניכתו בלבד שאין מזכירין שמו אלא רק שם משפחתו כגון שמו שלמה לוריא מזכירים אותו בשם לוריא בלבד והוא היה נזהר בזה מפני כי זכירת האדם בשמו ממש מורה כבוד ואהבה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק (שמואל א' כ, כז) מַדּוּעַ לֹא בָא בֶן יִשַׁי אֶל הַלָּחֶם? ויהונתן השיב: נְשָׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי, שהזכירו בשמו אפילו שלא לצורך אבל שאול המלך ע"ה הזכירו בשם בן ישי.

הֲווּ מַפְקִין לֵיהּ בְּגוּהַרְקָא דְּדַהֲבָא. יש להקשות מאי קא משמע לן בזה דהוה דדהבא, הלא זה הוא עושה לכבודו?

ונראה לי בס"ד דלא הוה נפיק בגוהרקא דדהבא בשביל לכבד עצמו ולהתגדל חס ושלום! אלא לצורך הענין של המצוה דעסוק בה הוא עושה יען כי הוא היה עושה תיקון זה לסתור כותל הרעוע גם במבואות הגוים שיושבים שם יהודים ובשלמא ישראל ישמעו לו בדבר זה אך הגוים יקומו עליו ויתריסו כנגדו לכך הוה יתיב בגוהרקא דדהבא שבזה הגוהרקא אין יושבין אלא שרים גדולים ונכבדים ולכך גם הגוים היו מפחדים ממנו ומקבלים גזרתו לסתור כותל רעוע.

הֲוָה מְשַׁדֵּר שְׁלוּחָא לְשׁוּקָא. קשא למה האריך לפרש הֲוָה מְשַׁדֵּר שְׁלוּחָא, לימא הֲוָה זָבִין לְיַרְקָא, ומה לנו לדעת אם בידו אם על ידי שליח?

ונראה לי דקא משמע לן דהוה חייש לערמה שמא בכל ערב שבת יביאו הרבה יותר מכדי הצורך כדי שיקנה מהם על כן היה מתחכם לשלוח בכל ערב שבת שליח אחר כדי שלא ירגישו שהוא היה הקונה ויערימו וכיון דבכל ערב שבת קודש היה פנים חדשות לא יסמכו להביא לכתחילה יותר מכדי הצורך ולזה אמר הֲוָה מְשַׁדֵּר 'שְׁלוּחָא' בסתם ולא אמר שלוחיה דאם כן היו מרגישים בזה ומערימים.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש דלא היה חושש לערמה כי היה קונה בזול בערך ירק הנשאר עד סוף היום ולכך לא היו מערימין להביא לכתחילה יותר מכדי הצורך, עד כאן דבריו נר"ו.

וְלִשַׁדַּיֵּיהּ לִבְהֵמָה. פירוש לבהמות שלו כי הוא היה עשיר ומסתמא יש לו בהמות הרבה ואזדא לה קושית הרי"ף ז"ל. ואף על גב דהמקשן ידע דמה שאמר 'שָׁדִי לְהוּ בְּנַהֲרָא' אין הכונה שיאבדם אלא יניחם תוך סל והוא צף על פי המים ויקחוהו בני אדם שיש להם בתים על הנהר דאיך ישליכם לאיבוד ועובר על בל תשחית! ועם כל זה מקשי לִשַׁדַּיֵּיהּ לִבְהֵמָה דידיה כדי שתהיה הרוחה לעצמו מה שאין כן כשמניח בסל וצף על המים אפשר שיקחוהו עכו"ם דאין ודאי שיקחוהו ישראל.

וְלָא לִיזַבְּנֵיהּ כְּלָל? נִמְצֵאתָ אַתָּה מַכְשִׁילָן לֶעָתִיד לָבוֹא. קשא אם המקשן עדיין לא ידע הטעם של רב הונא היה לו לשאול שאלה זו תחילת הכל מה שבח יש לו בזבייניה הירקות? ועוד מה שאמר 'אַתָּה מַכְשִׁילָן' מה מכשול יש בזה אם לא היה קונה הירקות? דאם הכונה שהיו מביאין בצמצום אין זה נקרא עון ומכשול!

ונראה לי בס"ד דהמקשן ידע טעמו של רב הונא כדי שיביאו ירקות בריוח ולא יצמצמו בהם אך מקשי למה זבין להו, יתן להם דמי הירקות וישארו הירקות לבעליהם? ומתרץ אם כן נמצא מכשילם, כי על ידי כך יערימו להביא ביותר כדי שיקחו הדמים של הנותר ונמצא גונבים דעתו וגוזלים אותו מאחר שעושין בכיוון ואומרים מקרה הוא.

כִּי הֲוָה כָּרִיךְ רִיפְתָּא, הֲוָה פָּתַח לָדְשָׁא וְאָמַר: כָּל מַאן דְּצָרִיךְ, לֵיתֵי וְלֵיכוֹל. נראה לי בס"ד הטעם שלא היה עושה כן אלא רק כשהיה מסב לאכול על שולחנו דבלאו הכי היה חושש שמא העני שיתן לו הרפתא והולך לו לא יטול ידיו בביתו ולא יברך ואם יאמרו לו טול ידיך כאן וברך ואכול לפנינו חושש מן הבושה שיתבייש זה על שחושדים אותו בכך ורוצים שיטול ויברך לפניהם אבל בעת שהוא מסב על שולחנו לאכול אם מכריז כל דכפין יתי ויכול שאם יבא עני יאמרו לו בכבוד שב ואכול עמנו ואדרבה הם מכבדים אותו בזה לעשותו כשאר אורחין לאכול עם בעל הבית על השלחן.

דף כא.

מְשׁוּם דִּנְפִישֵׁי בְּנֵי חֵילָא דְּמְחוֹזָא. עיין פירוש רש"י, והקשה מהרש"א לשון 'בְּנֵי חֵילָא' לא משמע על עניים, ולכן פירש על חיל המלך עיין שם. ועדיין קשא לפירוש

מהרש"א למה אומר 'מִשּׁוּם דְּנָפְשִׁי' אפילו דלא נפישי ליחוש דאיך יאכיל פיתו לעכו"ם?

ונראה לי בס"ד ליישב פירוש המהרש"א ז"ל, דאי לא נפישי אין נמצאים ברחובות היהודים כדי שישמעו דברים אלו ויבואו יען כי רחובות היהודים הם בפני עצמו ומה יעשו חיל המלך שם?! אך כיון שהם רבים דנפישי טובא אז ימצאו גם ברחובות היהודים ויראו דבר זה ויבואו לאכול גם הם.

ועוד נראה לי כיון דנפישי לא תתן להם הממשלה כדי סיפוקם ומחמת רעבונם יעברו חק ונימוס המלכות ליכנס לבית היהודים לאכול.

הָוּוּ קָא כָּרְכֵי רִיפְתָּא. נראה לי בס"ד הודיענו בזה דמלבד דישיבתם תחת כותל רעוע היתה סיבה לעורר קטרוג גם האכילה היתה סיבה כמו שאמר רבינו ז"ל בשער המצות וזה לשונו: יברך ברכת המזון בכונה גמורה וידיו אסורות זה על גב זה על החזה ועוצם עיניו אם אין שם כוס לפי שסטרא אחרא קאי תמן לקטרגא עליו ובפרט אם הוא ביחיד, עד כאן לשונו עיין שם. ולכן אמרו **שעת אכילה שעת מלחמה**.

ומה שאמר **דְּאִיכָּא בְּהוּ חַד דְּקַיְימָא לֵיהּ שַׁעְתָּא**, פירוש שעתיד להתגדל ולהיות ראש דתלויים בו רבים ואם כן זכותא דרבים מגין וגובר.

אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן: אֵיהֶדֶר וְאֵקַיֵּים בְּנַפְשָׁאי "כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ". נראה לי לא בערמה דבר כן לאלפא אלא כונתו לפרש הכתוב הזה בהכי דאותיות ארץ במילואם כזה: אלף ריש **צדי**, יש בקרבם אותיות 'דלי' ודרכו של דלי להיות פעם מלא פעם חסר כן העני אינו מוכרח שיחדל מן העולם מחמת עוניו אלא אף על פי שהוא עני אפשר שיתעשר ויהיה מלא כמו הדלי, רגע זה חסר ורגע זה מלא.

וזהו כונת הכתוב (דברים טו, יא) **לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן** מן העולם כי הוא **מִקֶּרֶב הָאָרֶץ** רוצה לומר כדמיון הדלי שרמוז בקרב הארץ. כך היתה כונת רבי יוחנן לפרש הכתוב הזה כשאמרו לאלפא ורמז לו שהוא חושב על עצמו כמאמר הכתוב הזה דאף על פי שהיום הוא חסר יחזור למקומו שאז שיהיה מלא שיתקיים בו כדמיון הדלי.

ואם תאמר כיון דרבי יוחנן אמר לאלפא 'שָׁמַע מַר מִידִי' מוכרח שהבין אלפא ששמע רבי יוחנן איזה דבר ואמאי לא שאל אלפא מן רבי יוחנן מה שמעת?

ונראה לי אחר שאמר רבי יוחנן אִיהֲדָר וְאִקַּיֵּים בְּנַפְשָׁאִי 'כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן', חשב אלפא שזה הפסוק נשמע עתה לאזניו של רבי יוחנן מאיזה איש או תינוק שעבר שם וחשב אלפא בדעתו כיון דהוא שמע עתה פסוק זה מעוברי דרכים ואני לא שמעתי שמע מינה לא רצו מן השמים שאחזור מסברתי הראשונה ולכך לא השמיעו אותי גם כן דבהשגחה פרטית לא הניחו מן השמים שתגיע שמועה זו עתה באזני ורק לרבי יוחנן השמיעו זאת משום דקמי שמיא גליא דאם ילך רבי יוחנן לסחורה לא יצליח.

ברם הא קשיא: כיון דשמע רבי יוחנן מהמלאכים דאיכא קפידא אתרווייהו במהלך זה למה לא גילה הדבר לאלפא כדי שגם הוא יחזור? נהי שדבר המלוכה לא יאות להגיד לו מכל מקום היה לו להגיד דבר הקפידא!

ונראה לי דאחר שידע דלדידיה קיימא שעתא והוא ימלוך חשב אם יחזור אלפא עמו כיון דאי אפשר שימלוך רבי יוחנן בהיות אלפא שם אז מוכרח דמזלו של רבי יוחנן ידחה את אלפא מן העולם שיפטר אלפא כדי שימלוך רבי יוחנן וכמו שחשב רב חנינא בר חמא על עצמו, כשראה בחלום על רב שימלוך ורצה שידחה רב לבבל וימלוך שם כדי שלא יפטר הוא מחמתו וכמו שאמרו בסוף יומא (יומא פז:) נדחייה ולא נדחיין, כן כאן כיון רבי יוחנן לטובת אלפא כדי שישאר בחיים.

אָזַל תָּלָא נַפְשֵׁיהּ בְּאַסְקַרְיָא דְּסְפִינְתָּא. נראה לי בס"ד 'אַסְקַרְיָא דְּסְפִינְתָּא' נקרא נס ואותיות נס המלוי שלהם הוא אותיות 'מוכן' כזה: נו"ן סמ"ך, נמצא אותיות התלויים בנס הם אותיות 'מוכן' ולכך תלה עצמו בנס הספינה לרמוז גם עתה הוא מוכן וראוי להיות ראש ישיבה שבהליכתו לסחורה לא נתמעטה השגתו בתורה.

ועוד נראה לי בס"ד כי הספינה נקרא בלשון חכמים 'אלפא' שזהו שמו עצמו אך אף על פי דהספינה כולה מדרס לבני אדם יש בה חלק שאינו מדרס אלא הוא עליון על כל אדם והוא נסו לכך תלה עצמו בנס הספינה לומר אף על פי ששמי אלפא שהוא רוצה לומר ספינה, אין אני דומה לכללות הספינה שהיא מדרס לבני אדם אלא אדמה לנס הספינה שהוא עליון וגבוה על כולם כי הנני שלם בתורתי ועליון על כל תלמיד חכם שבדור כאשר הייתי מקודם.

הָלַכְתִּי, וְנָפַלְתִּי עַל פָּנָיו. קשה למה תלה מיתה של זה בעצמו, דמה בידו לעשות וכי היה פת מזומן בידו ולא נתן לו?

ונראה לי בס"ד כי אותו עני אחזו בולמוס ולחולי זה צריך מהירות גדולה באכילה והיה צריך שיקפוץ תיכף מן החמור ויקרע השק ויוציא המאכל ולא יתעכב בהתרת הקשרים! ולכך אמר עיניו שלא חסו לראות בפניך ועיניך, כדי לידע שיש לך חולי הבולמוס שיש לו סימנים בפנים ובעינים וידיו שנתעכבו להתיר הקשרים של השק ולא קרעו השק תיכף להוציא המאכל במהרה ורגליו שלא קפצו מן החמור לארץ למהר הרבה אלא ירדו לאיטם.

והא דגזר על גופו שחין, בשביל שרצה להיות בו שני דברים שבהם חשוב כמת שהם סמוי עינים וצרעת.

והא דלא גזר עניות על עצמו דחשיב נמי כמת מפני כי בזה חב לאחרים שהם בני ביתו וגם העניים שדרכו לתת להם תמיד צדקה.

שֶׁמֻּבְטָח לָכֶם כָּל זְמַן שֶׁאֲנִי בַּבַּיִת, אֵין הַבַּיִת נוֹפֵל. אף על פי שהיה עניו מאד אין כונתו בזה להגדיל עצמו אלא כונתו לומר כי השטן שמח ביסורים שלו שהם קשים ממיתה ואינו חפץ במיתתו אלא רוצה שישאר חי ביסורים אלו לכך ישתדל שלא יפול הבית עליו.

"**נַחוּם אִישׁ גַּם זוּ**"? **דְּכָל מִלְּתָא דַּהֲוָה סַלְקָא לֵיהּ, אָמַר: "גַּם זוּ לְטוֹבָה"**. נראה לי בס"ד אותיות **גַּם זוּ** הם צירוף '**מזוג**' שבאלה היסורין שסובל מאהבה ימוזג הדין ברחמים.

ועוד נראה לי בס"ד ז' תורה שבכתב שהיא ז' ספרים וא"ו תורה שבעל פה שהיא ששה סדרים הרי 'זוֹ' שעל ידי זכות התורה יתמתק הדין ויהיה **לְטוֹבָה**.

גם עוד אמר **לְטוֹבָה** דהיינו 'ט"ו בה' כי בתורה נמשכים אורות המוחין שהם סוד י־ה שבשם הוי"ה ומספרם ט"ו.

ועוד נראה לי בס"ד רמז באותיות 'זוֹ' על ז' אותיות שעטנ"ז ג"ץ שצריך להם שלשה תגין ואותיות בד"ק חי"ה שהם ששה שצריך להם תג אחד, שכל אלו הם דין וצריכים תיקון ומיתוק שיהיו **לְטוֹבָה**.

ועוד נראה לי בס"ד אותיות 'זוֹ' רמז לאות וא"ו שבשם הוי"ה, שהפשוט ששה והמלוי

שבעה ותיבת **גַּם** רמז לרחל שנקראת 'גם' שיהיה להם יחוד וזווג על ידי אורות המוחין הרמוזים בטובה שהוא 'ט"ו בה'.

וְשַׁדְרוּהוּ בְּיִקְרָא רָבָּא. פירוש שלחו עמו אנשי חיל ללוותו בדרך עד מקומו ונעשה לו טובה כפולה תחת שתים רעות שעשו לו שהם האחת שלקחו ממונו והשנית הוסיפו רשעה למלאתה עפר כדי שלא ירגיש ויחזור למקומו אלא יוליכנה למלך ויהרג וכנגד היזק הממון נעשה נס שהמלך מילא לו הסיפטא אבנים טובות ומרגליות וכנגד נזק גופו שלחוהו לו בכבוד גדול שכבוד זה נוגע לגופו.

ובזה יובן (תהלים קיג, ז) **מְקִימִי מֵעָפָר דָּל** כנגד נס הממון, שהביא עפר ולקח תמורתו ממון רב, **וּמֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן** כנגד כבוד ויקר שעשה לגופו. ואמר מֵאַשְׁפֹּת קרי בה 'מאש שפות' רוצה לומר מאש הגזרה שגזר הקיסר בשפתיו להרגו אז יָרִים אֶבְיוֹן דלבסוף נתחלף הדבר שצוה לשלחו ביקר רב.

ודע הא דשלחו העפר לנסותו במלחמה, ולא ניסו אותו במקומם כי הם הבינו מדעתם שדבר זה הוא נס גדול ואין הנס פועל על מגן אלא במקום הצורך לכך שלחו אותו למקום המלחמה שיש שם צורך.

סָתְרוּ לְדִירַיְהוּ, וְאַמְטִינְהוּ לְבֵי מַלְכָּא. הא דהוצרכו לסתור הבנין ולא לקחו עפר מן הקרקע מפני שהם כאשר לקחו עפר והניחו בסיפטא לקחו מן עפר הבנין שהיה תל של בנין שנפל ומשם לקחו העפר על כן אמרו אולי הסגולה היא תלויה בכך שתהיה דוקא בעפר שכבר נעשה בבנין לכך סָתְרוּ לְדִירַיְהוּ ובהשגחה היתה זאת שנפל בדעתם כך כדי שילקו בתרתי חורבן בתיהם והרג גופם כנגד שתים רעות שעשו עמו בתחלה, וכאשר ביארנו.

דף כא:

אָמַר לֵיהּ: תְּנִינָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: לֹא מָקוֹמוֹ שֶׁל אָדָם מְכַבְּדוֹ, אֶלָּא הוּא מְכַבֵּד אֶת מְקוֹמוֹ. יש להקשות אף על גב דהאמת כן הוא שהאדם מכבד מקומו מה הפסד היה לו אם היה קם ממקומו ובא אצל רב נחמן בר רב חסדא מאחר דביקש ממנו על ככה? ונראה לי דמקום שהיה יושב בו רב נחמן בר יצחק היה פחות ושפל שהוא מקום החדר שסמוך לפתח אך לא היה רב נחמן בר יצחק יושב לבדו שם אלא היו יושבים

אחרים גם כן עמו שהם אינם מכובדים כל כך אך כיון דהאדם מכבד מקומו נמצא נתכבד אותו מקום מכח רב נחמן בר יצחק שהיה יושב בו וממילא הגיע הכבוד הזה גם לאחרים שהיו יושבים שם דנמצא הם יושבים במקום מכובד ואם יקום רב נחמן בר יצחק משם וילך אצל רב נחמן בר רב חסדא לפנים יסתלק הכבוד מאותו מקום ונמצא אותם אחרים הפסידו בזה.

ולהיות כי רב נחמן בר יצחק חשב דרב נחמן בר רב חסדא אין לו צורך לדבר עמו ורק קראו בשביל כבודו לכך לא רצה לקום שלא לסלק הכבוד מאותם אחרים אך אחר שאמר לו אי הכי דאתה חושש בשביל אחרים אני אבא אצלך כי אני יש לי צורך לדבר עמך ואז אמר לו רב נחמן בר יצחק מוטב אני אבא אצלך ולא תטרח לבא אצלי כי כבודך הוא יקר אצלי יותר ממה שאני חושש בשביל כבוד אחרים אשר יושבים עמי.

ובעיקר המאמר דאמר רבי יוסי **לֹא מְקוֹמוֹ שֶׁל אָדָם מְכַבְּדוֹ אֶלָּא הוּא מְכַבֵּד אֶת מְקוֹמוֹ** פירש עט"ר הרב מור אבי זלה"ה בספרו מדרש אליהו, דידוע זעיר אנפין נקרא 'אדם' והמלכות 'מקום' והיא משלימתו לעשר ספירות וזהו שאמר אין מקומו של אדם רוצה לומר המלכות שנקראת מקום מכבדו אף על פי שהיא משלימתו לעשר ספירות אלא האדם שהוא זעיר אנפין מכבד את מקומו המלכות, עד כאן דבריו ודברי פי חכם חן.

מוּטָב שֶׁיְּבוֹא מָנָה בֶּן פְּרָס. עיין רש"י ז"ל. ועוד נראה לי בס"ד דקאי על יראה וחכמה דאמרו רבותינו ז"ל צריך שתקדים היראה לחכמה אצל אדם כמו שאמרו (משנה אבות ג, ט) כל שיראתו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת, ולכן בעבור זה היראה נקראת אב והחכמה בן כי כל המוקדם נחשב אב להבא אחריו. ורב נחמן בר יצחק מחמת ענוה חושב עצמו ביראה חסר דהיינו פרס אבל לרב נחמן בר רב חסדא משבחו שהוא שלם בשתיהם ולכן לעצמו קרא מנה בן פרס ולרב נחמן בר רב חסדא קראו מנה בן מנה. ובזה ניחא קושית הרב פתח עינים ז"ל, איך יזלזל בכבוד אביו בפירוש לקרותו פרס. ועוד נראה לי בס"ד אף על גב דנפרש בן פרס כפשוטו דקאי על אביו אין הכונה שלא היה אביו חכם דלעולם היה חכם גדול אך לא נסמך והיה נקרא בשמו כמו שמואל ועולא ובעבור זה מכנהו בשם פרס.

אַבָּא אוּמָנָא, הֲוָה אָתֵי לֵיהּ שְׁלָמָא כָּל יוֹמָא מִמְּתִיבְתָּא דְּרָקִיעָא. נראה לי בס"ד הטעם כי היה נזהר להתגבר על יצר הרע בהקזת הנשים בכל יום וידוע מה שאמר רבותינו ז"ל (קידושין ל:) יצרו של אדם מתחדש בכל יום, ופרשנו שהוא יצר הרע הבא מן הקליפה שיש לכל יום קליפה בפני עצמו נמצא כל יום היה הורג יצר הרע המתחדש מן הקליפה ולכך בא לו שלום בכל יום. ונרמז זה יצר [300] גימטריא ש' ואותיות שלום הוא מו"ל ש', כלומר שלום זה ראוי לך, מול ש' הוא היצר שאתה הורג בכל יום. ולאביי מערב שבת לערב שבת דידוע הלכה כאביי ביע"ל קג"ם דוקא שהם ששה הלכות ולכן שלחו לו השלום כל יום ששי לרמוז לו אף על פי שבתורה שלך לא נבחר להלכה אלא ששה הלכות, כדאין אלו הששה הלכות יע"ל קג"ם שנשלח לך שלום בכל יום ששי.

או יובן בס"ד אביי עסק בתורה וגמילות חסדים כנזכר בגמרא (ראש השנה דף יח.), לכך חיה ששים שנה שהם ששה עשרות ולהיות כי גמילות חסדים עיקרה ביום ששי לכבוד שבת לכך בא לו השלום ביום הששי דכתיב (ישעיהו לב, יז) וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם.

ומה שאמר **לָרָבָא מִמַּעֲלֵי יוֹמָא דְּכִפּוּרֵי** מפני שהיה עושה פלילות בתענית של כיפור שהיה מתענה שני ימים מספק ואף על פי שביום כיפור יש טרחא גדולה ברבוי התפילות והסליחות ועוד שהיה בבבל שהאויר חם הרבה וקשה התענית ביותר לכך בעבור זה זכה לשלום.

דף כב.

לְצַפְּרָא, כַּרְכִינְהוּ וְאַיְתִינְהוּ לְשׁוּקָא וכו'.. קשה דבגמרא דמציעא (בבא מציעא סא:) תניא לֹא תְגַנֵּבוּ (ויקרא יט, יא) אפילו על מנת למיקט, פירוש לצער עיין שם, ואיך עשו כן אף על פי שכונתם לנסותו דוקא?

ומה שכתב בשיטה מקובצת שם בשם יש מפרשים הא דאסור דוקא אם רצונו לעכב בידו הגניבה ולא יחזירנה אחר כך ורק דכונתו בזה כדי לצערו אבל אם כונתו להשיבה לו מותר, הנה אכתי קשה לדברי יש מפרשים דסבירא ליה אסור בכל גוונא!

ועיין שערי תשובה חושן משפט סימן שע"ח סעיף קטן ב' שכתב בשם קצות החשן דכתב בשם הרמב"ם ז"ל בספר המצות, דאסור בכל גוונא עיין שם, וכן מפורש בספר החנוך מצוה רכ"ה דאסור מן התורה לגנוב על מנת למיקט כלומר להכעיס לבעל הגניבה ולהבהילו לפי שעה ואחר כך יחזירנה לו עיין שם משמע דאיכא איסור 'תורה' ובשולחן ערוך חושן משפט סימן שמ"ח פסק מרן ז"ל, אסור לגנוב דרך שחוק ואפילו על מנת להחזיר או כדי לשלם תשלומי כפל או כדי לצערו הכל אסור כדי שלא ירגיל עצמו בכך, עיין שם. ומזה נראה שהוא איסור 'דרבנן' ואיך שיהיה איסורא איכא בכל גוונא! ואיך עשו החכמים כן?

ונראה לי בס"ד דהם לא לקחום בצפרא בסתר אלא לקחום לפני בני הבית שכולם ראו אותם בעת שכרכום והוציאום מן הבית ואם כן אין נחשב בכלל גניבה ואין זה בכלל גזילה. ואם תאמר הא קיימא לן (שולחן ערוך חושן משפט רצ"ב, א) שואל שלא מדעת נקרא גזלן, ומאי שנא זה?

ונראה לי זה עדיף דהתם איירי בשואל כדי להשתמש באותו דבר אך כאן לא נשתמשו באלו החפצים ולא היה בדעתם להשתמש בם כלל ורק עשו לנסיון. והא דאמר לו 'במה חשדתנו' כונתם לומר אם חשדתנו שלקחנו הַבִּיסְתַּרְקֵי כדי להשתמש בהם דאז יש לזה דין שואל שלא מדעת נקרא גזלן.

אָמְרוּ לֵיהּ: דִּידָךְ נִינְהוּ, וְשַׁקְלִינְהוּ מִינָּךְ. קשה מה חדשו לו בזה הדבר, והא כבר אמר להם בְּהָכִי שַׁקְלִי לְהוּ אם כן ידע דשלו הם? ונראה לי בס"ד דיש לומר כונתו לומר בהכי שקלי ביסתרקי כמותה ותיבת לה קאי על המין ולא על גוף אותה הביסתרקי ולכן הגידו לו דגוף הביסתרקי הזאת שלך היא.

ועדיין יש להבין מה שאמר וְשַׁקְלִינְהוּ מִינָּךְ נראה לשון יתר, דדי במה שהגידו לו דידך נינהו? ונראה לי בס"ד דהוה אפשר לחשוב דאותם הביסתרקי אדם אחר לקחם מביתו והם קנו ממנו לכך פירשו לו ושקלנהו מנך שאלו הם אשר לקחנו אותם מבית בצפרא.

דִּילְמָא פִּדְיוֹן שְׁבוּיִים אִיקְּלַע לְהוּ לְרַבָּנָן, וּכְסִיפָא לְהוּ מִלְּתָא לְמֵימַר. קשה היכן מצינו דהגבאי יתבייש לבקש צדקה בשביל אחרים? ועוד יש להבין במה שאמר אִיקְּלַע לְהוּ

לְרַבָּנָן, תיבת לְהוּ נראה לשון יתר וסגי לומר אִיקְלַע לְרַבָּנָן?
ונראה לי בס"ד כונתו לומר דזה הפדיון שבויים אקלע לקרובים שלהם ולכן הוסיף בלשונו לְהוּ רוצה לומר לצרכם כי צורך קרובים שלהם נחשב צרכם ולכן כסיפא להו למימר.
או יובן בס"ד הכונה דהשבאי בקש בעד השבוי ביסתרקי חשובים והם ראו אותם הביסתרקי הם חשובים מאד שאין מצוי כמותם בשוק למכור באותו היום ולכן נתביישו לבקש בפיהם את הביסתרקי ההם שהם מחפצי הבית ולא קיימי לממכר.
מִסְתַּיְּיךְ דְּקָא מַגְנֵי זְכוּתָךְ, אַפּוּלָּא כְּרָכָא. נראה לי בס"ד הכונה דזכותך מגני אכוליה כרכא נמצא בזה השלום יש חלק מגיע לכל בני כרכא ואין כדאין הם לקבל חלק בשלום בכל ערב שבת קודש אלא רק פעם אחת בשנה.
אי נמי כיון דמגיע השלום לכולם בעבורך נמצא כאלו אתה מקבל באותו היום שלומות רבות ומסתייך השלום הזה אף על פי שהוא פעם אחת הנה הוא עצום ורב באיכות ונודע דיש אומרים **רב האיכות גדול מרב כמות**.
אי נמי כיון דזכותך מגין על כוליה כרכא אם יבא לך שלום בכל ערב שבת קודש יתקנאו המקטרגים ולכן מסתייך שלום זה שהוא פעם אחת בשנה.
ובני ידידי כבוד הרב יעקב הי"ו פירש מסתייך שלום זה שהוא גדול בכמות ובאיכות יותר משלום אביי כי כיון דזכותך מגין על כוליה כרכא נמצא שלומך שלום רבים ושל אביי שלום יחיד עד כאן דבריו נר"ו.
מיהו יש להבין הלא אביי גם כן היה ראש ישיבה ועסק בתורה ובגמילות חסדים ואמאי לא הגין זכותו אכוליה כרכא? ונראה לי בס"ד על פי מה שאמרו הראשונים ז"ל על מאמר בת קול: אלו ואלו דברי אלקים חיים והלכה כבית הלל (עירובין יג:), דכל מי שהלכה כמותו יכול להוריד שפע מן עסק תורתו עד התחתונים שוכני ארץ מה שאין כן אותו שאין הלכה כמותו השפע הנמשך בזכות תורתו יהיה בעליונים דוקא ולא ירד לתחתונים. וידוע דאביי ורבא הלכה כרבא ואין הלכה כאביי אלא רק בששה דברים שסימנם יע"ל קג"ם ולכן רבא שהיה הלכה כמותו זכה שיגין זכותו אכוליה כרכא כי היה יורד שפע בזכות תורתו לתחתונים מה שאין כן אביי.

ועוד נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים סוף הקדמה ל"ד) הטעם דאין הלכה כאביי מפני דאביי כל חלקיו משורש קין ולכן לא היה הלכה כמותו לגבי רבא חבירו שהיה מן הבל יעוין שם. ולפי זה מובן הטעם דרבא הוה מגני זכותיה אכוליה כרכא כי להיותו מן הבל שהוא חסדים לכך מגין זכותו על כולם כי ההגנה היא מצד החסד.

ועוד נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים בהקדמה ל"ו, וזה לשונו שני זווגים יש למעלה האחד הוא עליון בסוד הדעת שהוא שם הוי"ה עם שם אהי"ה ושניהם בגימטריא מ"ז והשני הוא למטה בסוד זווג 'הוי־ה ואלקי־ם והוי־ה ואדנ־י' ואמנם רבא הוא אותיות באר שהוא זווג התחתון שביסוד כי רבא מספר שני זווגים התחתונים שהם ארבעה שמות הנזכר וכו' ולכן כשאמרה בת רב חסדא על רמי בר חמא ורבא בעינא לתרוייהו עני רבא בתרה ואני אחרון לפי שהוא זווג תחתון אבל רמי הוא בסוד זווג העליון אשר בדעת וכו' עד כאן לשונו עיין שם.

והנה בזה מובן הטעם דרבא מגני זכותיה אכוליה כרכא שהם בני אדם התחתונים שיונקים ונשפעים מזווג התחתון שהוא ארבעה שמות הנזכר. גם בזה מובן לשון אכוליה כרכא דאמרו לרבא דהיינו להיות הוא מכוליה כרכא דזווג התחתון שהם ארבע שמות הנזכר הכרוכים זה בזה לכך מגני זכותיה אכוליה כרכא דבני אדם התחתונים.

אָמַר לֵיהּ: זַנְדוּקָא אֲנָא. נראה שזה היה שומר בית האסורין בלילה דוקא אבל ביום היה יושב בחנות בשוקא דבי לפט ואמר לו תא למחר לחנות.

ומה שאמר **דְּיָהֲבוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים עֵינֵיהוּ עֲלָהּ** היינו אותם הפקידים של בית הסוהר שהם למעלה ממנו כי הוא רק שומר שם והוא תחת ידם.

אֲתָאי דּוּרְדַּיָּא דְּחַמְרָא. הנה בודאי יותר בנקל לו להביא דם בהמה או דם עוף וגם דדמי ממש אך נזדמן לו שם דורדיא דחמרא ושדי לה. ואפשר מן השמים נזדמן לו זה לרמוז לו שזכות התורה אשר נמשלה ליין הוא המגין עליו בזה. וכיוצא בזה אמרו רבותינו ז"ל (שבת קל.) בנס אלישע בעל כנפים דאמר לו כנפי יונה משום דכנסת ישראל נמשלה ליונה.

וַאֲמִינָא אֵיזִיל בְּרֵישָׁא. פירוש הוא שמע שעשו התעוררות לגזרה ועדיין לא גזרו לכך אמר איזיל ברישא קודם שיגזרו דאז אין הנס של ביטולה קשה כל כך.

כִּי חָזִינָן אִינִישׁ דַּעֲצִיבָא דַּעְתֵּיהּ, מְבַדְּחִינָן לֵיהּ. נראה לי בס"ד דידוע העצבון נמשך מיסוד העפר שהוא כנגד אות ה"א אחרונה והשמחה מיסוד האש שהוא כנגד אות ה"א ראשונה שהיא סוד עולם הבא שהיא בינה ולכך זכו להיות מבני עולם הבא.

ולדברי האי נמי דאמרו **טַרְחִינָן וְעַבְדִינָן לְהוּ שְׁלָמָא** דנמצא הם מוציאין השנאה ומכניסין האהבה ולכך זכו להיות מבני עולם הבא כי האהבה היא בסוד הבינה שהיא עולם הבא כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל רְחֵימוּ הוא הבינה וּדְחֵילוּ חכמה.

ומה שאמר **טַרְחִינָן** היינו רבותא דידהו דאף על פי שהשלום היה רחוק לפי טבע האנושי מפני שהמחלוקת שביניהם היתה גדולה מאד אנן טרחינן לעשות שלום! אי נמי טרחינן לעשות שלום גמור שלא יתבטל אחר כך מפני שאנחנו טורחין לתקן הסיבה שממנה נעשית המחלוקת.

ונראה לי ש**השלום** במלוי כזה: ה־**ה** שי־ן ל**מ־ד** ו־ו מ־**ם** עולה המלוי קנ"ה כמנין **עולם הבא** עם הכולל [155] לרמוז עושה השלום זוכה להיות בן עולם הבא.

דף כב:

וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁאֵין דּוֹרוֹ דּוֹמֶה יָפֶה. קשא כיון דהיו עובדי עבודה זרה בסתר למה לא גילה לו ירמיהו הנביא ע"ה את הדבר הזה כשאמר לו משה אמר וְחָרָב לֹא תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם (ויקרא כו, ו) ובודאי היה נשמע לו כי לא יכחיש דברי נביא?

ונראה לי דאיתא בספר הדורות בשם המקובלים אחז נתגלגל ביאשיהו ונהרג במלחמה לכפר על עונותיו בגלגול העבר וכל רביעית דם שיצא ממנו נחשב למיתה בפני עצמו ולכן הצדיק דין על עצמו ואמר צַדִּיק הוּא ה' כִּי פִיהוּ מָרִיתִי (איכה א, יח) עד כאן לשונם. ואמרתי רמז בזה לכן ראש וסוף יאשיהו עולה כמנין אחז.

ובזה ניחא דירמיהו הנביא ע"ה ידע ברוח הקודש שיכשל בדבר זה לחשוב דורו יפה ויסמוך על זה ויצא במלחמה ויהרג כדי לתקן גלגול אחז שנתגלגל בו וידע שזו היא סיבה מאת ה' ולכן קרא עליו מקרא זה רוּחַ אַפֵּינוּ מְשִׁיחַ ה' נִלְכַּד בְּשִׁחִיתוֹתָם (איכה ד, כ), קרי ביה 'בשחיתו מת' כי אחז היה קרוי מת והוא נלכד עתה בזה לתקנו.

ובזה יובן בס"ד מה שאמר רב יהודה, אמר רב מלמד שעשאוהו כל גופו ככברה, וכן אמרו במדרש איכה (איכה רבה א, נג) אמר רבי מני שלש מאות חיצים הורו בו עד שנעשה גופו ככברה, וצריך להבין למה נקטי חז"ל דמיון זה של כברה גבי יאשיהו? אך ידוע מה שאמרו בסנהדרין (סנהדרין קד.) בפסוק (ישעיהו ז, ג) 'צֵא נָא לִקְרַאת אָחָז וכו' אֶל מְסִלַּת שְׂדֵה כוֹבֵס' מאי כובס? אוכלא דקצרי סחף ארישיה וחלף, פירש רש"י כלי מנוקב של כובסין שמזלפים בו מים על הבגדים ואותו הכלי הפך אחז על ראשו כדי שלא יכירו ישעיה דהיה מתבייש ממנו ואמרו שם בגמרא מפני שהיה לאחז בושת פנים זו מן ישעיה לכך לא נמנה בכלל אין להם חלק לעולם הבא נמצא זכה אחז להיות נתקן על ידי גלגול ביאשיהו מפני שהיה לו בושת פנים שהניח כלי מנוקב של כובסין שעשוי ככברה כדי שלא יראהו ישעיהו הנביא ע"ה ולכן עתה כשנתקן בהריגת יאשיהו נעשה גופו ככברה בהריגתו לרמוז זכות הבושה שהיה לו כשהניח כלי של כברה על ראשו גרם לו תיקון זה שהיה לו עתה בהריגתו.

ודע כי ודאי יאשיהו היה לו עוד נשמות גדולות ורבות מלבד נפש אחז ולא היה כולו אחז דידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל בשער הגלגולים, דאפשר שיתגלגל באדם אחד חמשה וששה נשמות בגוף אחד. ולפי דברי המדרש שהורו בו שלש מאות חיצים נראה לי כמנין 'יצר' [300] אשר הלך אחריו בגלגול אחז ועל זה הצדיק עליו הדין כי מספר 'הֶ' צַדִּיק יְבָחָן' (תהלים יא, ה) עולה שלש מאות, דכל זה קבל יאשיהו המלך ע"ה מאהבה.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אֵין הַיָּחִיד רַשַּׁאי לְסַגֵּף עַצְמוֹ בְּתַעֲנִית, שֶׁמָּא יִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת, וְאֵין הַבְּרִיּוֹת מְרַחֲמוֹת עָלָיו. אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי? דִּכְתִיב: (**בראשית ב, ז**) "**וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה**", **נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתִּי בְךָ, הַחֲיֵה**. מקשים הא רבי יוסי פירש טעמו להדיא שאמר שֶׁמָּא יִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת? ונראה לי הכי קאמר מאי טעמא דרבי יוסי דחייש שמא יחלה ויצטרך לבריות ואין מרחמים עליו, ולמה לא יסמוך שהבריות יהיו מרחמים עליו? לזה אמר טעמא דקאמר 'נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתִּי בְּךָ הַחֲיֵה' שמע מינה קאמר לו החייה אתה בעצמך ולא תסמוך על הבריות שיחיו אותה.

(ויקרא כו, ד) "**וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם**", **לֹא שִׁכּוֹרָה, וְלֹא צְמָאָה, אֶלָּא בֵּינוֹנִית**. נראה לי בס"ד דריש בעתם אותיות 'עב תם' רוצה לומר עב שלם אין בו גשם מרובה ולא גשם מועט אלא בינוני וכל בינוני הוא תם ושלם וסימניך אמצעי שלם.

דף כג.

(ויקרא כו, ד) '**בְּעִתָּם**', **בְּלֵילֵי רְבִיעִיּוֹת וּבְלֵילֵי שַׁבָּתוֹת**. נראה לי בס"ד דאמרו בגמרא (ו:) 'מטרא בעלה דארעא הוא' וזמן עונה השוה לבני אדם יושבי הארץ הוא בליל שבת, לכן גם הארץ זווג שלה עם בעלה המטר היא בליל שבת והואיל דהתחלת ההכנה של השבת היא מליל רביעי לכך גם לילי רביעי הוא ראוי להיות בו עונה של גוף הארץ ולכך הקדים במאמר לילי רבעיות ללילי שבתות כי ההתחלה הוא מן לילי רבעיות. והנה הטעם ללילי שבתות מפני שאין בני אדם הולכין ברחובות.

ובזה יובן '**בִּרְכַּת ה' הִיא תַּעֲשִׁיר**' (משלי י, כב) אלו הגשמים שהם פרנסה והם ברכת ה' היא 'תעשיר' קרי בה 'עת שיר' הוא ליל שבת שהוא עת שיר לכל אדם שכל אחד ואחד אומר שיר ושבחה בביתו וכמו שנאמר מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת (תהלים צב, א), **וְלֹא יוֹסִף עָצֵב עִמָּהּ**, שהגשמים יורדין בלילה דוקא ולא ביום ואין בני אדם נעצבים בהם דאין הולכים ושבים חוץ לביתם.

חִטִּים כְּכֻלְיוֹת, וּשְׂעוֹרִים, כְּגַרְעִינֵי זֵיתִים, וַעֲדָשִׁים כִּדִינְרֵי זָהָב וְצָרְרוּ מֵהֶם (**חכמים**) **דֵּגְמָא לְדוֹרוֹת**. נראה לי בס"ד הטעם כי כשאין עושין רצונו של מקום כתיב בפרשת נצבים וְרָאוּ אֶת מַכּוֹת הָאָרֶץ הַהִוא וְאֶת תַּחֲלֻאֶיהָ (דברים כט, כא), ועתה כשהיו עושין רצונו של מקום נהפכו מַכּוֹת לְ'כְלְיוֹת' כי אות מ' דמכות נעשו למ"ד יו"ד דחשבון שוה ואז אחר שהיו רואין מקודם מכות לרעה עתה יראו נס הטובה **הַחִטָּה כְּכֻלְיוֹת**. גם כשהיו עושין רצונו של מקום בא להם זה מעצת הכליות דאמרו רבותינו ז"ל (ברכות סא.) כליות יועצות, לכך נעשה דמיון לטובה שלהם בכליות. והשעורים שהם מאכל בהמה שהיא עומדת לעמלי מלאכה כזית לכך היו **כְּגַרְעִינֵי זֵיתִים**.

ומה שהיו **עֲדָשִׁים כִּדִינְרֵי זָהָב** נראה לי בס"ד דאיתא במדרש רבא בפרשת תולדות (בראשית רבה סג, יד) 'וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים' (בראשית כה, לד) מה עדשה זו יש בה אבל ויש בה שמחה כי היה מנהגם לאכול עדשים באבלות וגם משתה

הנשואין. ופרשתי הטעם דאוכלין בנשואין כי האדם בנשואין יזכור המיתה דאם לא היתה מיתה לא היו נושאין נשים כדי להוליד בנים כיון דהם קימים ולמה צריך להם זכר נמצא עדשים יש בהם אבל ויש בהם שמחה לכך היו כדינרי זהב שהוא דין והוא מעשיר.

לְהוֹדִיעַ, שֶׁמְּלֵאכֶת שָׁמַיִם בִּידֵיהֶם. קשא פשיטא דמלאכת שמים בידם מאחר דעוסקים בבנין בית המקדש?

ונראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (ב.) גשמים הם משלשה דברים שהם בידי שמים ולא נמסרו בידי שליח, ואמרתי בס"ד רמז על זה אותיות גשמים הם 'ג' שמים' רוצה לומר הם משלשה שבידי שמים והתם כיון שלא היו יורדים אלא כפי רצונם וחפצם נראה לעיני הכל כאלו הגשמים מסורים בידם ולא בידי שמים ולזה אמר להודיע לעיני הרואין דמלאכת שמים שהיא ירידת הגשמים היא בידיהם.

ועוד נראה לי בס"ד בידים יש טו־ב פרקים ואם האדם עושה מלאכת שמים בשביל איזה פניה גשמית נמצא יש באותה מלאכה תערובת טוב ורע וכאן רצה הקב"ה לפרסם בזה שמלאכת שמים שהיא בנין בית המקדש שעוסקים בו הוא בידיהם רוצה לומר בטוב בלבד הרמוז בידיהם שאין בו תערובת פניה זרה וגשמית.

ועוד נראה לי בס"ד מה שהוצרך לומר להודיע שמלאכת שמים בידיהם לפי שבנין זה שבנה הורדוס הוא נתכוון בו להצלת עצמו על אשר כבה אורו של עולם בהריגת החכמים וכדי שלא תאמר יהיה העסק נחשב על פי כונתו שלא עשה לשם שמים לכך השי"ת עשה להם נס שלא היו יורדין גשמים אלא בלילות וכו' שזהו סימן שיש רצון להשי"ת במעשיהם ומלאכתם זו היא מלאכת שמים דהעסק הולך על פי כונת העוסקים שהם מכוונים לשם שמים ומלאכת שמים בידם, ואין מגע להורדוס בזה אף על פי שההוצאה יוצאה מכספו.

עֹג עֲגָה וְעָמַד בְּתוֹכָהּ. יש להקשות מה טעם דקדק לעשות גומא עגולה, יעשה חפירה בעלמא כפי מה שתעלה בידו אם מרובעת או עגולה?

ונראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל, דשם אלקים הוא חמשה גבורות ואותיות מ־י הם גבורות חוטם ופה שהם אור מקיף ואותיות אל־ה הם ג' גבורות שהם

סוד אור פנימי וכל אדם שהוא מן גבורות מ״י שהם סוד אור מקיף יש לו כח בפה להיות גוזר ומתפלל ונענה ולכן משה רבינו ע"ה שהיה מבחינת גבורות אלו היה כוחו בפיו וכנזכר בשער הפסוקים בפרשת בלק יעוין שם.

ועל כן כל צדיק שתמצא כוחו בפיו כמו חוני המעגל ורבי חנינא בן דוסא וכיוצא הוא מבחינת גבורות אלו שהם סוד אור מקיף ולכן כיון שהתפלל ולא נענה היה דבר זה לפלא בעיניו ולכך עתה שבא לדפוק בשערי תפלה להיות נענה בה: עג עוגה ועמד בתפלה בתוכה, דקדק לעשות חפירה בעגול לרמוז בזה על בחינתו שהיא מבחינת אור מקיף שהוא בעיגול אשר מן הראוי שיהיה לו כח בפיו שהוא סוד הבל שהוא סוד אור מקיף שצריך להיות נענה בתפלתו.

ובזה יובן בס"ד אומרו **בָּנֶיךָ שָׂמוּ פְּנֵיהֶם עָלַי** להיות מתפלל ונענה יען כי אֲנִי כְּבֶן־בַּיִת לְפָנֶיךָ, פירוש בן בית הוא משה רבינו ע"ה דכתיב ביה (במדבר יב, ז) 'בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא' שהיה כוחו בפיו מפני שהיה מבחינת גבורות מ״י שהם סוד אור מקיף ששם הוא סוד הבל וכן אני מבחינה זו וראוי שאהיה גם אני נענה בתפלתי.

ובזה יובן הטעם שהיה נקרא '**חוֹנִי הַמְּעַגֵּל**' על שם העוגה שעשה בעיגול, וקשה מאי רבותא איכא בזה העיגול שעשה שיהיה נקרא הנס של ענייתו בתפילתו על שם העיגול וכי אם לא היה עושה העיגול לעמוד בתוכו לא היה נענה? ובזה ניחא כי בעיגול רמוז כוחו ומעלתו באיזה בחינה הוא עומד שבזה יש טעם להיות נענה בתפילתו ולכן תמצא שגם משה רבינו ע"ה קודם פטירתו כשבא להתפלל על עצמו עג עוגה ועמד בתוכה וכדאיתא במדרש והיינו שבא לרמוז על כוחו שראוי להיות מצידו שיהיה נענה בתפילתו.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד הטעם דעג עוגה בעיגול, דאמרו רבותינו ז"ל (ברכות ד:) למה לא נאמר נון באשרי בשביל שיש בו נפילה לכנסת ישראל דכתיב (עמוס ה, ב) 'נָפְלָה לֹא תוֹסִיף קוּם בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל', ואף על פי כן סמכה דוד ברוח הקודש דכתיב (תהלים קמה, יד) 'סוֹמֵךְ יְהֹוָה לְכָל הַנֹּפְלִים' והכי נמי איתא בזוהר הקדוש בהקדמת בראשית, דשאלת אות סמ״ך ובעי למברי בה עלמא ואמר לו הקב"ה אם את תזוז מאתרך מה תהוי עלייהו דאינון נפילין יעוין שם. ולכן כיון שהיה עצירת גשמים כל

כך שיצא רוב אדר ולא ירדו גשמים נעשו ישראל באותו זמן נפולים שצריכין לסמיכה מן אות סמך הסומך לכל הנופלים, לכך עשה עוגה בעיגול בעמדו להתפלל עליהם להמשיך להם סמיכה מן אות סמ־ך אשר צורתו מוקף כעיגול דאות מ־ם סתומה אף על פי שמוקפת מכל רוחות הנה היא מרובעת אך הסמ־ך יש בו עיגול.

ועוד נראה לי בס"ד עג עוגה, לרמוז בזה לפני הקב"ה שימחול לעונות ישראל דאמרו לעיל בגמרא אין הגשמים יורדין אלא אם כן נמחלים עונות ישראל ומספר **עוגה** עולה מספר **מחול** [84].

או יובן עוגה בעיגול היא דוגמת הגלגל שהוא מתהפך כן תתהפך להם מדת הדין למדת רחמים.

או רוצה לומר אם נגזר להם בראש השנה גשמים מועטים גלגל להם גשמים שפסקת בארץ העמים.

או יובן **חוני** [74] מספרו ע"ד, ועמד בתוך **עוגה** [84] שמספרה פ"ד, הרי כאן מספר **מים חיים** [158], לרמוז שהוא מבקש גשמים שהם מים חיים לעולם והכונה שיהיו גשמי רצון וכמו שאמר אחר כך לֹא כֵּן שְׁאַלְתִּי! אֶלָּא גִּשְׁמֵי רָצוֹן בְּרָכָה וּנְדָבָה. **בָּנֶיךָ שָׂמוּ פְּנֵיהֶם עָלַי, שֶׁאֲנִי כְּבֶן־בַּיִת לְפָנֶיךָ**. נראה לי בס"ד על פי מה שכתב הרב ערבי נחל ז"ל, דאם נעצרו הגשמים ימים רבים דאז חיי נפש תלויים בהם נחשבים בכלל הפרנסה וחסרונם נחשב חסרון פרנסה.

גם ידוע מה שאמרו בגמרא לעיל (ט.), אמר רבי יוחנן מטר בשביל יחיד דכתיב (דברים כח, יב) יִפְתַּח ה' לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם לָתֵת מְטַר אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ, ופרנסה בשביל רבים דכתיב (שמות טז, ד) הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם. ומקשי בגמרא דאמר מר מן ירד בזכות משה? ומתרץ בגמרא שאני משה כיון דלרבים בעי ליה כרבים דמי, ועוד איתא נוסחא אחרינא שאני משה זכותיה כרבים יעוין שם.

והנה בודאי אף על גב דלא קם כמשה רבינו ע"ה ומי לנו גדול כמוהו עם כל זה אמרו רבותינו ז"ל (ראש השנה כה:) ירובעל בדורו כמשה בדורו, והנה הכא דעבר רוב אדר ולא ירדו גשמים אז הוי הגשמים פרנסה וכמו שכתב הרב ערבי נחל ז"ל, והשתא קשא איך ירד המטר בשביל חוני המעגל שהוא יחיד?

ולזאת הקושיא יש לתרץ שני תירוצים של הש"ס הנזכר, חדא כיון דלרבים בעי ליה כרבים דמי ועוד שאני חוני המעגל דאלים בדורו זכותיה כרבים כי באמת יחיד בדורו היה והן הן שני טענות שטען חוני המעגל ע"ה אחר שראה שלא נענה חשב הטעם מפני שהוא יחיד ואותו זמן הגשמים נחשבים פרנסה ואין פרנסה באה בשביל יחיד לזה אמר **בָּנֶיךָ שָׂמוּ פְּנֵיהֶם עָלַי** כלומר הן אמת דאנכי יחיד ומבקש על הגשמים שהם פרנסה אך לא בשבילי אני מבקש אלא בשביל רבים כי בניך שהם רבים שמו פניהם עלי ואני שלוחם בדבר זה וכיון דלרבים אנא בעי שפיר דמי. ועוד **שֶׁאֲנִי כְּבֶן־בַּיִת לְפָנֶיךָ** שחושבין אותי כמשה בדורו שהיה כבן בית דאלים זכותיה כרבים דירובעל בדורו כמשה בדורו ולכן **נִשְׁבַּע אֲנִי בְּשִׁמְךָ הַגָּדוֹל**, שֶׁאֵינִי זָז מִכָּאן עַד שֶׁתְּרַחֵם עַל בָּנֶיךָ. **נִשְׁבַּע אֲנִי בְּשִׁמְךָ הַגָּדוֹל**. נראה לי בס"ד רמז בזה על שם הוי"ה במלוי יודי"ן וכנזכר בשער הכונות בכונת 'וִיהַלְלוּ וִיבָרְכוּ אֶת שִׁמְךָ הַגָּדוֹל' שצריך לכוין בהוי"ה במלוי יודי"ן עיין שם. והנה שם זה עולה מספר חסד [72] ולכן כיון להשבע בו לעורר מדת החסד וגם ששם זה הוא בחכמה שהוא מקום עליון ששם אין בודקין בסוד הארת יום הפורים שכל הפושט ידו ליטול נותנים לו ואין בודקין. ועיין בשער הכונות בדרוש הפורים יעוין שם.

שֶׁאֵינִי זָז מִכָּאן עַד שֶׁתְּרַחֵם עַל בָּנֶיךָ. נראה לי בס"ד על פי מה שכתב הרב ערבי נחל ז"ל בביאור מאמר רבותינו ז"ל על פסוק וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם (משלי י, כה), בזכות צדיק אחד העולם מתקיים! אך צריך שאותו צדיק יש לו רצון ותאוה בעולם הזה ולא יסתלק במחשבתו ממנה דאז על ידי כך יבא לעולם הזה שפע על ידו ובזכותו אבל אם הוא מרוב קדושתו ופרישותו יסתלק במחשבתו מעולם הזה התחתון שלא יהיה לו רצון ואהבה בו אז לא אפשר להמשך שפע לעולם הזה התחתון על ידו דאף על פי שהוא עודנו חי בעולם הזה נחשב כאלו נסתלק ואינו עומד כאן אלא עומד למעלה ואיך יבא על ידו שפע לעולם הזה התחתון? דהכל הולך אחר המחשבה!

ובזה פירש הרב ז"ל שם מאמר הזוהר (זוהר חלק ב' פט:) שהיו החברים אומרים לרשב"י ווי לדרא כד יפוק מר מעלמא דאין כונתם על פטירתו, דאיך יאמרו כן בפניו בעודנו חי? אך כונתם על הסתלקות התאוה והרצון שיהיה לו במחשבתו, עד כאן דבריו ז"ל

יעוין שם.

והנה כאן חוני המעגל היה יחיד בדורו וצדיק גדול והיה בדוק ומנוסה שאין תפלתו חוזרת ריקם ולכן שלחו לו בפשיטות ובירור גמור התפלל וירדו גשמים שהיה אצלם דבר זה ברור ואיך התפלל ולא נענה? אך הענין הוא כי מרוב קדושתו ופרישותו נסתלק במחשבתו מעולם הזה ולא נשאר לו תאוה ורצון בעולם הזה ולכן נחשב כאלו נפטר ממנו ואין יכול העולם לקבל שפע על ידו והוא כאשר ראה שהתפלל ולא נענה הרגיש בדבר זה והבין הסיבה ולכך הוכרח לפשט מחשבתו בעולם התחתון ולקשר בו תאותו ורצונו כדי שיוכל עולם הזה להיות נשפע על ידו בתפילתו.

ולכך עשה פועל דמיוני להתקשרות שלו בעולם הזה **וְעָנָ֣ג עֲנֵ֔ה וְעָמַ֖ד בְּתוֹכָ֑הּ** ועשה העוגה עגולה דמיון לכדור הארץ התחתונה שהיא בעיגול ואמר **נִשְׁבָּע אֲנִי בְּשִׁמְךָ הַגָּדוֹל שֶׁאֵינִי זָז** 'מִכָּאן' דייקא כלומר איני זז ומסתלק מן עולם הזה התחתון שלא אסיר מחשבתי ותאותי ממנו אלא אהיה מקושר בו **עַד שֶׁתְּרַחֵם עַל בָּנֶיךָ** כדי שיהיה יכול העולם לקבל שפע על ידי ואחר שעשה התקשרות זו בשבועה נתחזקה ביותר ואז **הִתְחִילוּ הַגְּשָׁמִים** לירד כי עתה יכול העולם להיות נשפע על ידו ולא היה נצרך לתפילות הרבה אלא בדבור קל נענה כשאמר **לֹא כָךְ שָׁאַלְתִּי** אלא כך שאלתי היה יורד המטר כפי דבורו בנקל! מה שאין כן קודם שעשה זו ההתקשרות התפלל כמה תפילות ולא ירד טיפה אחת.

והנה בזה מובן בס"ד שפיר גם דברי בני לשכת הגזית ששלחו לו (איוב כב, כט) '**כִּי הִשְׁפִּילוּ וַתֹּאמֶר גֵּוֶה**' דּוֹר שֶׁהָיָה שָׁפֵל הִגְבַּהְתּוֹ בִּתְפִלָּתְךָ, כלומר מאחר שנסתלקת במחשבתך בתחלה מזה העולם ועלית במחשבתך להתקשר בעולם העליון נמצא הדור היה שפל ממך דאינו קשור עמך ונפרדת ממנו ועתה שחזרת להתקשר בעולם הזה ולהיות לך רצון ותאוה בו על ידי תפילתך נמצא הגבהת הדור שנתקשר עמך.

ומה שאמר עליו (איוב כב, ל) '**יְמַלֵּט אִי נָקִי**' רמזו על י"א סמני הקטורת שנעשה בהם בירור ונמלט חלק גדול מהם על ידי הנס הגדול שנעשה בירידת הגשמים על ידי תפילתו שהתפלל בפרישת כפיו הברורים.

וְאוֹמֵר לוֹ אַבָּא הוֹלְכֵנִי לְמָרְחָץ. נראה לי בס"ד הא דתפס המשל בשלשה הנאות: רחיצת חמין ושטיפת צונן והנאת מאכל, היינו כנגד שלשה שאלות ששאל דבתחלה שאל '**גְּשָׁמִים**' סתם והיו יורדין מנטפין וזה ידמה לרחיצת חמין שהנאתן נכנסת ופועלת בתוך הגוף וכן אמרו רבותינו ז"ל לעיל בפרק קמא עורפילא אפילו לפרצידא תותי קלא מהני ליה. ומה ששאל עוד בשאלתו '**גִּשְׁמֵי בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת**' זה ידמה לשטיפה בצונן שהוא הנאה מבחוץ דוקא ואינו נכנס בלב הארץ כמו שאמרו לעיל כל זמן שהגשמים מרובין מטשטשין את הארץ ואינה עושה פירות, ומה ששאל אחר כך וירדו כתקנם '**גִּשְׁמֵי רָצוֹן בְּרָכָה וּנְדָבָה**' ידמה לאכילת אגוזים ושקדים וכו', שהיא הנאה חושית הניכרת בעין כי על ידי זה יצאו אחר כך לשדה והביאו להם כמהין ופטריות.

רַבִּי, רְאִינוּךָ וְלֹא נָמוּת? כִּמְדַמֵּין אָנוּ, שֶׁאֵין הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִין אֶלָּא לְהַתִּיר שְׁבוּעָתְךָ. הקשה מהרש"א והלא בשבועתו אמר 'עַד שֶׁתְּרַחֵם'? עיין שם. ונראה לי בס"ד דגם בגשמים מועטים איכא רחמים לישראל דאף על פי שלא יועילו לזרעים ולאילנות יועילו שתוציא הארץ עשב מאכל בהמה וירעו הבהמות ולא ימותו ובני אדם אוכלין בשר בהמה ואף על פי שהוא מזון מצומצם אית ביה רחמנות.

ומה שאמר **שָׂכָל טִפָּה וְטִפָּה כִּמְלֹא פִּי חָבִית** פירוש השטח של הטיפה הוא שיעור פי חבית אך שיעור משקלה הוא לוג.

אִלְמָלֵא חוֹנִי אַתָּה, גּוֹזְרַנִי עָלֶיךָ נְדוּי, שֶׁאֲלוּ הָיוּ שָׁנִים כִּשְׁנֵי אֵלִיָּהוּ, שְׁמַפְתְּחוֹת שֶׁל גְּשָׁמִים בִּידֵי אֵלִיָּהוּ, לֹא נִמְצָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל עַל יָדֶיךָ? וכו'.. מקשים ואליהו זכור לטוב איך אשתבע, ודילמא צדיק אחר אשתבע כחוני? ונראה לי בס"ד דאליהו זכור לטוב היה נביא וידע בנבואה דלא אשתבע צדיק אחר ובשביל שמא ישתבע אחר כך גם כן ידע זה בנבואה אחר כך ואז יתן רשות שירד המטר כי הוא לא נשבע שלא ירד מטר כלל אלא נשבע שירד ברשותו ובדבורו.

(**איוב כב, כח**) "**וְתִגְזַר אֹמֶר וְיָקָם לָךְ**". **אַתָּה גָּזַרְתָּ מִלְמַטָּה וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַיֵּם אֲמָרֶיךָ מִלְמַעְלָה**. קשא אומרו 'מִלְמַטָּה וּמִלְמַעְלָה' נראה לשון יתר דהוה ליה למימר 'אַתָּה גָּזַרְתָּ מִלְמַטָּה וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַיֵּם'?

ונראה לי בס"ד אחר אותיות **חוֹנִי** יש אותיות ז־ה מ־ט [עם האותיות שעולים 65] דהם מספר שם אדנ־י (עם הכולל) שהוא במלכות שהוא סוד סוד התפלה וכמו שאומרים (תהלים נא, יז) אֲדֹנָ־י שְׂפָתַי תִּפְתָּח קודם תפלה. ולזה אמר **אַתָּה גָּזַרְתָּ** בתפלה שהוא סוד שם אדני הרמוז למטה משמך שזה הוא במלכות **וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַיֵּם אֲמָרֶיךָ מִלְמַעְלָה** רמז להארת הכתר ששם רצון עליון והיינו כי למעלה מן אותיות חוני יש ז־ה מ־ט שהם מספר אין [61] שהוא כינוי לכתר **וְקַיֵּם אֲמָרֶיךָ** בשפע הרצון דלכך היו גשמי רצון וברכה.

או יובן **אַתָּה גָּזַרְתָּ מִלְמַטָּה** בעבור תיקון העולם מלמטה מאותיות עולם שהם אותיות מ־ן פ־ז כלומר בכח התורה שלך שנקראת בשם פז **וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַיֵּם אֲמָרֶיךָ מִלְמַעְלָה** מן אותיות עולם, שהם אותיות ס־ה כ־ל והיינו חיבור המלכות שהיא סוד שם אדנ־י שעולה מספר ס"ה עם היסוד הנקרא 'כל' שהוריד המטר על ידי זווג יסוד במלכות.

דּוֹר שֶׁהָיָה אָפֵל, הֵאַרְתּוֹ בְּתִפְלָּתְךָ. נראה לי בס"ד אות אל־ף רומז ללימוד התורה כמו שנאמר (איוב לג, לג) 'אֲאַלֶּפְךָ חָכְמָה' אך 'אִם אֵין קֶמַח אֵין תּוֹרָה' (משנה אבות ג, יז) וכיון שיש רעב בעצירת גשמים חשוכים עיני השכל ולכן האלף שהוא לשון אלוף נהפך לאותיות 'אפל' ואתה שהבאת שבע על ידי גשמים הארת את האפל וחזר להיות אל־ף שהאירו עיני הלומדים שכל אלוף האיר באור תורה.

או יובן בס"ד אומרם **דּוֹר שֶׁהָיָה אָפֵל** דאמרו רבותינו ז"ל (ביצה לב:) 'כל המצפה לשלחן אחרים עולם חשך בעדו' ובעצירת גשמים רוב בני אדם מצפים לשלחן אחרים דעולם חשך בעדם וזהו שאמר 'דּוֹר שֶׁהָיָה אָפֵל הֵאַרְתּוֹ בְּתִפְלָּתְךָ' שהבאת שבע ואינם מצפים לשלחן אחרים דהא תכף ומיד יצאו העם לשדה והביאו כמהין ופטריות לאכול ולשבוע ואחר כך מיד יצאה התבואה בריוח וברכה והוציאו האילנות פירותיהם ונעשה ריוח גדול בעולם ולא היו צריכין זה לזה.

ועוד נראה לי בס"ד מן הרעב נעשה **אפלה** [116] דמספרה קי"ו ועל ידי תפילתו שעשה בה יחוד קודשא בריך הוא ושכינתא שהוא חיבור **הוי־ה אדנ־י** [91] שמספרם צ"א אז

נוסף על מספר אפלה מספר צ"א ונעשה מספר **אור** [207] ולזה אמר 'דּוֹר שֶׁהָיָה אָפֵל הֱאַרְתּוֹ בְּתִפְלָתְךָ' שעשית בה יחוד הוי"ה אדנ"י.

דּוֹר שֶׁהָיָה שַׁח בַּעֲוֹנוֹ, הוֹשַׁעְתּוֹ בִּתְפִלָּתְךָ. נראה לי בס"ד התפלה נקראת מזבח ה' שהיא במקום המזבח שמקריבים עליו קרבנות ואם תניח מספר **מזבח ה'** [83] שעולה פ"ג על מספר **שח** [308] יהיה מספר **ישועה** [391] ולזה אמר הוֹשַׁעְתּוֹ בִּתְפִלָּתְךָ נקטו לשון ישועה דכתיב (איוב כב, כט) וְשַׁח עֵינַיִם יוֹשִׁעַ.

עוד אמרו **דּוֹר שֶׁלֹּא הָיָה נָקִי מִלַּטְתּוֹ בִּתְפִלָּתְךָ** נראה לי בס"ד בתפלתו עשה ייחוד שם הוי"ה בארבעה מילואיו כי ארבעה מילואים הוא סוד ארבעה פרצופים אשר נזדווגו בתפלתו כי היתה על ידי זווג חו"ב [חכמה ובינה] וזווג תו"מ [תפארת ומלכות] שהם ארבעה פרצופים שהם ארבעה מילואים דשם הוי"ה כנודע וארבע מילואים הם ט"ל אותיות ובזה הדור **נמלט** שהוא אותיות **מ־ן ט־ל** שנמלט מכח יחוד ט"ל אותיות של ארבע מילואים. לכך אמרו בלשון זה מִלַּטְתּוֹ בִּתְפִלָּתְךָ וּבְמַה נִמְלַט? בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ הַבְּרוּרִים, נמצא נקטו ארבעה דברים של שבח מפני שעל ידו בא אכילה לעולם אשר בה נעשה ד' בירורים של דצח"ם [דומם, צומח, חי, מדבר].

בְּמַה נִמְלַט? **בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ הַבְּרוּרִים**. נראה לי בס"ד דבר זה אמרו לו כנגד נס האחרון שנשבה הרוח וזרחה חמה שאם לא היה כן היו הגשמים משחיתים העולם מחמת רבויים ונס זה האחרון גדול מן הראשון יען שאין מתפללים על רוב טובה וכאשר אמר לתלמידיו. אך הוא עשה בחכמה שאמר להביא פר הודאה וסמך שתי ידיו עליו דכיון בזה למתק ה' גבורות מנצפ"ך שהם מספר פר [280] הרמוזים בפר ההודאה בחמשה חסדים הרמוזים ביד ימין שלו אשר סמך על הפר ועל ידי הכונה של המיתוק שעשה בפועל דמיוני הזה של סמיכת ידיו על הפר בזה נעשה הריוח הזה בעולם שנפסק המטר וזרחה חמה. ולזה אמר בְּמַה נִמְלַט לא בתפלה בלבד אלא בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ הַבְּרוּרִים והוא סמיכת ידיו על פר הודאה.

או יובן כונת דבריהם לומר בְּמַה נִמְלַט לא בזכות חכמה שלך כי הלא גם בנו דבר ה' שכולנו חכמים כולנו נבונים כולנו יודעים את התורה ולא יכולנו לעשות כלום אלא נִמְלַט בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ הַבְּרוּרִים שאתה צדיק יותר ממנו.

כָּל יָמָיו שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק, הָיָה מִצְטַעֵר עַל הַמִּקְרָא הַזֶּה: (תהלים קכו, א) "**שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב ה' אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים**". נראה הכונה כי היה מסתפק אם אפשר להיות דבר זה בטבע שישן אדם שבעים שנה דאז כונת הכתוב כפשוטו או דלמא לא אפשר להיות כזאת בטבע ויש לפסוק כונה אחרת בזה והיה מצטער לידע האמת מה היא כונת הכתוב.

ברם קשיא לי למה הודיעו אותו מן השמים שאפשר להיות זה בטבע לישן שבעים שנה על ידי אופן זה שנעשה בו כמה נסים והיה די שיגלו לו דבר זה על ידי אליהו זכור לטוב או במראה החלום?

ונראה לי באמת מן השמים היה רצון בדבר זה שישן שבעים שנה בעבור איזה תיקון שהיה צריך לפי אותו הזמן דאיתא בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות שצריך האדם לכוין בעת השינה עובד את בוראו בסוד (משלי ג, ו) בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ שיש בשינה של האדם התחתון צורך ותיקון בעולמות למעלה ושם מפורש סודן של דברים יעוין שם. ולכן אפשר לפי הזמן של אותם הימים ולפי נשמת חוני המעגל הוצרך להיות שינה לחוני המעגל שבעים שנה בשביל איזה תיקון שהיה צריך להיות באותו זמן והוא היה ראוי לדבר זה כפי בחינת נשמתו ושורשה ולכן מן השמים נתגלגל הדבר הזה אליו ולא בשביל להודיעו הספק שלו בלבד.

והנה בודאי משך השינה שלו שהיה שבעים שנה לא נעשה כפי טבע האנושי אלא רק בנס מן השמים ובעת שהקיץ מן השינה דנשלם אז התיקון אז אותה שיניתא דהדרא עליה נסתלקה כרגע על ידי נס כשם שהיתה מעיקרא על ידי נס ונסתלקה תכף כשפתח עיניו מן השינה ולא ראה אותה אלא ראה תכף את החרוב שהיה נטוע לצד פניו כי הוא היה ישן על צידו ואחר שדבר עם אותו אדם שהיה אוכל ממנו אז ידע מן השערת שכלו שישן שבעים שנה וכשהפך פניו לצד השני ראה את החמרתא דילדה רמכי רמכי כי הוא היה ישן על צידו והיה החרוב מצד אחד וחמרתיה מצד אחד וחזייה להההוא גברא אצל החרוב ודבר עמו קודם שראה את חמרתיה שהיתה בצד השני.

ודע כי המעשה הזאת ודאי נגלית לחכמים שבדורו על ידי אליהו זכור לטוב כי הוא

אף על פי שספר להם בחייו הדבר לא המנוהו כי לא הכירוהו ברם אליהו זכור לטוב סיפר להם כל זה המעשה אחר שנפטר קודם שנקבר כדי שיהיה נקבר בכבוד הראוי לו. ומקום קבורתו ידוע עתה בעיר הקודש צפת תוב"ב [תבנה ותכונן במהרה בימינו] רחוק מן העיר תוך מערה אחת וספרו לי כל זמן שיהיה אצלם עצירת גשמים הולכים שם ומתפללים על קברו והוא רחוק מן העיר הרבה ולכן אין הולכים שם אלא בדוחק גדול.

ומה שלא גילה אליהו זכור לטוב הדבר הזה בזמן שהיה חי כשאמר לו 'אֲנָא הוּא' וְלָא הֵימְנוּהוּ כל זה מפלאות תמים דעים כי היה רצונו יתברך שתהיה פטירתו באותו זמן באופן שהוא עצמו יתפלל שימות.

והא דחלשא דעתיה לאו משום גאוה חס ושלום אלא בשביל שהיו דדיו מלאים חלב של תורה הרבה ואינם באים לינק ממנו וגם בודאי היה אצלו דברים שקבל מרבותיו הראשונים והם לא ידעום עדיין ומאחר שלא האמינו שהוא חוני המעגל לא היו סומכים עליו ללמוד אותם ממנו ודבר זה היה קשה עליו מאד כאשה שדדיה מלאים חלב והתינוק שלה חולה ואינו שותה כמה צער יש לה בעבור זה. וכיוצא בזה מצינו אצל רבי אליעזר הגדול שקשה עליו דבר זה שלא באו החכמים ללמוד ממנו תורה, ואמר לו תמה הוא אם ימותו מיתת עצמן, ועל רבי עקיבא דבר קשה יותר.

ונראה להסביר הענין בדרך פשוט על אשר סבבו מן השמים דבר זה שיהיה הוא בעצמו מתפלל על פטירתו כרצונו והוא כי הוא ישן שבעים שנה ובאלו השבעים שנה איכא ספיקא דדינא דיש צד סברא לומר נחשבים אלו משנות חייו הקצובים כיון דעדיין הוא חי ולא נפטר ואם כן נשלמו חייו הקצובים באלה השנים ויש צד סברא לדון להפך דאלו השנים אין נחשבים להשלים שנים הקצובים לו כיון דישן בכל השבעים שנה ולכן כיון שהיו בבית דין של מעלה מימינים לומר יחיה עוד להשלים שנים הקצובים לו ויש משמילים לומר אלו נחשבים להשלים לכך נעשה לו דבר זה שהוא בעצמו ימחול זכותו שהתפלל על פטירתו. ואף על גב דקמי קודשא בריך הוא גלוי האמת אם הדין כך או כך, לא רצה הקב"ה להכריע לחוב לאותו צדיק אלא גלגל עליו דבר זה שהוא בעצמו ימחול על זכותו שיבקש על פטירתו. כן יש לומר דרך

דרש. והאמת הוא דכל זה הוא מפלאות תמים דעים והוא היודע טעמו של דבר אך דברי תורה כְּפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע וניתן רשות לדרוש בכמה פנים.

דף כג:

יְהֵבוּ לֵיהּ שְׁלָמָא וְלָא אַסְבַּר לְהוּ אַפֵּיהּ. נראה לי בס"ד לעולם החזיר להם שלום אלא שהחזיר בעודו עוסק במלאכתו ולא נשא פניו להם להשיב ולהביט בהם בפנים צהובות להראות להם איזה תנועה של חיבה וכבוד כדרך המשיב שלום לאנשים חשובים מפני שאם היה עושה כן היה מוכרח שיתבטל ממלאכתו רגעים קטנים.

והא דאמר **כָּל אוֹרְחָא לָא סַיִּם מָסָאנֵיהּ** אין הכונה לומר שהיה הולך יחף חס ושלום אלא היה כורך על כפות רגליו חתיכה קלה של בגד ישן כדי להפסיק בין רגליו ובין הקרקע כמו אנפלאות וזו אינה מגינה מנשיכת נחש ועקרב.

כִּי מָטָא לְמָתָא, נַפְקָא דְּבִיתְהוּ לְאַפֵּיהּ כִּי מְקַשְׁטָא. דרכם באותו זמן אף על פי שהנשים לובשים צעיף לא היו מכסים פניהם ולכן נראית מקושטת מצד הפנים והחכמים שידעו בה לא הסתכלו בה חס ושלום אלא כך נזדמנה ראייתה לנגדם בעל כרחם וכאשר אמרו בגמרא (ירושלמי עבודה זרה א, ט) על רבן גמליאל כשראה ריבה אחת ובירך על ראייתה, ויתכן נפל הצעיף מעליה מכח איזה סיבה וראו אותה.

קָם אִיהוּ בְּחַד זָוִיתָא, וּדְבִיתְהוּ בְּחַד זָוִיתָא, וּבָעוּ רַחֲמֵי. נראה לי בס"ד הטעם שהוצרכו להתפלל שניהם דידוע שהמטר הוא מעורב מזכר ונקבה דהמים העולים מן הארץ באידים הם מיין נוקבין, והמים היורדים מלמעלה בתוך הענן הם מיין דכורין ועל ידי תערובת מיין נוקבין ומיין דכורין אשר בחלקי המטר תוציא הארץ יבולה. ומחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע לעיל היינו חד סבירא ליה הרוב הם ממיין נוקבין וחד סבירא ליה הרוב הם ממיין דכורין ולכן כיון דהתפללו עתה על המטר שהוא כלול מיין דכורין ומיין נוקבין עמדו שניהם להתפלל שהם זכר ונקבה.

ובזה יובן בס"ד דקדוק לשונו הטהור דקאמר בגמרא אָמַר לְדָבִיתְהוּ: יַדַּעְנָא דְּרַבָּנָן אַמְטוּ לְמֵיטְרָא אַתּוּ נֵיקוּם נֵיסַק לְאִיגָּרָא לְמִיבָּעֵי רַחֲמֵי, כלומר אם היו באים לצורך דבר אחר היה די שאתפלל אני לבדי אך כיון דאמטו למטרא אתו שהוא מורכב ממיין דכורין וממיין נוקבין על כן ניקום אני ואת זכר ונקבה למבעי רחמי.

ונראה לי להכי קָדִים סָלִיק עֲנָנָא מְזָוִיתָא דִּדְבִיתְהוּ כי אשה מזרעת תחלה יולדת זכר ואמרו חכמים זכר גימטריא ברכה [227] ולכן היה לסימן טוב כי הגשמים יהיו גשמי ברכה בהא דקדים סליק ענגא מזויתא דדביתהו דנמצא היא הזריעה תחלה.

ונראה לי בס"ד הטעם שדקדקו לעמוד כל אחד בזוית אחת ולא עמדו סמוכים זה אצל זה או זה אחר זה, כי כיונו לעשות כן לפי שרשם כי ידוע דשם השילוב של הוי־ה אדנ־י שהוא שם י־ה־א־ה־ד־ו־נ־ה־י־ה האיש הזכר שרשו ביו־ד ראשונה של שם זה והנקבה האשה שרשה ביו־ד האחרונה נמצא איש ואשתו כל אחד עומד בזוית אחת של השם וכמ"ש בפיוט רבינו האר"י ז"ל לְמִבְצַע עַל רִפְתָּא כְּזֵיתָא וּכְבֵיעָתָא תְּרֵין יוּדִין נַקְטָא סְתִימִין וּפְרִישִׁין ודו"ק.

מְשׁוּם דְּלָא בְּדִיקְיתוּ לִי. נראה אף על גב דהיה הולך אחריהם ביחד ונכנס תכף ומיד עמהם עם כל זה חשש פן על מפתן הבית יזדמן לו אונס שאינו יכול ליכנס אחריהם תכף כגון שיבא אדם חשוב לדבר עמו או סיבה אחרת ואחר שנתן להם רשות להכנס אי אפשר לחזור לומר להם שימתינו עד שיכנס הוא עמהם דאין זה משורת דרך ארץ ואף על גב דיש לו בנים בבית עם כל זה חש פן אותה שעה אינם בבית.

ואין להקשות איך היה הולך אחרי אשתו? דאפשר היה מצדד צידודי. אי נמי היה יותר מארבע אמות ביניהם דמותר כמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער המצות.

אִי נַמִי: **בְּרִיוֹנֵי שְׁכִיחֵי בִּשְׁבִיבוּתָן וכו'**.. הקשה בפתח עינים ז"ל מאי מדה כנגד מדה הוה בזה? עיין שם. ונראה לי בס"ד דאיתא בפסיקתא שאלו לחכמה חוטא מה ענשו? והשיבה (יחזקאל יח, ד) נֶפֶשׁ הַחֹטֵאת הִיא תָּמוּת! ושאלו לנבואה והשיבה (משלי יג, כא) חַטָּאִים תְּרַדֵּף רָעָה! ושאלו להקב"ה אמר יעשה תשובה! נמצא אבא חלקיה תפס כשיטת השליח ודביתהו תפסה כמו שאמר הקב"ה ולכן מדה כנגד מדה המטר שהוא ביד הקב"ה ולא נמסר מפתחו לשליח קדים ואתי בזכותה.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש היינו מדה כנגד מדה כי היא התפללה שיחזרו בתשובה ובזה חייתה נפשם וחיו ניצוצי קדושה שהיו מתים בקליפה לכך המטר שהוא חיים לעולם וגם בו יהיה בירור ניצוצי קדושה מן הדומם קדים ואתי בזכותה, עד כאן דבריו נר"ו.

והא דאיהו סבר מעיקרא להתפלל שימותו ולא סבר כאשתו להתפלל שיחזרו בתשובה משום דסבירא ליה כיון דאמרו רבותינו ז"ל (נדה דף טז:) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וצדיק ורשע לא קאמר, אין נכון להתפלל לפני הקב"ה שישנה המדה שעשה ויעשה אותם צדיקים. ואשתו סברה גדולה אהבה שמקלקלת את השורה (בראשית רבה נה, ח), דכתיב בישראל (הושע יא, א) כִּי נַעַר יִשְׂרָאֵל וָאֹהֲבֵהוּ וּמִמִּצְרַיִם קָרָאתִי לִבְנִי, וכתיב (מלאכי א, ב) אָהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר ה', לכך נוכל להתפלל לקלקל השורה ויעשה אותם צדיקים הפך המדה הקבועה שקבע הקב"ה בעולם.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו תירץ דאמרו רבותינו ז"ל במשנה (משנה אבות ה, יח) עַל הַמַּחֲטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, ואפשר דאלו ידע בהם שהחטיאו רבים ולכך אמר לא תועיל התפלה להתפלל עליהם שיחזרו בתשובה ודביתהו סברא אין מספקין בידו לעשות מחמת עצמו אבל אם צדיק אחר נטפל לו להתפלל בעדו על כך אפשר שתועיל תפלתו של הצדיק בעבורו, עד כאן דבריו נר"ו. **וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ**: 'חָנָן הַנֶּחְבָּא'? **שֶׁהָיָה מְחַבֵּא אֶת עַצְמוֹ בְּבֵית הַכִּסֵּא**. עיין רש"י ומהרש"א. ונראה לי בס"ד דאפשר היה כתוב בגמרא בבה"כ והוא ראשי תיבות בבית הכנסת רוצה לומר כשהיה הולך להתפלל על המטר היה מחביא עצמו בבית הכנסת במקום מוצנע ומתפלל שם כדי שלא ירגישו בו, והמעתיקים של הש"ס שגגו בזה וחשבו שהוא ראשי תיבות בבית הכסא וכתבו כן בפירוש, וזה נראה לי דבר אמיתי ונכון. ושוב בא לידי ספר עיון יעקב וראיתי שפירש כן.

תָּא חֲזִי, מַה בֵּין תַּקִּיפֵי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל, לְחַסִידֵי דְבָבֶל. נראה לי בס"ד קרי לרב הונא ורב חסדא חסידי מפני שלא מאמינים על עצמן שתועיל תפלת כל אחד מהם לבדו ולכך כל אחד רוצה להיות נעזר בתפלת חבירו וכל זה מחסידותם אך ממילא היו מוכרחים לפרסם הדבר אבל צדיקי ארץ ישראל כגון רבי יונה קרי להו תקיפי שהיו תקיפים בזכות עצמן שבוטחים על עצמן להתפלל ביחיד אבל היו נזהרים מאד שלא לפרסם כי אומרים מוטב שאתפלל יחידי ולא אפרסם הדבר אפילו לאחד!

וראיתי להרב גבורות ארי ז"ל שהקשה והלא אבא חלקיה דהוה בארץ ישראל פרסם הדבר לדביתהו? וגם הוא לא שרי להתפלל ביחיד על המטר ודמי לגמרי לעובדא

דרב הונא ורב חסדא יעוין שם.

ונראה לי בס"ד דאין כאן קושיא כלל דאבא חלקיה לא פרסם אלא לאשתו שהיא כגופו ורוב מעשיו וקדושתו גלוייה אליה בלאו הכי מה שאין כן רב הונא ורב חסדא הוו אמרי חד לחבריה. ועוד לשון ליכנוף משמע שהיו מביאים עוד בני אדם עמהם ואפשר שהיה רצונם להתפלל על הגשם בעשרה דשכינתא שרייא במנין. ועוד אבא חלקיה לא אמר לאשתו שתתפלל עמו אלא רק אותו הפעם שנזדמן הדבר כך שבאו החכמים לביתו ובכל פעם היה מתפלל לבדו.

ונראה לומר דבחוץ לארץ צריך שני צדיקים להתפלל על המטר, לכך הוו רב הונא ורב חסדא מתפללים יחד אבל בארץ ישראל יספיק צדיק אחד בלבד כי יצטרף עמו קדושת ארץ ישראל דהא ביום טוב בארץ ישראל עושין יום אחד ובחוץ לארץ עושין שני ימים דאין כח לתקן הפנימיות והחיצוניות ביום אחד. ולכן אמרו בגמרא (כתובות עה.) על חכמי ארץ ישראל חד מנייהו כתרי מינן, ולכן דייק רבי זריקא לתלות הדבר במקומות באומרו תָּא חֲזִי מַה בֵּין תַּקִּיפֵי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל, לְחַסִידֵי דְבָבֶל, דהמקום גורם גם כן בזה.

אֵיזִיל וְאַיְתִי בְּזוּזָא עִיבּוּרָא. נראה לי שלא הוציא שקר חס ושלום מפיו אלא כך היה עושה באמת אם לא היה יורד מטר אחר תפלתו ולכך אמר בְּזוּזָא שהוא דבר מועט ולבסוף כיון דאתא מטרא לא קנה כדיהיב טעמא.

ברם קשא למאי הוצרך לעשות כן קודם שיתפלל לומר שהולך לקנות חטים? ילך בצינעא ויתפלל! כי מי יודע שהולך להתפלל ומי ישאל אותו להיכן תלך? ונראה לי בס"ד שהיה מתחכם לעשות המצאה זו כדי שלא יעלה על לב מכיריו אחר כך שהוא התפלל בסתר ובא המטר דאפילו בני ביתו לא יבואו לחשוב כך יען כי שמעו ממנו שהוא הולך לקנות חיטים ביוקר דנמצא אסח דעתיה מן המטר.

ועוד נראה לי בס"ד שאומר כן כדי ליקח הגולקא עמו דזה הגולקא הוא חתיכת שק ונקרא גּוּלְקָא דכן מצאתי בערוך החדש שפירש גולקא הוא שק עיין שם, והוא היה רוצה ללבוש שק בעת שיתפלל על המטר ואם יקח השק בידו ירגישו בו בני ביתו לכך לקח הגולקא מן הבית להביא בה חיטים וכאשר יגיע למקום עמוק וצנוע היה

פושט בגדיו ולובש הגולקא על בשרו וחוזר ולובש בגדיו העליונים ומתפלל והא דקאי בדוכתא עמיקתא וצניעא דאלו מסוגלים לקבלת התפלה ברחמים, וסימניך (משלי ג, יח) 'עֵץ חַיִּים הִיא' עץ ראשי תיבות עמוק צנוע.

אִנְקוּט כַּרְעַיְהוּ דְּסוּסָוְתָיְהוּ, עַד דְּקַבְּלוּ עֲלַיְהוּ דִּלָּא קָא מְצַעֲרִי לֵיהּ. נראה לי בס"ד עשה להם כן לרמוז שהוא מתקנא בעבור שהם מצערים את בנו, ואמרו רבותינו ז"ל ברא כרעא דאבוהי, ולכן תפס כַּרְעַיְהוּ.

ועוד נראה לי מה שתפס כרעי הסוסים דאמרו רבותינו ז"ל הסוס הוא גאה בבהמות ורמז להם על שררה וממון אשר רוכבים עליהם ומתגאים בהם הוא יוכל להורידם מאלה שיתרוששו מהם.

אָמַר לֵיהּ: **מַה שְּׁמָהּ**? 'חַנָּה', '**תְּתֵיפֵּה חַנָּה**'. קשא למה בעתירי דבי חמיו לא שאל שמותם הן בקללה הן בברכה, ועל אשתו שאל שמה?

ויש לומר בפשיטות דאותם היו אנשים ואפשר דידע להו מעיקרא וידע שמותם אבל אשתו לא ידע שמה וגם צורתה לא ידע ואיך יכוין עליה אם לא יזכיר שמה.

ועוד נראה לי בס"ד דעושר ועוני הוא חיצוני לגוף ואפילו אם לא יזכיר שמם בפירוש יכוין עליהם בסתם לומר על בית חמיו של רבי מני אבל בשינוי הגוף שיתייפה צריך להזכיר שם בעל הגוף כי זו שאלה חזקה יותר וצריך לברר דבריו בתפילתו.

אי נמי קרוב לזה עניות ועשירות אינו דבר חדש בעולם בכל שעה אלקים שופט זה ישפיל וזה ירים וגלגל הוא שחוזר בעולם, ולכן גם אם יכוין בסתם על בית חמיו של רבי מני יחול עליהם מה שאין כן שינוי הגוף הוא דבר חדש ואינו נמצא כזאת בעולם ולכך צריך שיזכיר שם הגוף בתפילתו כדי שתחול עליו גזרתו.

'**תַּחֲזֹר חַנָּה לְשַׁחֲרִירוּתָהּ**'! **וְחָזְרָה חַנָּה לְשַׁחֲרִירוּתָהּ**. הקשה הרב פתח עינים ז"ל אמאי לא התפלל שלא תקניטהו מחמת יופיה ותשאר האשה יפה גם חסידה? ואף על גב דהאדם בחירי מכל מקום התפלה מועלת להחזיר הרשע בתשובה ושיבואו לו הרהורי תשובה וכו' עיין שם.

ונראה לי בס"ד דאין הכי נמי היה מועיל כן לפי שעה אך לא בתמידות דאמרו רבותינו ז"ל (קידושין ל:) יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום, וכיון דהיופי אשר הוא מסבב

לה הגאוה בדרך טבע הוא עודנו בה לכך צריך להתפלל עליה בכל יום שלא יתגבר יצרה עליה להתגאות ביופיה ולכך בחר לעקור ממנה היופי ואז תתבטל הסיבה.

ודע דאיתא בשער הגלגולים (דף מד:) דרבי חנינא בן דוסא ורבי מאיר ורבי ישבב הסופר ורבי יצחק בן אלישיב הם שורש אחד יעוין שם, וראה מה יקרו דברי אמת! דאנחנו רואין שלשה צדיקים שלשתם מלומדים בניסים והיה להם כח גדול בתפילתם דאקיים בהו (איוב כב, כח) וְתִגְזַר אוֹמֶר וְיָקָם לָךְ ואפשר דגם רבי ישבב היה כחו כמותם אלא שלא נזכרו עליו מעשיות בתלמודא. ונראה לי בס"ד לרמוז ראשי תיבות ארבעה צדיקים הנזכר הוא 'חיים' ובזכותם נזכה לחיים ארוכים טובים ומתוקנים אמן כן יהי רצון.

עַמִּי הָיְתָה וְשִׁלַּחְתִּיהָ. עיין מהרש"א ז"ל שפירש לא רצה לשנות הטבע דבקשת החכמה הוא שינוי הטבע עיין שם והוא דוחק מאד, דכמה בקשות יש בתפלה על החכמה ואנשי כנסת הגדולה קבעו בתפלת שמונה עשרה בקשה על החכמה בראש שאלת צרכיו של אדם וכמה פסוקים יש בתהלים על בקשת החכמה, ואיך חשיב לה שינוי הטבע כמו הך שהוציא פירות מן האילן שלא בזמנם ברגע אחד?

והנה לולי דמסתפינא הייתי מפרש שהיה יודע בעצמו שהיה לו גלגול בחיים והוא מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים דאפשר להיות לאדם גלגול בחיים דהיינו אם היה לו נפש וזכה שהשלים התיקון שלה כראוי לא יצטרך למות אלא בעודנו בחיים תסתלק ממנו אותה הנפש שנתקנה ותעלה למעלה והוא בעודנו חי יכנס בו הרוח ויהיה הרוח רוכב על נפש הגר בקרבו כי אי אפשר שאותה הנפש שנתקנה תהיה מרכבה לרוח שעדיין לא נתקן על כן מוכרח דהנפש שכבר נתקנה תעלה למעלה, ותשב שם עד שיושלם תיקון הרוח וכל זה יהיה בעודנו אותו אדם חי בעולם הזה ועל דרך זה יהיה אחר כך תיקון הרוח ויעלה גם כן למעלה ויתחבר עם אותה הנפש ותכנס באותו אדם הנשמה על דרך האמור וזה נקרא גלגול בחיים וכנזכר שם עיין שם.

לכן לבי אומר לי דאפשר רבי יצחק כשהיתה בו הנפש היה יכול להתפלל על כל דבר שירצה ונענה תיכף דזה הכח היה לו מכח הנפש שבקרבו שהיתה גדולה וגבוהה

מאד ומצד בחינתה ושרשה היה ראוי לכך להיות שערי תפלה פתוחים לפניו ובפרט כי הנפש הוא סוד תפלה כי דבר זה יתחייב להיות כפי השרשים, אך אחר שזכה להשלים תיקון הנפש לגמרי זכה שיהיה לו גלגול בחיים שתסתלק הנפש ותעלה למעלה ויכנס במקומה הרוח והם בקשו ממנו להתפלל בזמן שכבר עלתה הנפש ונכנס בו הרוח ומצד שורש הרוח ובחינתו לא היה לו כח זה. ולכן אמר להם עִמִּי הָיְתָה וְשִׂלַּחְתִּיהָ רמז על הנפש אשר מכחה היה לו יכולת זו וכבר שלחתיה בעודי חי ואינה עתה בקרבי כדי שיהיה לי יכולת זו. כן יש לפרש בדרך אפשר כי לא אוכל להחליט דבר זה וברוך היודע.

דף כד.

אָמַר: "**תְּאֵנָה תְּאֵנָה, הוֹצִיאִי פֵּרוֹתַיִךְ, וְיֹאכְלוּ פּוֹעֲלֵי אַבָּא**". נראה לי בס"ד כפל הלשון 'תאנה תאנה' דקאי על חלק הטמון בקרקע ועל חלק שלמעלה מן הקרקע דהפירות יוצאין מכח שניהם.

או יובן דקאי על האילן ועל המזל שלו, דאמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה י, ו) אפילו עשב אחד יש כח רוחני שאומר לו גדל.

או יובן '**אברהם יצחק**' עולים מספר תאנה [456] לכך אמר ב' פעמים 'תאנה תאנה' חד לעורר בזה זכות אברהם ויצחק וחד לעורר בזה זכות '**יעקב לאה רחל**' זכותם יגן עלינו אמן שהם גם כן עולה מספרם תאנה.

רַחֲמָנָא לִשְׁבְּעָךְ, כִּי הֵיכִי דְּשַׂבְּעִינָן בְּרָךְ. הקשה מהרש"א הוה ליה למימר לשבעיה לברך? ונראה לי בס"ד דהוא אמר להם שהיה עוסק במצוה אך כולי עלמא ידעי שכר מצות בהאי עלמא ליכא נמצא פירות המצות אין זמנם עתה ולכן מצאו מקום לתפילתם עליו לומר כשם שבנך השביענו פירות קודם זמנם כן הקב"ה ישביעך שכר מצותיך שעשית ביום זה קודם הזמן דהיינו שיתן לך מן השכר בעולם הזה שהוא קודם הזמן.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו תירץ מאחר ששמע שאמר בנו לתאנה הוציאי פרותיך ויאכלו פועלי אבא משמע שהוא בקש בזכות אביו והתאנה הוציאה פירותיה בזכות אביו על כן נמצא הוא העיקר בזה לכך אמרו רחמנא לשבעך, עד כאן דבריו נר"ו.

אָמַר לָהּ: בִּתִּי, קָא מְצַעֲרַתְּא לִבְרִיָּתָא? שׁוּבִי לַעֲפָרֵךְ, וְאַל יִכָּשְׁלוּ בָּךְ בְּנֵי אָדָם. הא דלא קללה שתהא שחורה כמו שכתב מהרש"א ז"ל, נראה לי בס"ד מפני שלא רצה לשנות הטבע להסיר ממנה היופי שנבראת בו דהא הוא עצמו כעס על בנו בעבור שהטריח לעשות שינוי הטבע ואיך הוא יעשה כן אבל מה שאמר שתחזור לעפרה אין זה שינוי הטבע כי סוף אדם למות וזה דרך כל אדם וכמו שאמרו (ברכות יז.) והכל למיתה עומדין, ופשוט.

הַוָּיָא לֵיהּ הַהוּא חַמְרָא, כַּד הֲוָה אַגְרֵי לָהּ וכו'.. עיין בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער טעמי המצות בכונת האכילה מה שאמר על ענין חמורו של רבי פנחס בן יאיר דעליו אמרו בגמרא (שבת קיב:) אמר רבי זעירא אנו כחמורים ולא כחמורו של רבי פנחס בן יאיר יעוין שם. והנה בודאי גם חמור של רבי יוסי דמן יוקרת היה מתוקן כחמורו של רבי פנחס בן יאיר ולכן אל תתמה על דברים אלו דהם ודאי כפשוטן.

אֶלִיעֶזֶר אִישׁ בַּרְתּוֹתָא, כַּד חֲזוּ לֵיהּ גַּבָּאֵי צְדָקָה, טָשׁוּ מִינֵּיהּ וכו'.. אף על גב דבאושא התקינו אל יבזבז יותר מחומש (כתובות נ.), הוא היה קודם תקנת אושא והוא הנזכר במשנה דאבות. וראיתי להגאון גבורות ארי ז"ל שכתב משמע ודאי דאלעזר איש ברתותא הוה בימי האמוראים ובתר תקנת אושא הוה יעוין שם. וזה תימא מנא ליה הא ואמאי לא זכר שר דשמו הטוב נזכר באבות עם התנאים.

פָּשׁ גַּבֵּיהּ חַד זוּזָא, אָזַל זָבַן בֵּיהּ חִטֵּי וְאַסְּיֵק. יש להקשות וכי היה לו צורך לקנות חטים לביתו? הלא הוא הלך לקנות נדונייא בשביל הנשואין וכיון דנתן המעות למצוה ולא נשאר לו אלא זוז אחד ישאר בכיסו וילך לבית מדרשו!

ונראה לי בס"ד דאלו החטים קנאם לצורך הנישואין של בתו שצריך לאפות לחם לסעודת האורחין וקרובים והראה בזה גודל בטחונו בהשי"ת דודאי ימציא לו מעות לנדונייא של ביתו עתה במזומן ויעשה לה הנשואין בקרוב דאז החיטים הם צריכין לעת עתה לסעודת הנשואין.

חַזְיָא אַכְלַבָּא דְּמַלְיָא חִטֵּי, וְקָא נַפְקָא בְּצִנּוֹרָא דְּדָשָׁא, וְלָא מִיפְּתַח בָּבָא מֵחִטֵּי. נראה לי בס"ד הטעם שנעשה הנס גדול כל כך שלא נשאר בחלל האכלבא אויר ריקם אפילו שיעור אצבע, היינו מדה כנגד מדה שהוא נתן צרכי נשואין של יתום ויתומה

בשלימות שלא היו צריכין לגבות אפילו זוז אחד דהא לקחו כל הצריך להם ונשאר אצלו זוז שלא היה צריך להם על דרך שנאמר (רות ב, יד) וַתֹּאכַל וַתִּשְׂבַּע וַתֹּתַר, מהיכן נודע ותשבע? משום ותותר! וכן כאן, ולכן מדה כנגד מדה באה הברכה של הנס ומילאה את האכלבא כולה שלא נשאר חלל ריקן אפילו כדי אצבע.

הָעֲבוֹדָה, הֲרֵי הֵם הֶקְדֵּשׁ עָלַיִךְ, וְאֵין לָךְ בָּהֶם, אֶלָּא כְּאֶחָד מֵעֲנֵיֵי יִשְׂרָאֵל. פירש רש"י ז"ל משום דמעשה נסים הוא ואסור ליהנות ממעשה נסים עיין שם. הנה בסה"ק 'בֶּן אִישׁ חַי' בפרשת כי תבא הקשיתי לפי זה איך אליהו זכור לטוב נהנה ממעשה נסים אצל הצרפתית בכד הקמח וצפחת השמן? ויש בזה תירוצים, ובכלל תירצתי בס"ד דהתם אין הנס נראה כל כך בחוש הריאות דאותו הקמח שבכד והשמן שבצפחת לא נוספו על שיעור שהיו בתחילה אלא רק כל פעם שתבוא הצרפתית ליקח קמח מן הכד ושמן מהצפחת נשלם החסרון של שיעור נטילתה תכף ומיד בהסרת ידה זה יוצא וזה נכנס במקומו כהרף עין ולא ניכר כל כך החסרון והמלוי למראה עינים מה שאין כן אצל רבי אליעזר הניח סאה ומצא עשרת אלפים סאין דמעשה הנס הם בעין. ובזה פרשתי שם בס"ד (דברים כח, ח) **יְצַו ה' אִתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ**, פירוש אחר שתניח החיטים באוצר ולא בעודם מחוברים בקרקע כדי שלא תטרח ביתרון הברכה בקצירה ודישה ותיקון והבאה ואם תאמר זה היתר מעשה נס הוא ואין נהנין ממעשה נסים? לזה אמר **וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ** דאינו ניכר יתרון הברכה בחוש הריאות אלא יהיה יתרון הברכה בכל עת שתשלח ידיך באוצר אם תטול סאה יתמלא במקומה על דרך שאמרנו אצל הצרפתית בברכת אליהו זכור לטוב.

ואין להקשות כיון דלא רצה ליהנות ממעשה נסים אמאי אמר לאשתו שיש לה בהם שיעור קטן כשיעור מתנת עניים? דנראה ודאי באמת הוא יש לו חלק משלו באלו החיטים והוא החיטים שקנה בזוז ובעבור חלק זה שאינו בנס אמר לה שתיקח שיעור קטן כשיעור מתנה לאחד מן העניים.

ובספר אדמת קודש (חלק ב' בחושן משפט סימן ג') נשאל בראובן ושמעון שהטילו לכיס זה מנה וזה מנה ונשתתפו דכל ריוח שירויחו יהיה לאמצע חוץ ממציאה שאם ימצא אחד מהם מציאה תהיה לעצמו ואין לשותפו חלק בה. וקנו סחורות ובכלל קנו שמן

זית הרבה שהיה בזול והניחו השמן בביתו של ראובן ויהי היום נכנסה אשת ראובן למרתף שהיה בו השמן של השותפות וראתה כד אחד מהשמן של השיתוף שהיה מפעפע ויוצא בדופני הכלי והרגישה בדבר שמעשה נס הוה והביאה כדים ריקים ומילאתם עד שלא נמצא אתה עוד כלי ויעמוד השמן! על כן בא ראובן לשאול אם יש לשותפו חלק בשמן הנוסף כיון שתוספת זה בא מגוף השיתוף או אם יהיה נידון שמן זית זה כמציאה והרי הוא שלו כמו שהתנו בתחילת השיתוף?

והשיב הרב ז"ל, שאבותינו ספרו לנו בדורות הראשונים שאירע נס כזה לאחד מבני ישראל קרוב לנו האיש בחצר אשר שמו נקרא עליו עד היום חזקה של ר"א בונג"י נשמתו עדן בבית אשר הוא תחת סולם העליון אשר היה דר בו הר"א הנזכר ואשתו של הר"א הנזכר נעשה נס על ידה והרגישה בדבר ולא הודיעה לבעלה וסיפקה מאותו שמן לכל צרכי ביתה י"ד שנים! ולענין דינא של ספק השאלה האריך הרב שם בראיות ופסק הדין שזה תוספת השמן יש לו דין מציאה ואין לשותף חלק בו אך חביריו של הרב ז"ל חלקו עליו ופסקו שיהיה לאמצע השותפות, יעוין שם.

והנה במעשה הנזכר לא חשו הרבנים הנזכר דאין ליהנות ממעשה ניסים אך כפי החילוק אשר עשיתי בין עובדא דצרפתית ובין עובדא דר"א גם זו המעשה אין בה חשש דדמי לעובדא דצרפתית דאין הרבוי הנעשה על ידי הנס נראה כל כך בגלוי בחוש הריאות אלא הברכה שורה קמא קמא כנגד הניטל מן הכד.

ועוד שמעתי נס כיוצא בזה שנעשה קודם מאתים ועשרים שנה בעיר אחת שהיה דר בה אדם תופר מנעלים איש תם וישר ודחיקא ליה שעתא טובא ובא אצלו אליהו זכור לטוב ונתן לו כיס זהובים ואמר לו שיקח ממנו בכל יום עשרה או עשרים זהובים ולא יחסר הכיס כלום אך בתנאי שלא ימנה הזהובים שבכיס וכן עשה, היה נוטל בכל יום עשרה או עשרים זהובים מן הכיס עד שמילא בזה חמשה וששה כלים גדולים ואותו הכיס היה נושאו בתוך בגדו יומם ולילה ובשבת ויום טוב היה מצניעו בתיבה וסוגרה במפתח ואינו מוסר המפתח לאשתו ולא גילה לה הדבר, והעולם היו מתפלאים מאד איך נתעשר זה ובמה נתעשר? ואין שום בריה יודעת בדבר זה.

פעם אחת לקחה אשתו מפתח התיבה בסתר ופתחה התיבה לראות מה בתוכה והכיס

היה בה ופתחה הכיס ותמנה הזהובים שבו ותתפלא על הדבר הזה בקרבה למה היה מסתיר התיבה ממנה מאחר שלא היה בה רק כיס אחד מלא זהובים שיעור אחד ממאה מן הזהובים המסורים בידה ועל מה כל החרדה? ותאמר לאישה: על מה היית מעלים התיבה ממני? והלא לא היה בה אלא רק כיס שיש בו שני מאות זהובים ואני בידי מסור כמה אלפים זהובים! ויכה כף על כף ויאמר: מה עשית! כך וכך הוא הענין ועתה נסתלקה הברכה וכן היה לו שמאותו היום מה שהיה נוטל מן הכיס לא היה מתמלא במקומו ובעשרה נטילות נתרוקן הכיס. עד כאן שמעתי. והנה גם בזה נעשה נס הברכה בדרך הנס שנעשה אצל הצרפתית וכאשר אמרנו.

אוֹי לַדּוֹר שֶׁנִּתְקַע בְּכָךְ. נראה לי בס"ד תיבת 'כך' מורה על זמן ביטול מצות הצדקה שכף העני פתוחה לומר תנו לי! וכף העשיר סתומה שאינו נותן, אבל אי אפשר לומר שאותיות כך מורה על זמן שהעשיר כפו פתוחה וכף המקבל סתומה שאינו רוצה לקבל כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ ותמיד תמצא כף פתוחה לקבל ורק העשיר כפו סתומה לבלתי יתן כלום. נמצא תיבת 'כך' שהיא כף סתומה וכף פתוחה מורה שהעני פתוחה ידו לקבל והעשיר סתומה ידו לבלתי יתן.

ולכן בעבור ביטול מצות הצדקה הגשמים נעצרים מדה כנגד מדה הם נוהגים שכף העני פתוחה לקבל וכף העשיר סתומה מליתן כן יהיה להם שפותחים ידם לקבל שפע המטר ומן השמים הכף סתומה מליתן מטר ולכן כשראה שהתפלל על הגשם ולא נענה אמר אוֹי לַדּוֹר שֶׁנִּתְקַע בְּ'כָךְ' דייקא דהיינו בביטול מצות הצדקה הרמוז באותיות 'כך' ואמר שנתקע רוצה לומר שהם מתמידים בכך ואפילו בדרך מקרה אין נותנים צדקה.

(במדבר טו, כד) "**וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה נֶעֶשְׂתָה לִשְׁגָגָה**", **מָשָׁל לְכַלָּה, בִּזְמַן שֶׁעֵינֶיהָ יָפוֹת, אֵין כָּל גּוּפָהּ צָרִיךְ בְּדִיקָה**. קשה וכי לא יש עיניה יפות ומלאה מומין? ונראה לי בס"ד קאי על עין השכל רוצה לומר עיני שכלה פתוחות להשגיח על איברים שבגופה שיהיו מנוקים ומקושטים בכל מיני קישוט דאז אפילו אם יש בהם איזה חסרון יכסה עליהם הפרכוס וקישוט שבהם. וכן הנמשל אם הנשיאים עיני העדה

פקחים להשגיח על אנשי דורם אין המון העם צריכין בדיקה ביום צרה ותחנונים כנהוג בתענית ציבור דודאי טובים הם.

טָרַחְנָא וּמַיְתִינָא חַמְרָא לְקִדּוּשָׁא וְאַבְדַּלְתָּא. נראה לי בס"ד מדה כנגד מדה הוא עשה מצוה ביין שהוא בסוד הגבורה כנודע לכן הגשמים שהם בסוד הגבורה ירדו בזכותו דידוע מה שאמר לעיל למה נקראו גבורות גשמים? מפני שיורדים בגבורה! ובודאי זכות רבינו הקדוש נפיש טובא טפי מאותו האיש אלף פעמים ובכלל מאתים מנה אך רצו מן השמים להודיע לבני אדם כח המצוה של זכות הרבים.

מִיקָּרֵי דַּרְדְּקֵי אֲנָא, וּמַקְרִינָא לִבְנֵי עֲנֵיֵּי כְּבָנֵי עַתִּירֵי. נראה לי בס"ד מדה כנגד מדה הוא השוה עניים ועשירים ביחד יבא המטר בזכותו שהמטר משקה העניים והעשירים בהשוואה אחת.

גם עוד בעבור שהוא משחד התינוקות בדגים כדי שלא יצטרך להכותם יבא המטר בזכותו שהוא שלום בעולם כי בעלי שדות וכרמים שמשקין מן הנהר הם תמיד בפלוגתא זה מכה את זה בעבור המים שכל אחד ירצה לעצמו אך המטר יורד מלמעלה על כל השדות בהשוואה אחת ואין אומר ואין דברים.

גם עוד הוא שיחד התנוקות ללמוד תורה בדגים שהם גדלים במים ומכוסים מן העין כן יבא בזכותו הגשם שיוצא מן האידים שבים ופעולתו מכוסה מעין האדם וקמא קמא נבלע בקרקע ואינו נראה.

שַׁקְלוּהָ לְנַחְמָן וְשַׁדְיוּהָ מְגוּדָּא לְאַרְעָא. יש להקשות למה אמר 'מגודא' דודאי לא הוה יתיב אגודא! והוה ליה למימר שדיוה מאיגרא לארעא?

ונראה לי בס"ד דעצירת גשמים מסיבת העונות שנעשו ככותל מבדיל בין ישראל לאביהם שבשמים ולכך צועקין ואינם נענים כמו שנאמר (ישעיהו נט, ב) כִּי אִם עֲוֹנֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּילִים בֵּינֵכֶם לְבֵין אֱלֹקֵיכֶם, ורב נחמן גזר תענית ואמר סליחות וודויים כדי לסתור הכותל הזה של העונות וכיון דלא נענה בירידת גשמים, שמע מינה דהכותל עודנו קיים ומפסיק על כן אמר '**שַׁדְיוּהָ לְנַחְמָן מְגוּדָּא לְאַרְעָא**' רוצה לומר מן כותל של העונות שבא לסתרו ולהפילו ולא נסתר אלא נשאר עומד במקומו. או יובן החכמים נקראים חומה, שהם כחומה לישראל להגין עליהם ולכן כיון שלא

היה כח להגין עליהם בצרה זו אמר **שַׁדְיוּהָ מְגוּדָא** רוצה לומר תשליכו אותו מתואר הגודא שהיה לו כי עתה נראה שאינו חומה לישראל.

או **גוּדָא** בהפוך אתוון **דּוֹאֵג** שהיה לבו דואג על צרת ישראל ועתה שלא הועיל בתפלתו כדי לצאת מדאגתו אמר 'שַׁדְיוּהָ מְגוּדָא' רוצה לומר תשליכו אותו מדאגתו שעומד בה עד 'אַרְעָא' שלא הועיל בדאגתו כלום ולא עשה תועלת בזה.

דף כד:

יָהַב עֵינֵיהּ וַהֲוָה כַּפְנָא. נראה לי בס"ד הענין היה כך כיון שראה שהם משחקים בלחם שמבזים השפע שנתן הקב"ה לבריותיו רצה להענישם לאלו דוקא למעט פרנסתם ולמנוע שפע הפרנסה מהם **וְיָהַב עֵינֵיהּ** רוצה לומר עין השכל שלו שעשה כונה הידועה לו בדבר זה למנוע שפע הפרנסה מאלו המבזים את השפע. ואף על פי שהוא כיון רק לאלו, עם כל זה מחמת שהיה אותו זמן קטרוג למעלה על אנשי העיר ההיא ואגפיה נתפשטה כונתו במניעת השפע על כל אנשי העיר ואגפיה ולכך **הֲוָה כַּפְנָא** ברגע תכף ומיד שלא ירד מטר בעיר ההיא ואגפיה ועלה השער פי שלשה!

והחכמים הרגישו בדבר זה והיו יראים לומר לו כך וכך גרמת בכונה שלך! ורצו שתלמידו יוציאו לשוק ויראה בעיניו הכפנא דהוה לכל העיר ואז הוא מאליו ירגיש בדבר זה שגרם בכונתו ההיא כדי שיתקן הדבר, וכן עשה דכאשר ראה נאספים על פסולת תמרים וידע דאיכא כפנא הרגיש דכונתו שכיון למנוע הפרנסה מאותם המזלזלים בפת היתה גרמא למנוע שפע הפרנסה לכל העיר, אז נצטער על זאת שגרם צער ונזק לאנשי העיר כולם ולכך אמר לשמעיה שיחלוץ מנעליו לילך יחף כדי לקבל צער על עצמו ולאו בשביל ירידת הגשם עשה כן דאין חולצין מנעל אלא בגזירת תענית וכאן עדיין לא גזרו תענית וגם לא עמדו בתפלה לבקש רחמים ומשום דהוה חביב קמי קודשא בריך הוא לא רצה השי"ת שיצטער אפילו צער מועט ותכף שלח את אליהו זכור לטוב אליו ומנעו ואמר לו אם יחלוץ השני אז תתהפך ירידת המטר לקללה שיחריב העיר! ובזו ההצעה שכתבתי יתישבו כמה דקדוקים במאמר ויתישב המאמר לנכון בעזרת השם יתברך.

דְּקָא מַיְתוּ חָלָא וּמַלְיוּנְהוּ לְאַרְבֵּי, וַהֲוָה קִימְחָא דְּסָמִידָא. הא דהביא חול והפכוהו לקמח ולא הביאו עפר, לרמוז על זכות רב יהודה כי הצדיק הוא מגין על העולם כחול אשר הוא מגין לעולם מן הים כמו שנאמר (ירמיהו ה, כב) 'אֲשֶׁר שַׂמְתִּי חוֹל גְּבוּל לַיָּם חָק עוֹלָם וְלֹא יַעַבְרֻנְהוּ' ורמז בזה שבזכות רב יהודה נהפך הרעב לשבע.

ועוד נראה לי בס"ד רמז על זכות תורה שבעל פה שהיא שמונה דרגין שהם: כשר ופסול ואסור ומותר וחייב וזכאי וטמא וטהור, שהיה עוסק בה רב יהודה באהבה וחיבה וכמו שנאמר (תהלים קיט, צז) מָה אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ, (תהלים קיט, קסה) שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ, ולכן שמונה פעמים **אהבה** כנגד שמונה דרגין הוא עולה מספר ק"ד [13×8=104] ואם תוסיף מספר ק"ד על מספר **חול** [44] יעלה מספר **קמח** [148] לכן בזכות רב יהודה נהפך החול לקמח והונח בספינה כי עולם הזה נמשל לספינה וכמו שאמרו המפרשים במאמר רבה בר רב חנה.

שְׁלָם טָב לְרַב טָב מֵרִבּוֹן טָב דְּמִטּוּבֵהּ מֵטִיב לְעַמֵּיהּ. נראה לי בס"ד על פי מה שאמר בזוהר הקדוש בהך עובדא דבאו החכמים אצל רשב"י בשביל עצירת גשמים דאין הגשמים יורדין אלא אם כן נעשה זווג עליון במידות למעלה עיין שם, ולזה אמר דְּמִטּוּבֵיהּ אוֹטִיב לְעַמֵּיהּ.

מִי אִיכָּא דְּמַטְרַח קַמֵּי שְׁמַיָּא כּוּלֵי הַאי. קשה וכי רבא עשה לכבוד עצמו דבר זה? והלא אם המלך דברה טוב בעבור כל היהודים שאמרה למלך לא להוי לך עסק בהדי יהודאי דכל מאן דבעיין ממרייהו עביד להו! והמלך הכחיש בזה והסכים לעשות נסיון בירידת המטר שלא בזמנו וזה הנסיון יהיה בנין אב ויסוד מיוסד שלא להרע ליהודים כלל ועיקר מכאן ולהבא ואינו בשביל רבא לבדו, ואם לא יעלה הנסיון ודאי יצמח רעה חס ושלום לישראל מכאן ולהבא שלא יהיה חושש מגזירות רעות אשר יגזור עליהם, ולמה הוה רתחא על רבא?

ונראה לי בס"ד דרבא בקש גשמים מרובין כאשר ירדו בימי שמואל כדי לפרסם הנס ביותר ובשביל קיום הנסיון היה די לירד מטר מעט ולכן הוכיחו אביו מִי אִיכָּא דְּמַטְרַח קַמֵּי שְׁמַיָּא כּוּלֵי הַאי? רוצה לומר לבקש גשמים מרובים מאד שלא לצורך כי אם רק ליפות הנס לעשותו כאשר היה בזמן שמואל הנביא ע"ה באומרו (תהלים

מד, ב) בְּאָזְנֵינוּ שָׁמַעְנוּ וּבְעֵינֵינוּ לֹא רָאִינוּ, דלכך אָתָא מִטָּרָא עַד דְּשָׁפוּךְ מַרְזְבֵי דִּמְחוֹזָא לְדִגְלָת.

קוּם וְאַשְׁנֵי מִדּוּכְתִּיךְ, דְּרַתְחֵי עָלָךְ מִן שְׁמַיָּא. נראה לי בס"ד דהמזיקין לא היו שלוחים אליו מן השמים ולא גזרו מן השמים בכך אלא שר השדים כיון דידע דרתחי עליה משמיא אז מאיליו ומעצמו נתגרה בו ושלח חילו להזיק לרבא כי מצד טבען הם רוצים להזיק לצדיקים ורק הם מתייראים מסטרא דקדושה, וכיון דידעו דאיכא רתחא אין להם מורא ופחד אם יזיקו!

ומאחר שהם באים מצד בחירתם אין באים להזיק בעוד שבני הבית ניעורים אלא ממתינין עד שישנו בני הבית, ולכך כיון ששכב רבא על מטתו בתחלת הלילה תכף ומיד בא אליו אביו בחלום והגיד לו הדבר הזה יען דהמזיקים לא באו עדיין למטתו מפני שעדיין בני ביתו ניעורים בחדר שישן בו רבא ואמר לו שיקום ממטתו וישנה מקומו ולא חש פן יבואו אחריו המזיקין למקום השני מפני שהשר שלהם לא שלחם אלא לאותו החדר שמטתו של רבא שם והם לא ישנו תפקידם ושליחותם ולא ילכו לחדר אחר, וכן עשה רבא קם במהרה ושינה מקומו והמזיקין ניגשו להזיק אחר שישנו בני הבית ואף על פי שראו המטה רקנית עשו חבלות במטה ושפכו חמתם בה ולא הלכו לחפש אחר רבא כי הם היו שלוחים רק לאותו החדר בלבד.

כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּנַחַת וַחֲנִינָא בְּצַעַר. נראה לי אמר כן לאו דהקפיד על צערו, אלא רצה שיפסק המטר בדברו ויחזור ויביאנו על ידי תפלתו וכיון שבא על ידי תפלתו יבא ברצון וברכה.

ומה שחזר ואמר **וַחֲנִינָא בְּצַעַר** נראה לי הכונה דשאר עניים אף על פי שאין להם שדות וזרעים עצבים בפסיקת הגשמים מפני יוקר הלחם אך הוא די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת ואינו אוכל לחם ולא אכפת לו ביוקר.

וְלָא יַעְדֵי עָבִיד שׁוּלְטָן מִדְּבֵית יְהוּדָה, וְאַל יְהִיוּ עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין לְהִתְפַּרְנֵס זֶה מִזֶּה. נראה לי בס"ד קישור שני בקשות אלו ביחד, דאיתא בגמרא דברכות (ברכות ג.) שהיו חכמי ישראל באין אצל דוד המלך ע"ה ואומרים לו: אדונינו המלך עמך ישראל צריכין פרנסה! אמר להם לכו והתפרנסו זה מזה. ואמרו לו: אין הקומץ משביע את

הארי וכו' ואמר להם: לכו ופשטו ידיכם בגדוד עיין שם. והנה זה תינח אם יש להם מלך דאז יפשטו ידיהם בגדוד ולא יתפרנסו זה מזה מה שאין כן אם הם בגלות שאין להם מלכים מוכרחים להתפרנס זה מזה במה שאפשר? ולזה אמר ולא יַעְדֵי עָבְיד שׁוּלְטָן ואז ממילא לֹא יִצְטָרְכוּ עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל לְהִתְפַּרְנֵס זֶה מִזֶּה!

כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ אֵינוֹ נִזּוֹן אֶלָּא בִּשְׁבִיל חֲנִינָא בְּנִי, וַחֲנִינָא בְּנִי, דַּיּוֹ בְּקַב חָרוּבִין מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת. יש להקשות חלוקה זו דדי לו בקב חרובין למאי צריכא למימר כי דבר זה ידוע לבני אדם התחתונים?

ונראה לי בס"ד דמצינו להראשונים ז"ל שפרשו 'בִּשְׁבִיל חֲנִינָא בְּנִי' כלומר בהשביל והצינור שלו וצריך להבין מה טעם יש בזה ומה צורך בו?

ונראה לי בס"ד דלפעמים הרבה יזדמן שיהיה קטרוגים רבים על הדור ועל כן כאשר הקב"ה נותן שפע פרנסה לדור כשמתפללין אליו כִּי חַנּוּן וְרַחוּם הוּא (יואל ב, יג), יעכבו המקטרגים את השפע שלא ירד לתחתונים מחמת קטרוגם בעונותינו הרבים ולכן השי"ת כשירצה להסתיר השפע מן המקטרגים משלשלו לתחתונים בתוך השביל של רבי חנינא בן דוסא כי לכל אחד ואחד יש לו שביל וצינור למעלה וכאשר עושה חסד עם בעל תשובה לקבלו בהסתר שלא ירגישו בו המקטרגים כן יעשה חסד כזה עם העולם בהשתלשלות השפע.

והטעם שלא יקטרגו בראותם השפע יורד ברבוי בתוך השביל של רבי חנינא בן דוסא היינו מפני דרבי חנינא בן דוסא היה מסתפק במועט בקצה האחרון שהיה די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת ואם כן לא אכפת להם ברבוי השפע שיהיה תוך השביל שלו מאחר שאין נהנה ממנו כלום! ועוד לא ישימו לב על כל מה שיורד תוך שביל שלו המעט הוא אם רב. ואם לא היה מסתפק במועט היו מקטרגים ושמים לבם על השפע היורד תוך שביל שלו דאף על פי שהוא היה צדיק גמור היו מקטרגים עליו מכח עונות הדור כנודע.

וזהו כונת בת קול כל העולם ניזון בתוך השביל של חנינא בני מטעם דחנינא בני די לו בקב חרובין ולכן יהיה הברחה לשפע היורד תוך שבילו מקטרוג המקטרגים והם ודאי אין שומעים דברים אלו.

דף כה.

וַיְהָבוּ לֵיהּ חַד כַּרְעָא דְּפַתּוֹרָא דְּדַהֲבָא. נראה לי בס"ד הא דנתנו לו 'חַד כַּרְעָא דְּדַהֲבָא' ולא דבר אחר כדי שאחר כך תראה אשתו מראה החלום בשלחן ותשתכך דעתה שתסבול העוני ברצונה הטוב.

ועוד נראה לי בס"ד על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל (בשער מאמרי רבותינו ז"ל דף יג) בסוד קב חרובין דרבי חנינא בן דוסא שזה הדוחק והעוני שהיה לו הוא בעבור סיבה שקודם זה בביאה ראשונה שבא לעולם הזה לא זכה לבנים ובא לתקן דבר זה עתה, ושם מפורש הדבר היטב בקיצור יעוין שם.

ובזה מובן בס"ד שפיר הטעם שנתנו לו 'כַּרְעָא דְּדַהֲבָא' לרמוז לו שאל יתרעם על דוחק הפרנסה שהיה לו כי דבר זה נעשה לו מסיבת העדר הבנים בגלגול הקודם והבנים מכונים בשם כרעא כמו שאמרו רבותינו ז"ל ברא כרעא דאבוהי, ויש בזה סוד כנזכר בדברי רבינו ז"ל. והנה ודאי בגלגול זה זכה לבנים דאיתא בסדר הדורות בשם יוחסין דרבי חנינא בר חמא היה בן בנו של רבי חנינא בן דוסא זכותם יגן בעדינו אמן כן יהי רצון.

ומה שהראו לאשתו בחלום דחסר שולחנם רגל אחת לפי הטעם שכתבתי לעיל דעניותו עשתה חסד גדול עם כל העולם דעל ידי כך היה נעשה הברחה לשפע הפרנסה של העולם מן המקטרגים כשהיה יורד תוך שביל שלו, נמצא לפי זה היה מקיים רבי חנינא בן דוסא רגל של גמילות חסדים יותר מן הכל שהיה עושה חסד עם עשירים ועם עניים בירידת השפע שלהם תוך שביל שלו ועתה שנתעשר נתבטלה ההברחה ונמצא בטלה רגל הגמילות חסדים שהיה לו, ולכן הראו להם שלחן חסר רגל אחת.

אָמַר לָהּ: בִּתִּי! מַאי אִכְפַּת לַךְ? מִי שֶׁאָמַר לַשֶּׁמֶן וְיִדְלִיק יֹאמַר לַחֹמֶץ וְיִדְלִיק. קשא איך אומר לה 'מאי אכפת לך' והלא אין נהנין ממעשה נסים! דאפילו על נר חנוכה אמרו אסור להנות ממנו וכל שכן זה. ודוחק לומר משום דהנאת הנר בליל שבת מצוה ולהכי שרי.

ונראה לי בס"ד כי הם לא היו צריכין לאותו הנר בשבת כי זה הדליקה בתו ובודאי

אשתו דרבי חנינא בן דוסא גם היא הדליקה נר והיו אוכלים לנר אשתו דרבי חנינא בן דוסא.

ובזה ניחא לן לתרץ דקדוק אחר דקאמר הָיָה דּוֹלֵק עַד שֶׁנִּטְלוּ מִמֶּנּוּ אוּר לְהַבְדָּלָה דמשמע שהדליקו נר אחר ממנו כדי להבדיל לאורו וקשא אמאי לא הבדילו על נר זה עצמו? אך כפי האמור ניחא דזה היה מעשה נס וקיימא לן (משנה ברכות ח, ו) אין מברכין על הנר במוצאי שבת עד שיאותו לאורו, ואין נהנין ממעשה נסים לכך הדליקו נר אחר ממנו וברכו על נר השני דכהאי גוונא אין לחוש להנאת מעשה נסים.

ברם יש להקשות במאמר זה כמה דקדוקים, אמאי ראה אותה עציבה? דהא ודאי עד שהרגיש בפניה שהיתה עצבת ועד ששאל והחזירה לו תשובה שנתחלף לה השמן בחומץ ועד שאמר לה מי שאמר לשמן וכו' עברו כמה רגעים שכבר הדליק החומץ! ואם כן התחיל הנס דהחומץ לא ידליק אפילו חצי רגע ומה גם דודאי שפכה החומץ על גוף הפתילה וכיון שהיתה שרויה בחומץ לא תדליק כלל וכיון דנדלקה אם כן ראתה הנס ואמאי נעצבה?

ועוד יש להקשות למה האריך להזכיר חלוקת השמן? די לומר 'מאי אכפת ליך הקב"ה יאמר לחומץ וידליק'! **ועוד** למה הוצרך הנס להיות גדול כל כך שישאר דולק עד מוצאי שבת? **ועוד** הלא הם היו מלומדים בנסים וכמו שאמרו על אשתו שאף היא להביא מרדה נכנסה ואמאי עציבת?

ונראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (שבת לב.) אם עושין לאדם נס מנכין לו מזכיותיו, ובודאי לפי גודל הנס כן יהיה ניכוי הזכיות יותר גם ידוע ששם הוי־ה ב"ה פועל למעלה מן הטבע ומצידו אין הפרש בין דבר טבעי לדבר שאינו טבעי וכמו שכתב הרב בינה לעיתים על פסוק 'מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹּאת' (תהלים קיח, כג), כלומר דבר הוה ורגיל אף על פי שהוא הפך הטבע ורק 'הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ' אנחנו התחתונים אבל שם אלקים הוא פועל בטבע דוקא לכן אלקים עולה מספר הטבע [86] וכנזכר בספרי המפרשים ז"ל.

ובזה תבין הטעם שיש כמה צדיקים שנעשה להם נסים תמיד שהם הפך הטבע ולפי הכלל הנזכר דבנס מנכין מזכיותיו אם כן אפסדו טובא! ואיך יתכן? ברם הענין הוא

דאותם צדיקים הקב"ה יתנהג עמהם בשם הוי־ה ששם אין הפרש בין טבע ללא טבע והכל חשיב כדבר ההווה ורגיל וכמו שכתב הרב בינה לעיתים ז"ל על פסוק 'מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹּאת' ולכן אין מנכין מזכיותם כלום דאין זה חשוב לגבי דידם נס אלא כדבר טבעי ורגיל, אבל מה שאמרו מנכין מזכיותיו הוא לאדם שהשפעתו והנהגתו על ידי אותיות שם אלקים דאז כל דבר שהוא הפך הטבע חשוב נס.

ולכן בתו של רבי חנינא בן דוסא היתה עצבה כי היא ראתה שכבר נעשה הנס שהדליק החומץ ונעצבה כי אמרה מי יודע כמה זכיות ינכו לה בעבור נס פלאי כזה! ואמר לו אביה מאי אכפת ליך? דאצלינו לא יש ניכוי זכות! כי הנהגתינו היא על ידי שם הוי־ה ב"ה ששם אין הפרש בין טבע ללא טבע כי לגבי דידן מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק, שהדלקת החומץ לגבי דידן חשיבה כמו הדלקת השמן מאחר דהשפעתינו והנהגתינו היא באותיות שם הוי־ה דוקא ולא בשם אלקים, ואם כן מאי אכפת ליך ממעשה נסים? הכל שוה!

ובזה ניחא שהיה מדליק עד מוצאי שבת, והיינו להורות לה מן השמים דבעבור זה הנס לא יחסר לה כלום מן זכיותיה, דאם נחסר למה הדליק ביום ללא צורך, והלא כפי רבוי הנס ירבה הניכוי מזכיות? אלא ודאי לא יש ניכוי זכיות כלל! ולכן מה אכפת לה ברבוי הנס דאם לא כן היה לה תרעומת בזה.

ובזה יובן עוד דקדוק אחר דבתו קראתו חָלָא שהוא לשון תרגום ורבי חנינא בן דוסא קראו חוֹמֶץ בלשון המקרא שאמר יאמר לחומץ וידלוק. ונראה לי בס"ד דמספר **שֶׁמֶן** [390] יתר על מספר **חוֹמֶץ** [144] מספר **מוֹר** [246] שהוא שם החסד הנקרא מור בסוד מוֹר וּקְצִיעָה וכו', והיינו לומר שנוסף על מספר חומץ מספר מור שהוא חסד ונעשה החומץ מספר שמן, ונרמז בזה כי הנס הזה נעשה להם בתורת חסד שאין מנכין מזכיות בעבורו.

אָמַר לָהּ: מַה שְּׁמֵהּ? אָמְרָה לֵיהּ: 'אִיכּוּ'. יש להקשות למה הוצרך לידע שמה כיון דעומדת לפניו יתפלל עליה בלי הזכרת שמה? וכמו שאמרו גבי מרים דהתפלל משה רבינו ע"ה עליה ולא הזכיר שמה מפני שהיתה לפניו, וכן ישראל אמרו אִם נָתֹן תִּתֵּן אֶת הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי (במדבר כא, ב), משום דהיו לפניהם!

ונראה לי בס"ד רצה לידע שמה כדי להיות בדיק בשם שלה לידע אם ראויה לעשות לה נס וכמו שאמרו גבי רבי מאיר בעל הנס דהוה בדיק בשמא.

אי נמי התם גבי מרים התפלה היתה על גוף מרים ולכן כיון דהגוף עצמו לפניו אין צריך להזכיר שם הגוף אבל כאן התפלה על הכשורי ואין גוף הכשורי לפניו לכך רצה לידע שם בעלת הכשורי כדי שיהיו אותיות שמה צינורות לשלח בהם השפע לגוף הכשורי משום דגוף הכשורי הם של איכו.

ונראה לי כיון באותיות 'אי' של איכו על 'אי' דשם אדנ־י שהם רחמים ובאותיות 'כו' של איכו על שם הוי־ה שמספרו כ"ו, שבכוחם יקבלו הכשורי שפע הנס שיחול עליהם להאריך אותם.

והנה הגאון גבורת ארי הקשה והלא אין נהנין ממעשה נסים, כמו שאמרנו לעיל גבי הקמח דאמר לו רב מרי לא תזבנון מיניה, ואיך רבי חנינא בן דוסא עשה שתהנה זאת ממעשה נסים? עיין שם.

ונראה לי בס"ד התם הנאה הנכנסת לגוף, דהיא הנאת אכילה מה שאין כן כאן דהיא הנאה חיצונית ולא עוד אלא דהנס הוא במכשירין של ההנאה כי ההנאה היא בתקרא ואלו הכשורי הם מעמידין של התקרה ולכך לא חש בזה משום הנאת מעשה ניסים.

ועוד התם לא היה במעשה הנס קדוש השם דאין העולם יודעין ורואין דנהפך החול לקמח ורק רב מרי ידע זה מכח קדושתו שזכה לראות הנס אבל כאן נעשה קדוש השם דנראה הנס לעיני הכל וכיון דנעשה בנס זה קדוש השם שרי ליהנות ממעשה הנס הזה. ובזה יובן הטעם שסמך למאמר זה המאמר של פְּלֵימוֹ שמגיד שנשאר זכר הנס הזה אחר כמה דורות.

והטעם שהיו **אַמָּה לְכָאן וְאַמָּה לְכָאן** לרמוז שהיה הנס בזכות התורה של רבי חנינא בן דוסא שהיה עוסק בששה סדרים בנגלה ובששה סדרים בנסתר והאמה היא ששה טפחים. גם אַמָּה אותיות מֵאָה וב' פעמים אמה הוא ב' פעמים מאה רמז לסוד מה שאמר הכתוב (שיר השירים ח, יב) הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה וּמָאתַיִם לְנֹטְרִים אֶת פִּרְיוֹ, מאן נוטרים את פריו? רבנן!

נִיחָא לָךְ דְּאַפְכֵּיהּ לְעָלְמָא וְהָדַר אִבְרִיהּ, וְאֶפְשָׁר דְּמִבְּרִית בְּשַׁעְתָּא דְּמָזוֹנֵי. בספר הברית (מאמר ב' פרק ז') פירש הכונה על גופו של רבי אלעזר שהוא העולם שלו רוצה לומר שימות עיין שם והכי משמע בספר התקונים, מיהו קשא על זה אם כן מאי קאמר לו אם שנים דחיה הם הרוב או אם הנשארים הרוב וכיון דאמר לו דחיה הרוב אמר לא בעינא והלא אם ימות יהיה נולד לו גוף חדש ויהיה לו קצבה חדשה של חיים? ועוד אם ימות איך יתנחם זה הגוף שהוא מתרעם על צער עניותו והלא אדרבה הוא עצמו מת ונקבר ובא במקומו גוף חדש?

ונראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל, שבעולם הנשמות נחלקים הנשמות לששים רבוא שרשים ויש בזה כמה מדרגות ויש שרשים גדולים ויש שרשים קטנים ומה שאמרה בת קול לרבי פרידא בעירובין (עירובין נד:) ניחא לך דליספו לך ארבע מאות שנה או דתזכי את ודרך לעלמא דאתי, הכונה על נשמות בני אדם שהם בשורש נשמת רבי פרידא ולאלו קראתם בני דורו וכנזכר בשער מאמרי רשב"י עיין שם. והנה נודע כל הנשמות שיורדים לעולם הזה יש להם חלק ואחיזה בעולם הגלגלים וגם שם נחלקים לשרשים רבים וכפי מצבם והתחלקותם בעולם הנשמות כן יהיו בעולם הגלגלים.

על כן מה שאמר לו כאן ניחא לך דאחריביה לעלמא לאו על גוף התחתון קאמר אלא על שרשו שבעולם הגלגלים כי גם שם נתלים בכל שורש הרבה בני אדם וכל אחד יש לו בשורש ההוא שנתלה בו שעה ומזל כאשר נזדמן חלקו בזמן שנולד בעולם הזה ואמר לו שיהפך כל השורש שלו שיש בו כמה מיני כוכבים ומזלות של בני אדם התלויים באותו השורש כמי שמשבר ככרות אחר שתיקנם בעודם בצק ועושה אותם עיסה וחוזר לתקנם ולחלקם לככרות. ולכן אמר לו אפשר שיזדמן ככר שלך שהוא חלקך בכוכב של שעה טובה מצד המזונות. והנה בודאי אם יגזור השי"ת שיזדמן כך מוכרח שיזדמן כך כפי גזרתו יתברך ברם רוצה השי"ת שיזדמן הדבר הזה מאיליו בלי גזרה מאתו יתברך כדי שלא תהיה נחשבת הזדמנות זו בכלל נס דאין רוצה שיהנה ממעשה נסים.

תְּלֵיסַר נַהֲרֵי דְּמַשְׁחֵי אַפַּרְסְמָא דְּכְיָן. דבר זה הוא עמוק והוא ענין אורות עליונים חצובים ונמשכים מן י"ג מכילן דרחמי שאין שכל האנושי יוכל לצייר בדעתו עונג המגיע מהם איך הוא.

וּלְחַבְרָךְ מַאי נָתִיב לְהוּ. הדבר יפלא מאד! כי באמת הוא יתברך אין לו סוף וגבול ויוכל ליתן כל מה שירצה ואין לו מעצור וכאשר אמר רבי אלעזר: וְכִי מְגַבְּרָא דְּלֵית לֵיהּ קָא בָּעֵינָא? ולא מצינו שהחזיר לו הקב"ה תשובה על דבריו אלו ורק הכהו במצחו.

ונראה לי בס"ד דכונתו יתברך היא על הצדיקים שכבר נפטרו ולקחו שכרם בעולם הבא והם נחשבים חביריו של רבי אלעזר שהם גדולים כמוהו בתורות ובצדקות הנה בעתה כאשר יראו שרבי אלעזר לקח שכרו יותר מזה השכר של י"ג שהודיעו לרבי אלעזר ודאי יטענו ויתרעמו למה לנו לא נתת כמוהו וכי גרועים אנחנו מן רבי אלעזר? על כן אם אני אתן לך יותר מן השיעור אשר הודעתיך מה אתן ומה אשיב תשובה לחביריך על טענתם ועל תרעומתם כי כבר להם נתתי שכרם כפי השיעור אשר הודעתיך.

ולפי זה מה שאמר **מַאי נָתִיב לְהוּ**? הכונה על תשובה לטענתם מה אתן ומה אשיב להם ורבי אלעזר הבין מאי נתיב להו על השכר. ולכך אמר לו **וְכִי מְגַבְּרָא דְּלֵית לֵיהּ קָא בָּעֵינָא**? כי הוא שגה בכונת דבריו יתברך שחשב שאמר לו מה אתן שכר לחביריך אם אני נותן לך שכר גדול יותר מזה השיעור שאמרתי לך, ולכך הכהו במצחו שהוא כנגד המוח ששם השכל שרמז לו בזה, אתה לא דקדקת יפה בדברי ולא הבנת כונתי על כן דוק במוחך שסופו הוא כנגד המצח ואז תבין בשכלך אשר הוא שם כונת דברי שאמרתי מַאי נָתִיב לְהוּ.

וּמְגַבְּרָא דְּלֵית לֵיהּ קָא בָּעֵינָא. נראה לי בס"ד דבר בלשון מליצה דספירת המלכות היא בסוד הגבורה ונמשלה ללבנה דלית לה מגרמא כלום אלא מקבלת מן התפארת שהיא בסוד השמש כנודע ולזה אמר מְגַבְּרָא דְּלֵית לֵיהּ קָא בָּעֵינָא רוצה לומר וכי אני מבקש שפע עונג בלי גבול ממדת המלכות שהיא סוד הגבורה והיינו מגברא רוצה לומר גבורה הלא אנכי מבקש ממדת התפארת שהוא קו הרחמים.

וּמַחְיָן בְּאַסְקוּטְלָא אַפּוּתָאי. פירש רש"י מכה בגודל ואצבע הסמוכה לו, והכונה כך נדמה למראה עיניו של רבי אלעזר. ונראה לי בס"ד הדמיון הזה שנדמה לעיניו צורת גודל ואצבע מכים במצחו כי ידוע גודל הוא חסד ואצבע הסמוכה לו היא גבורה ורמז לו במראה הדמיון הזה שהגבורה נמתקה בחסד על ידי הארת הרצון של המצח העליון מפני שקבל עתה היסורין ברצון שאמר 'לְא בָּעִינָא' ויש מפרשים 'אַפּוּתָאי' הוא החוטם וגם על זה יבא שפיר הרמז שרמזנו שרמז לו בזה על הארת שם ס"ג שהוא בחוטם כנודע.

רְצוֹנְכֶם שֶׁיָּבוֹא מָטָר בִּשְׁבִילֵנוּ. קשה מה שאלה זו, ודאי רוצים! דלמאי קראום לא שיתפללו בעדם?

ונראה לי בס"ד דאם המטר יורד בשביל תשובה שעושין ישראל יהיה גשמי רצון אבל אם ירד בשביל גזרת צדיק לא יהיה גשמי רצון וזו היתה רבותיה דחוני המעגל אף על פי שירד המטר מכח גזרתו ירד גשמי רצון ולכן תחלה גזרו רבי חמא ורבי יהושע בן לוי תענית על הציבור כדי שיעשו תשובה וירד המטר גשמי רצון וכשראו שלא הועיל התענית אמרו להם: רְצוֹנְכֶם שֶׁיָּבוֹא מָטָר בִּשְׁבִילֵנוּ? רוצה לומר בשביל גזרתינו, או אם תרצו שנגזור עוד תענית פעם אחרת כדי שירד בשביל תשובה ואז יהיה גשמי רצון. ואמרו לו הֵן! תורידו אותו בדרך גזרה בשבילכם שלא רצו להמתין עד שיגזרו תענית פעם אחרת ואולי גם זה הפעם לא יהיה תשובה מעליא ולא ירדו גשמים ואז עשו גזרה על המטר שירד וירד תכף דכתיב בצדיקים (איוב כב, כח) וְתִגְזַר אוֹמֶר וְיָקָם לָךְ!

שַׁמְעִינְהוּ לְהַנָּךְ עָנָנֵי דְּקָא אַמְרָן. נראה ודאי הכונה הוא על המלאכים הממונים על אותם העננים ומן השמים היה הדבר הזה שישמע כך כדי שיתפעל ויאמר סנגוריא הזאת על ישראל וירד להם המטר.

דף כה:

לְכָךְ נֶאֱמַר תָּמָר וְאֶרֶז. קשה אמאי לא נקט אילן אחד דאית ביה תרוייהו?

ונראה לי בס"ד רצה לעשות דמיון של עושים פירות כתמר דוקא כדי לרמוז לפי דרכו על ענין תמר אשת יהודה שעשתה למראה עינים מעשה של קלות ופריצות וַיַּחְשְׁבֶהָ

לְזוֹנָה (בראשית לח, טו), אך מאחר שהיה תוכיות לבה לשם שמים עשתה מן מעשה הפריצות הזאת פירות גדולים שיצאו ממנה כל שבט יהודה ומלכי בית דוד ומלך המשיח, ולכך אמר הכתוב (שיר השירים ז, ח) זֹאת קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר, היא תמר אשת יהודה שיש כמה צדיקים שעושים מעשה שיש בה גריעות ופריצות אך מחמת שלבם לשם שמים עושים פרי טוב ומקבלים שכר גדול וכמו שאמרו באהרן וביעל וכיוצא, ולכך דימה עושי פירות לאילן התמר לרמוז לפי דרכו אפילו אי עבדי כמעשה תמר מקבלים שכר גדול ועושים פירות טובים.

ולענין גִּזְעוֹ מַחֲלִיף דימהו לארז שיש בו רבותא אחרת דמחליף במהרה ולכן אמר יִשְׂגֶּה (תהלים צב, יג) רוצה לומר במהרה. גם **בארז** [208] יש במספרו מספר ד' פעמים **בן** [52] שגזעו מחליף להוליד בן חכם בתורה בחלק הנגלה ובן חכם בתורה בחלק הנסתר ובן צדיק במצות ומעשים טובים ובן שלם בדרך ארץ. וכן נמי **בתמר** [640] יש במספרו מספר **שמש** [640], שהוא נותן אורה ללבנה כן זה עושה פירות להאיר גם לאחרים ולהטיב להם דוגמת השמש הרמוזה במספר תמר.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ, אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אַתָּה. נראה לי בס"ד נקיט שנים תואר אב ותואר מלך כנגד שני מיני השפעות שיש בגשמים השפעה מן מים העליונים וכנגד זה נקיט תואר אב והשפעה מן מים התחתונים וכנגד זה נקיט מלכינו. ועוד נראה לי **אב מלך** בגימטריא **מגן** [93] בסוד מָגֵן אַבְרָהָם שהוא ג' פעמים אֵ־ל [31].

לְדִידִי חָזֵי לִי הַאי רִידְיָא, דַּמְיָא לְעִיגְלָא תִּלְתָּא, וּפְרִיטָא שַׁפְוָותֵיהּ. נראה לי בס"ד הטעם שדומה המלאך הזה לעיגלא לרמוז כי עון העגל גרם שיהיה דבר זה על ידי מלאך שאם לא היו עושין העגל היה הקב"ה בעצמו אומר דברים אלו. ולפירוש אחר שפירש בפסחים עיגלא תלתא שלישי לבטן, לא גרסינן כאן תילתא.

ודע דמה שכתב רש"י ז"ל כאן שזה הוא מלאך הממונה על הגשמים, היינו ממונה על דברים אלו שאומר חֲשֹׂר וְאַבַּע אבל מפתח של גשמים ודאי לא נמסר לשליח.

ומה שהיה **פְּרִיטָא שַׁפְוָותֵיהּ** נראה לי בס"ד מפני שאומר דברים הפכיים לְתָהוֹמָא עִלָּאָה אָמַר 'חֲשֹׂר מֵימֶיךְ' וּלְתָהוֹמָא תַּתָּאָה אָמַר 'אַבַּע' ולכן שפתיו חלוקות להורות על הדברים שמדבר בשפתיו שהם חלוקים והפכיים.

שֶׁנֶּאֱמַר: (**שיר השירים ב, יב**) "**הַנִּצָּנִים נִרְאוּ בָאָרֶץ, עֵת הַזָּמִיר הִגִּיעַ, וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאַרְצֵנוּ**". נראה לי בס"ד נֵץ רמז לשני ריעים הנזכרים שהם ניסוך המים וניסוך היין שמסוגלים למטר בהיותם באים ביחד שעליהם נִשְׁמַע קוֹל הַתּוֹר אף העיקר הפועל בדבר זה של ירידת המטר הוא נסוך המים לכך המים נרמזו כולם באות צד"י של נֵץ שהוא מספר מים [90] אבל היין נרמז ממנו אות נו"ן דוקא בנו"ן של נֵץ לכן נץ הוא רמז לשני ריעים הנזכרים שהם נסוך המים והיין שעליהם אמר הַנִּצָּנִים נִרְאוּ בָאָרֶץ. **שִׁבְחוֹ שֶׁל צִבּוּר הֵיכִי דָּמֵי**. הרב פתח עינים ז"ל בשומר הפתח הביא קושיא מהא דאמרו רבותינו ז"ל (עירובין נד.) זכה 'תַּאֲוַת לִבּוֹ נָתַתָּה לוֹ' לא זכה 'וַאֲרֻשַּׁת שְׂפָתָיו בַּל מָנַעְתָּ סֶּלָה' (תהלים כא, ג) עיין שם.

ונראה לי בס"ד דהתם לא התחיל לעשות מעשה כלל אפילו בדיבור אך כאן התחילו שקבלו תענית מבעוד יום ואם הם מסוג תַּאֲוַת לִבּוֹ נָתַתָּה לוֹ היו יורדים הגשמים קודם שעשו קבלת תענית, והנה נמצא אם בא קודם גנאי וכן אם בא אחר גמר התענית גם כן גנאי אך ודאי אם בא קודם שהתענו הוא עדיף מאם בא אחר גמר התענית דבזה לא נצטערו בתענית.

ובזה יובן **מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ** (תהלים עט, ח), ואף על גב דגם זה גנאי הוא, טוב לנו מאם יתאחרו עד גמר התענית יען **כִּי דַלּוֹנוּ מְאֹד** ואין בנו כח לסבול התענית.

מיהו דוד המלך ע"ה שאל במקום אחר כפי שבחו של ציבור שהוא ענייה בעת תפלה ולזה אמר (תהלים סט, יד) **וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ ה'** ארצה שתהיה אותו העת **עֵת רָצוֹן** לענות אותי **שֶׁאֱלֹהִים בְּרָב חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ**.

וזהו שנאמר (תהלים מ, יח) **עֶזְרָתִי וּמְפַלְטִי אַתָּה אֱלֹקַי אַל תְּאַחַר**, כלומר בטוח אני שתעננני, אך אבקשה 'אַל תְּאַחַר'!

דף כו.

לְפִי שֶׁאֵין אוֹמְרִים הַלֵּל הַגָּדוֹל אֶלָּא בִּנְפֶשׁ שְׂבֵעָה, וְכֶרֶס מְלֵאָה. נראה לי בס"ד **נֶפֶשׁ שְׂבֵעָה** מן בירור ניצוצי קדושה שנעשה על ידי ברכות האכילה ומן האכילה עצמה, **וְכֶרֶס מְלֵאָה** הנאה גשמית של אכילה שהיא הנאת הגוף.

הִתְקִינוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מִשְׁמָרוֹת וכו'.. בזה יובן **וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ** (ישעיהו נד, יב) שיאירו לכם כ"ד וכ"ד, נמצא כ"ד מעמדות הם מתפללים בעד ישראל וְקוֹרִין בְּמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית שהיא תהלתו יתברך.

ובזה יובן (תהלים עד, כא) **אַל יָשֹׁב דַּךְ נִכְלָם**, הם כ"ד מעמדות אשר מתפללין בעד ישראל, וגם אלו שהם **עָנִי וְאֶבְיוֹן יְהַלְלוּ שְׁמֶךָ** בקריאת מעשה בראשית, שבהם יתגדל ויתהלל שמך בבריאת עולמך:

חֲמִשָּׁה דְּבָרִים אֵרְעוּ אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, וַחֲמִשָּׁה, בְּתִשְׁעָה בְּאָב. נראה לי הטעם שנזדמן כאן חמשה וכאן חמשה, מפני שעברו על עשרת הדברות הכתובים על הלוחות חמשה בלוח זה וחמשה בלוח זה או מפני שנפגמו בה־א ראשונה ובה־א אחרונה.

דף כו:

לֹא הָיוּ יָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל כַּחֲמִשָּׁה־עָשָׂר בְּאָב וּכְיוֹם הַכִּפּוּרִים. קשה הוה ליה למימר יום הכיפורים קודם ט"ו באב שזה בראשית השנה וזה בסוף?

ונראה לי דאפשר מנהג זה התחיל בישראל בט"ו באב קודם יום הכיפורים שאחר כמה שנים נהגו בו גם ביום הכיפורים.

אי נמי על הרוב יהיה התחלה בט"ו באב בראיה ראשונה שרואה הבחור את הבתולה ונוטה לבו אליה ובא הענין לידי גמר טוב בראיה השנית שרואה אותה ביום הכיפורים כי הימים שביניהם מועטים אך לא יזדמן שיהיה התחלת הענין ביום הכיפורים וגמר הדבר בט"ו באב דרב המרחק ביניהם ונשכח מהם.

ונראה לי דכרמים אלו היו בתוך העיר דאין יוצאים ביום הכיפורים חוץ לחומת העיר ואף על גב דעל פי השכל אין ראוי לעשות עסק זה ביום הכיפורים, עם כל זה לא ביטלו חכמים מנהג זה ביום הכיפורים משום חבוב מצות הנישואין וגם להודיע כמה גדולה ויקרה היא דאפילו ביום קדוש כזה פונים לדבר זה להתעסק בו.

וּבְנוֹת יְרוּשָׁלַיִם יוֹצְאוֹת וְחוֹלוֹת בַּכְּרָמִים. פירש עטרת ראשי הרב אדוני אבי זלה"ה [זכרונו לחיי העולם הבא] בספרו מדרש אליהו (דף צז) וזה לשונו: בנות הם המלכיות בנות של ישראל סבא יוצאות וחולות בכרמים 'כר־ם י־ם' והיינו כרם [260] גימטריא

עשרה הויו־ת רמז לאבא ים רמז לבינה כלומר מושכין האורות ומוחין מן אחד ואחד ואומרים בחור הזעיר אנפין **אַל תִּתֵּן עֵינֶיךָ בְּ'נוֹי'** [66] בגימטריא אדנ־י עם הכולל [66] שהיא המלכות, רוצה לומר אל תבט במלכות כשהיא בבחינת דינים וגבורות **תֵּן עֵינֶיךָ בַּמִּשְׁפָּחָה** הם מדרגות הקודמים לה שימשך לה מהם חסדים ואפיק לשם אדנ־י באותיות נוי לומר ששם אדנ־י הוא נוי לה, עד כאן דבריו זלה"ה [זכרונו לחיי העולם הבא], ודפח"ח [ודברי פי חכם חן].

ודע כי עטרת ראשי אדוני אבי ז"ל תפס גרסת הגמרא דגריס 'בנות ישראל' אך במשנה כתוב 'בנות ירושלים' וגם לפי זו הגרסא יבא נכון ביאור שכתבנו שהם גם כן נקראים 'בנות הבינה' שנקראת ירושלים של מעלה כנודע.

יוֹצְאוֹת וְחוֹלוֹת בַּכְּרָמִים. נראה לי בס"ד הטעם דחולות בכרמים שהם גפנים על דרך מה שנאמר (תהלים קכח, ג) אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה בְּיַרְכְתֵי בֵיתֶךָ, כגפן דלא מקבל נטיעה אחרת ולכך חולות בין הגפנים לרמוז לבחורים **תנו עיניכם באשה כשרה שאינה מזנה** כגפן שאינה מקבלת נטיעה אחרת ועל ידי כך הבנים יהיו דומין לפרי הגפן שיש בו אכילה ושתיה כן הם שלמים בתורה ויראת שמים.

שָׁא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה. נראה לי בס"ד **שָׁא עֵינֶיךָ** הוא עין השכל לשמים כלומר תקח אשה לשם שמים, ולא בשביל עונג הגוף.

או יובן **שָׁא עֵינֶיךָ** באבותיה ואמותיה ואחיה שיהיו כשרים.

או יובן למעלה מאותיות **עין** בגודל המספר יש אותיות **כסף** ורמזו לו בעלי הממון שיביט בממון הוא הכסף שתביא לו בנדונייא, ודרך הלצה הוא זה.

גם אומרים **שָׁא נָא** דייקי בתיבת נָא לומר אין לך רשות להסתכל בבתולות אלא רק נא בעודך בחור אבל אחר שתשא אשה אסור לך הדבר וכמו שנאמר (איוב לא, א) וּמָה אֶתְבּוֹנֵן עַל בְּתוּלָה.

וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (**שיר השירים ג, יא**) **צְאֶינָה וּרְאֶינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה, בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה לוֹ אִמּוֹ**. דריש זה על יום הכיפורים על פי מה שאמרו בזוהר הקדוש פרשת אמור בסוד הפסוק (בראשית כ, יב) וְגַם אָמְנָה אֲחֹתִי בַת אָבִי הִוא אַךְ לֹא בַת אִמִּי וַתְּהִי לִי לְאִשָּׁה, דביום הכיפורים מבי אימא נטלא ולא מבי אבא, עיין שם ודוק.

'**בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ**', זוֹ **מַתַּן תּוֹרָה**, '**וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ**', **זֶה בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ**. נראה לי בס"ד הסמך שיש לזה עם זה, על פי המדרש בפרשת תרומה, משל למלך שהשיא את בתו וכו' ואמר להם בבקשה מכם עשו לי קיטון אחד שאדור בו עמכם עיין שם, נמצא על ידי התורה זכינו לבית המקדש לכך סמכם זה בזה.

דף כז:

בְּרִאשׁוֹן בְּשַׁבָּת מַאי טַעְמָא לָא? **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִפְּנֵי הַגּוֹיִים**. פירש רש"י משום סכנה. והקשה מהרש"א בחדושין, והלא זה נתקן בימי דוד ושלמה שיד ישראל תקיפה? עיין שם.

ואין זו קושיא דצפו ברוח הקודש דגם בזמן שבית המקדש קיים יזדמן שיהיו מלכי אומות העולם שולטים בהם ולכן חשו בעבור זה ולא תקנו תענית ביום ראשון.

ומלבד פירוש רש"י ז"ל יש לפרש הכונה מפני העכו"ם שעושים בו חג ואם ישראל יתענו בו אזלי ומודו בבית העכו"ם בשביל שרואין שיש צער בישראל באותו יום וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (עבודה זרה ב.) ביום אידם לא ימכור להם ולא יקנה מהם ולא יפרע להם ולא יפרע מהם וכל זה הוא משום דאזלו ומודו בבית עבודה זרה.

רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: מְשׁוּם נְשָׁמָה יְתֵרָה. פירש רש"י משום צער פרידתה עיין שם, מיהו לפי דברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות הוא משום דביום א' ישאר תוספת מכל הנר"ן [נפש, רוח, נשמה] ובשני ישאר מרוח ונפש ובשלישי מנפש בלבד ולכן משום דאיכא ביום א' תוספת גם מחלק הנשמה לכן לכבוד זה לא יתענו.

דף כח.

כְּדֶרֶךְ שֶׁהוֹשִׁיב יָרָבְעָם בֶּן נְבָט. הוצרך להביא דמיון לדבר זה ללמדך מְהָרְסַיִךְ וּמַחֲרִבַיִךְ מִמֵּךְ יֵצֵאוּ (ישעיהו מט, יז), כי לולי שקדם ירבעם שהיה מלך ישראל לעשות דבר רע כזה לא היו מלכי האומות יכולין לגזור גזירות בביטול המצות. על כן אל תתמה למה לא הגין זכות המצוה שלא יגזרו דבר על ביטולה?

דף כט.

תְּרֵי הֲווּ, וְנָפַל חַד עַל חַבְרֵיהּ וְקַטְּעֵיהּ לְיָדֵיהּ, וְאַשְׁכְּחוּ דִּכְתִיב עֵילּוּיֵהּ: אַנְתְּ צָבִית לְאַחְרוּבֵי בֵּיתָא, וְיָדָךְ אַשְׁלֵימַת לֵיהּ. נראה כתיבה שמצאו כתוב על הסמל היתה על ידי כוחות הסטרא אחרא להודיע לישראל שכוחות הסטרא אחרא נלחמו הם בהם על דרך מה שאמר הכתוב (ישעיהו יט, ב) וְסִכְסַכְתִּי מִצְרַיִם בְּמִצְרַיִם, ומחמת כן היה לישראל הצלה פורתא מן הכליה.

ומה שנעשית הנקמה בסמל בקטיעת ידו ולא באבר אחר, נראה לי בס"ד על פי הסוד של תפילת מוסף שאומרים וְאֵין אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים לַעֲלוֹת וְלֵרָאוֹת וּלְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנֶיךָ בְּבֵית בְּחִירָתְךָ בְּנָוֶה הֲדָרֶךָ בַּבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ, וכתוב בכונות שבסידורים שצריך לכוין בתיבת הַיָּד שהוא החלון זהרא דסטרא אחרא שבו צורת יד ובעת החרבן שלט על בית המקדש להחריבו ושלח בו יד וזהו מִפְּנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ, וכנזכר בזוהר הקדוש עיין שם.

ולפי זה מובן הטעם מה שמצאו כתוב שאמר הסמל לחבירו אתה רצית להחריב ביתו של מקום שהטעית את ישראל אחריך אני עשיתי בך נקמה זו ביד שנקטעה מפני כי אחרי זה החרבן של בית המקדש שגרם הפסל יהיה על ידי שליטת החלון שבו צורת יד דעל כן אומרים מִפְּנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ.

והנה על ענין זה שנעשה בסמל שהיה עומד בהיכל ונקטעה ידו נראה לי בס"ד רמז הכתוב (משלי ל, כח) שְׂמָמִית בְּיָדַיִם תְּתַפֵּשׂ וְהִיא בְּהֵיכְלֵי מֶלֶךְ, והיינו **שְׂמָמִית** קאי על הסמל וקרי ליה שֶׁמְּמִית שם ממית, **בְּיָדַיִם** תתפש שתתקטע ידו **וְהִיא** בעונותינו הרבים **בְּהֵיכְלֵי מֶלֶךְ** היכל מלכו של עולם שהוא היכל בית המקדש.

ועוד נראה לי הטעם שנקטעה ידו של הסמל, בזכות דוד המלך ע"ה שמספר שמו י"ד [14] שבזכותו יהיה פליטה בכותל המערבי ולזה אמר לקמן יצאה כעין פסת יד וכו'. **בָּא אוֹתוֹ הֶגְמוֹן לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וְאָמַר: 'בַּעַל הַחֹטֶם מִתְבַּקֵּשׁ' , 'בַּעַל הַחֹטֶם מִתְבַּקֵּשׁ'.** הא דקראו לרבן גמליאל בעל החוטם, רמז להם אף על פי שהגזרה נגזרה עתה על רבן גמליאל בלבד אין זו צרת יחיד אלא ודאי אחריו יכנסו להריגה עוד כמה וכמה מן חכמי ישראל ורבן גמליאל בשביל שהוא הגדול נכנס תחלה כדרך החוטם שנכנס

או יוצא תחלה קודם שאר הגוף מפני שהוא בולט ויוצא מן הגוף.

או יובן קראו בעל החוטם שבו יהיה ניכר צורת הגוף יותר וכן בנשיא ניכר כבודן של ישראל.

או יובן כי בחוטם תלוי חיות האדם כמו שאמרו ביומא (יומא פה.) לענין פקוח נפש אפילו אבא שאול מודה דעיקר חיותא באפיה הוא דכתיב (בראשית ז, כב) כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו, לכן הנשיא שהוא גדול הדור שחיות ישראל תלוי בו קראו בשם חוטם.

או יובן קראו בעל החוטם דמזון האדם בעולם הזה באכילה שבפה ומזון האדם בגן עדן הוא בריח שבחוטם ורמז להם כי עתה בא קיצו שיפטר מן עולם הזה ויהיה ניזון בגן עדן בחוטם.

ולפי פירוש רש"י שהוא רוצה לומר קצין בדורו לכך כפל דבריו לומר הוא קצין מצד כבוד עצמו וקצין מצד כבוד אבותיו. או בעל החוטם כחכמים בעלי תורה ובעל החוטם כצדיקים בעלי מצות.

אוֹתוֹ הֶגְמוֹן מְזֻמָּן לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. הדבר יפלא דלפי דברי רבינו האר"י ז"ל 'מְזֻמָּן לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא' הוא גדול מ'בֶּן עוֹלָם הַבָּא' ובמה זכה אותו הגמון כל כך בפעם אחת בלי הדרגות?

ונראה לי בס"ד דאין הכי נמי יבא בגלגול ויעשה מצות ומעשים טובים שיהיה ראוי על ידם להיות מְזֻמָּן לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

או יובן הכונה שיהיה נתלה ברבן גמליאל בעליה שיעלה עמו כספינה של אש שמושכת עמה ספינה פשוטה והולכת כמוה עמה ביחד ממש.

כְּךְ מִשֶּׁנִּכְנָס אֲדָר מַרְבִּים בְּשִׂמְחָה. נראה לי בס"ד מספר אֲדָר [205] יתר על מספר אָב [3] כמנין רב [202] לרמוז באב ממעטין ובאדר מרבין.

גם באב היה חמשת דברים של פרענות לכך ממעטין ב**שמחה** הפך אתוון **חמשה** ובאדר נעשה נס בחמשה שגזר הריגה על אנשים ונשים ובנים ובנות הרי ארבע גזירות מיתה וגם שללם לבוז ועשה הקב"ה וניצולו כולם, לכן מרבין בשמחה שהיא אותיות חמשה ולכך תיקנו בברכה חמשה לשונות של גאולה.

דף כט:

אֵלּוּ דְּקָלִים וּכְלֵי פִּשְׁתָּן. יש להקשות מאי רבותייהו להני טפי מאחרים? ונראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל בגמרא (פסחים פז:) לא גלו ישראל לבבל אלא כדי שיאכלו תמרים ויעסקו בתורה מפני שהתמרים שהם מתוקין פותחין הלב בתורה, גם עוד כתב בקהילת יעקב ז"ל בשם הרמ"ק ז"ל, תועלת גדולה בלבישת פשתן לחיים ולמתים לגדולים ולקטנים שמציל מכל קטרוגים עיין שם.

כְּרֵיחַ שָׂדֶה שֶׁל תַּפּוּחִים (**בראשית כה, כז**). נקיט תפוחים שהתפוח משולש במראה וריח וטעם, כן יעקב אבינו ע"ה הוא קו האמצעי שהוא משולש, ולכן זכה לשלשה שמות ישראל יעקב ישורון.

ועוד נראה לי בס"ד דאיתא בזוהר הקדוש כל הפירות הם תחת שליטת המלכות שהוא סוד נוקבא קדישא והתפוח הוא תחת שליטת התפארת שהוא סוד דכורא, ויעקב אבינו ע"ה היה אחוז בתפארת, לכך הריח בו כריח שדה של תפוחים.

דף ל:

כָּל הָאוֹכֵל בָּשָׂר וְשׁוֹתֶה יַיִן בְּתִשְׁעָה בְּאָב, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "**וַתְּהִי עֲוֹנוֹתָם עַל עַצְמוֹתָם**". נראה לי בס"ד הטעם שתלה העון בעצמות ולא אמר בבשרם, דידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל מיום שחרב בית המקדש ניטל טעם בשר וניתן בעצמות, ולכן הלהוט אחר הבשר לאכול ביום החרבן עון זה נרשם על העצם שלו. גם אמרו רבותינו ז"ל בשם אבא שאול דהשותה יין יהיה בו סימן בעצמותיו אחר מותו, ולכן גם על עון זה דשותה יין ביום החרבן נאמר (יחזקאל לב, כז) וַתְּהִי עֲוֹנוֹתָם עַל עַצְמוֹתָם.

בְּשִׁלְמָא יוֹם הַכִּפּוּרִים; יוֹם סְלִיחָה וּמְחִילָה, יוֹם שֶׁנִּתְּנוּ בּוֹ לוּחוֹת אַחֲרוֹנוֹת אֶלָּא חֲמִשָּׁה־עָשָׂר בְּאָב, מַאי הִיא. הקשה הגאון גבורות ארי ז"ל, הא מתניתין תלי טעמא בלוחות ובנין בית המקדש ולאו משום מחילה וסליחה, דהא קאמר 'בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ' זוֹ מַתַּן תּוֹרָה דהיינו נתינת הלוחות אחרונות? עיין שם.

ועוד יש להקשות אטו משום שהוא יום מחילה מי ניחא, דקשה מה טעם יש בזה? אדרבה יום מחילה שהוא יום צום אינו זמן לחול בכרמים, ולדבר בו על לב הבחורים

בדברי טיול!

ונראה לי בס"ד דהכי קאמר **בְּשֶׁלְמָא** יוֹם הַכִּפּוּרִים יש בו טעם לדבר בו על ענין הנשואין, מפני שהוא נעשה יוֹם סְלִיחָה וּמְחִילָה יען כי הוא יוֹם שֶׁנִּתְּנוּ בּוֹ לוּחוֹת שְׁנִיּוֹת לישראל שבהם נגמרו הקדושין של ישראל ונשלמה מחילת עון העגל, ולכך נקבע אותו בכל שנה ושנה להיות יום סליחה ומחילה ובזה יש טעם לדבר בו בעסק הנישואין אשר בהם נמחלים עונות האדם דכל הנושא אשה נמחלים עונותיו כמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק (בראשית כח, ט) וַיִּקַּח אֶת מָחֲלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל, וזהו כונת המשנה שאמרה שהוא 'יוֹם מַתַּן תּוֹרָה' כלומר שנתנה בו לוחות האחרונות שבהם נגמרו הקידושין של ישראל ובהם נגמרה מחילת עון העגל, על כן יש טעם למנהג זה שנהגו לדבר בו בענין הנשואין שבהם נמחלים העונות. **אבל** יום חֲמִשָּׁה־עָשָׂר בְּאָב מה שייכות יש בו למנהג זה שנהגו לדבר בו בענין הנישואין ומאי רבותיה דהאי יומא משאר ימים לעורר בו הבחורים בשביל הנשואין?

ומשני מפני שבו נתפשטה מצות הנשואין בקרב ישראל ביותר שבו הותרו השבטים לבא זה בזה שנפתחו כמה פתחים לפני כל אחד ואחד מישראל לקחת משם אשה ולכן ביום זה אומרים לבחור שא עיניך וראה בכל בתולה שתרצה דאין אתה מוכרח ליקח אשה מקרוביך דוקא אלא תקח מה שלבך חפץ!

ובאמת זהו הטעם העקרי של יום זה לכולי עלמא ושאר אמוראי כל אחד בא להוסיף מעלה יתירה לאותו יום לומר ראוי יום זה לעורר בו שמחת הנשואין מפני שזכה למעלה זו ולמעלה זו גם כן אך כולהו מודו לטעם זה דאמר שמואל שהוא משום דהותרו בו שבטים לישא כל אחד ואחד מכל שבט שיבחר.

תדע שהרי רב מתנה אמר משום הרוגי ביתר ובאמת הרוגי ביתר היו אחר חרבן בית שני דלא הוה מלך וכהן גדול וסגן אך ודאי גם הוא יודה דהטעם העיקרי כמו שאמר שמואל ורק בא למצוא מעלה יתירה לאותו היום ולומר כי הוא יום זכאי שגם אחר החרבן זכה למעלה של זכות זה שנעשה בו להרוגי ביתר [שֶׁנִּתְּנוּ לִקְבוּרָה] על כן ראוי הוא לעשות בו התעוררות השמחה דמגלגלין זכות ליום זכאי.

יוֹם שֶׁכָּלוּ בּוֹ מֵתֵי־מִדְבָּר. עיין פירוש רש"י כאן, ופירוש רשב"ם ז"ל בבתרא והקשה הרב גבורות ארי, איך יתכן דמשה רבינו ע"ה וכל ישראל יסתפקו בטעות גדול כזה שהוא משך ששה ימים יעוין שם.

ונראה לי בס"ד, ודאי דמשה רבינו ע"ה וכל גדולי ישראל לא טעו ולא נסתפקו בשום ספק והיו יודעים האמת אך השי"ת רצה לבלבל דעת העם שיסתפקו בטעות גדול כזה ולא יתברר אצלם הדבר אלא עד יום ט"ו בחודש כדי שיזכה יום זה לקביעות יום טוב ושמחה כי ודאי יום זה היה יום זכאי מטעם הידוע לפניו יתברך, ולכך זכה להיות בו כמה דברים טובים שמנו חכמים פה והוא הדבר אשר דבר תנא דברייתא מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב וזה דחובה ליום חייב פירש בברייתא אבל זכות ליום זכאי לא פירש מאי היא?

אך הענין הוא זה שיום ט"ו באב הוא יום זכאי שזכה להיות בו כמה דברים טובים ולכן אל תתמה איך טעו העם בטעות כזה משך ששה ימים? כי אף על פי שמשה רבינו ע"ה וכל גדולי ישראל מגידים להם האמת לא היתה דעתם נוחה ועודם מסתפקים בלבבם וצר להם ולא נחה דעתם אלא עד יום ט"ו באב ועשאוהו יום טוב כי כל זה היה מאת ה' שֶׁאֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד ה', מֵשִׁיב חֲכָמִים אָחוֹר וְדַעְתָּם יְסַכֵּל דכך גזר השי"ת שיתבלבל דעתם ולא יצא הספק מלבם אלא עד יום ט"ו כדי שיקבעוהו ליום טוב.

ואפשר כי משה רבינו ע"ה מאחר שידע כי מאת ה' יצא הדבר לבלבל דעתם הניחם נבוכים בספק זה שנפל בדעתם ולא מנע את הכרוז שהיה המנהג להכריז בכל ערב תשעה באב.

עַד שֶׁלֹּא כָּלוּ מֵתֵי־מִדְבָּר, לֹא הָיָה דִּבּוּר עִם מֹשֶׁה (**דברים ב, טז**). עיין פרוש רש"י כאן שפירש שהיה בחזיון לילה, ורשב"ם בבתרא (בבא בתרא קכא.) פירש שהיה על ידי מלאך או באורים ותומים עיין שם. ובאמת דברים אלו לא נתנו להאמר ודחויים הם מכמה מאמרים של רבותינו ז"ל, וגם מכמה מקראות בפרשת קרח ועוד ועוד. ועל כן ודאי דברים אלו לא יצאו מפי רש"י ורשב"ם ז"ל אלא תלמיד טועה הוסיף זה בדבריהם! אך פירוש שני של רשב"ם שכתב לא היה מדבר כי אם על ידי צורך מעשה

הצריך להם זה ניתן ליאמר.

ואנא עבדא נראה לי דאפשר דאותה המעלה שהיתה לו דשכינה מדברת מתוך גרונו נפסקה בזמן שהיו ישראל נזופים מפני שבזה נמצא ישראל שומעין הדברים מן אור השכינה כשהיה משה רבינו ע"ה מדבר עמהם ואומר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' ולכך נפסקה מעלה זו בזמן שהיו נזופים ואחר כך כשכלו מתי מדבר חזרה מעלה זו שהיתה שכינה מדברת מתוך גרונו, ולכן אמר 'אֵלַי הָיָה הַדִּבּוּר' רוצה לומר דיבור השכינה יוצא מפי.

ועוד נראה לי כי נודע דמשה רבינו ע"ה היה רואה באספקלריא המאירה ושאר נביאים באספקלריא שאינה מאירה וזו נסתלקה כשהיו נזופים וכשכלו מתי מדבר חזרה אליו מעלה זו ולכך אמר 'אֵלַי הָיָה הַדִּבּוּר' רוצה לומר דבור הראוי אלי.

או אפשר לפרש דקאי על שאר מעלות הגדולות שהיה לו במדריגת נבואתו כי היה מתלבש קול בקול ושניהם שלו וזה לא זכה לה שום נביא.

או על שהיה מתנבא מתרין פרקין קדמאין של נצח והוד וגם לזו המעלה לא זכה שום נביא. ואפשר דקאי כאן על חדא מנייהו שנסתלקה וחזרה אליו ועל חזרתה אליו קאמר 'אֵלַי הָיָה הַדִּבּוּר' כלומר דבור הראוי אלי.

דף לא.

מִכָּאן וָאֵילָךְ: דְּמוֹסִיף יוֹסִיף, וּדְלָא מוֹסִיף, [וְאָסֵף] יָסִיף. תָּנֵי רַב יוֹסֵף: מַאי 'יָסִיף'? אָמַר רַב יוֹסֵף: תִּקְבְּרֵיהּ אִמֵּיהּ. פירוש רש"י ימות בלא עתו, ויש להקשות למה אמרה רב יוסף בהאי לישנא דתקבריה אמיה?

ונראה לי בס"ד דהכתוב אמר בשבחי האשה בפסוקי אשת חיל (משלי לא, טו) וַתָּקָם בְּעוֹד לַיְלָה וַתִּתֵּן טֶרֶף לְבֵיתָהּ וְחֹק לְנַעֲרֹתֶיהָ, נמצא זו היא מדת הנשים לקום בעוד לילה רוצה לומר באשמורת לעסוק בצרכי הבית, והנה זה שראה אמו קמה בעוד לילה לעשות צרכים המוטלים עליה ולא למד ממנה שגם הוא יש לו לקום לעסוק בצרכי הנפש המוטלים עליו שהוא עסק התורה, לכך לא יזכה שיחיה ויקבור את אמו אלא ימות בקוצר שהיא תקברנו.

ועוד נראה לי באופן אחר דרב יוסף כונתו בלישנא דאמיה על התורה שנקראת אֵם דכתיב (משלי ב, ג) 'כִּי אִם לַבִּינָה' וידוע דהתורה נותנת חיים ללומדיה, וזה שלא קם להוסיף שעות מן הלילה על היום בלימוד התורה הנותנת חיים לכן התורה תענישנו למות קודם זמנו בר מינן. והא דשאל 'מַאי יָסִיף' קשא וכי אינו יודע משמעות יסיף מאי היא? ונראה לי הכונה ששאל למה נקיט לשון יסיף, הוה ליה למימר יֵאָסֵף? ומשני תִּקְבֶּרֶיהָ אִמֵּיהּ היא תורה שבעל פה שהיא ששה סדרים וידוע שכל ישראל נקראו בשם יוסף דכתיב חון תָּחוֹן שְׁאֵרִית יוֹסֵף (עמוס ה, טו), ולכן זה שלא עסק בתורה שבעל פה שהיא ששה סדרים שזמן לימוד שלה בלילה דקורין תורה שבעל פה ולא תורה שבכתב על כן יחסר וא"ו מן שם יוסף אצלו וישאר יסף לכך אמר האי לישנא יסיף, כי יסֵ־ף הנשארים אם תקראנה בחיריק תחת סמ־ך תהיה קריאתה יָסִיף.

בַּת מֶלֶךְ שׁוֹאֶלֶת מִבַּת כֹּהֵן גָּדוֹל. הטעם דתקנו דהגדול ישאל מן הקטן, לרמוז להם מוסר שתהיה כל אחת מסתכלת בקטנה ממנה ובזה תשמח בחלקה ולא תסתכל בגדולים שאין לה כמותם שאז יהיה בלבה קנאה וחמדה.

מְכֹעָרוֹת שֶׁבָּהֶן אוֹמְרוֹת: קְחוּ מִקַּחֲכֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם, וּבִלְבַד שֶׁתְּעַטְּרוּנוּ בִּזְהוּבִים. הדבר תמוה מה התנאי הזה של הזהובים דמתנים המכוערות? ואיך מלאם לבם לדבר כך? ומה שייכות יש בדברים אלו לענין המקח שיהיה לשם שמים? ורש"י נדחק לומר, מלתא בעלמא הוא דאמרן.

ונראה לי בס"ד דודאי המכוערות אלו הם עניות ובעין יעקב הגרסא כאן בינוניות ועניות. גם גרס בברייתא עֲשִׁירוֹת שֶׁבָּהֶן אוֹמְרוֹת תְּנוּ עֵינֵיכֶם בְּבַעֲלֵי מָמוֹן, איך שיהיה נראה מכוערות אלו הם עניות ולכן רוצים שיעטרום בזהובים מפני שלא הביאו מבית אביהן כלום.

והנה בודאי הלוקח עניה ומכוערת ניכר שהוא לוקח לשם שמים דעניה ויפה יאמרו לקח לשם יופי ועשירה ומכוערת יאמרו לקח לשם ממון אבל עניה ומכוערת ודאי לשם שמים.

מיהו עדיין לא נפיק מחשדא כי יאמרו לא לקח לשם שמים אלא להנאת עצמו כי הוא קמצן הרבה ואם יקח אשה עשירה צריך לעשות לה הוצאות באכילה ושתיה

ותכשיטין כפי כבוד עושרה ואם יקח עניה ויפה מחמת שהיא יפה יהיה לה הרמת ראש ותבקש תכשיטין ומלבושים ושאר הוצאות הבית כרצונה, לכך לקח עניה ומכוערת שאין לה הרמת ראש ופתחון פה כנגדו, לא מצד עשרות ולא מצד יופי ואם יביא לה לחם צר תשתוק ותקבל! כי כיון שהיא עניה ומכוערת תראה עצמה כמו משרתת אצלו ואין לה פתחון פה לבקש כלום ממנו! ואם כן במה יתברר שזה לקח לשם שמים?

אך אם עשה יעשה הוצאות בשביל לעטרה בזהובים שיעשה לה תכשיטי זהב ומלבושים יקרים הנה זה ודאי לקח לשם שמים ויצא מאותו חשד על כן הם אומרות קחו מקחכם לשם שמים על ידי שתקחו אותנו ובלבד שתעטרונו בזהובים שבזה יתברר הדבר שלקחת אותנו לשם שמים!

עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת מָחוֹל לַצַּדִּיקִים בְּגַן־עֵדֶן. נראה לי בס"ד טעם למחול על פי מה שכתוב בפסוק (תהלים קכו, א) בְּשׁוּב יְהֹוָה אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים, כי ישראל הצדיקים גמורים שבהם נרמזים בנקוד חול"ם שהוא עומד למעלה והבינונים נרמזים בנקוד השור"ק שעומד באמצע האות והגרועים נרמזים בנקוד חירק שעומד למטה, ולעתיד יהיו כולם צדיקים שנרמזים בחול"ם וזהו הָיִינוּ כְּחֹלְמִים ולכן עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת מָחוֹל לַצַּדִּיקִים, **מָחוֹל** בהפוך אתוון **חוֹלָם** שבו נרמזים הצדיקים.

ועוד נראה לי בס"ד הצדיק נקרא אִישׁ חַי ונקרא אִישׁ חַיִל כמו שנאמר (שמואל ב' כג, כ) וּבְנָיָהוּ בֶן יְהוֹיָדָע בֶּן אִישׁ חַי, כתיב חַי וקרינן חַיִל והיינו בשביל שלימותו בעסק התורה שנקנית במ"ח מעלות נקרא אִישׁ חַיִל [48] שהוא מספר מ"ח ומצד שלימותו במצות נקרא אִישׁ חַי כי הרשע העובר על המצות נקרא מת וזה להפך הוא חי.

אך במצות יש עשה ויש לא תעשה, לכך נקרא חי חי בכפל כנגד עשין ולא תעשה ולכן חזקיהו המלך ע"ה הלכו לפניו ל"ו אלף חלוצי כתף (בבא קמא יז.), לרמוז שהוא חי במצות עשה וחי במצות לא תעשה כמנין ל"ו [18×2=36] והמצות מתייחסים לכתף לכך היו חלוצי כתף.

ובזה מובן מה שזוכים למחול שהוא **מ"ח ל"ו** כנגד מה שזכו לתורה הנקנית במ"ח

מעלות וכנגד מה שזכו לתואר 'חי חי' על ידי המצות שהם מספר ל"ו הרי צירוף **מָחוֹל**.
ועוד נראה לי בס"ד דהצדיקים יש להם עם הקב"ה דין אשה ובעלה וידוע מה שאמר הכתוב (ירמיהו לא, כא) נְקֵבָה תְּסוֹבֵב גָּבֶר, ולכך האשה נקראת חומה ולכך יעשה דוגמה זו לצדיקים לעשות להם מחול לרמוז שהם דוגמת הנקבה אשר תסובב גבר, ולכך מראה להם לפי מראה הדמיון כאלו אור השכינה שהוא עומד באמצע ובזה יתקיים הכתוב כִּי בָרָא ה' חֲדָשָׁה בָּאָרֶץ נְקֵבָה תְּסוֹבֵב גָּבֶר.
וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מַרְאֶה בְּאֶצְבָּעוֹ. פירש רש"י שמראה ואומר (ישעיהו כה, ט) הִנֵּה אֱלֹקֵינוּ זֶה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ. יש להקשות יאמרו פסוק זה בלתי היותם מורים באצבע ומה הוא ענין רמיזה באצבע דוקא?
ונראה לי בס"ד על פי מה שאמרו כת הקדמונים הטעם שנהגו ליתן טבעת הקדושין באצבע שהיא הסמוכה לגודל מפני דאצבע זה הוא כנגד ששה הויו"ת של מזמור י"ט, דפסוק (תהלים יט, ח) 'תּוֹרַת ה' תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ' הוא חמשה תיבות ומתחיל תיבת תּוֹרַת כנגד הגודל ואז יהיה השם כנגד אצבע וכן אחרי זה עֵדוּת ה' נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי, וכן אחרי זה פִּקּוּדֵי ה' יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב, וכן מִצְוַת ה' בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם, וכן יִרְאַת ה' טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד, וכן מִשְׁפְּטֵי ה' אֱמֶת צָדְקוּ יַחְדָּו, שכל חלוקות אלו הם חמשה תיבות, ושם הוי"ה הוא כנגד אצבע הסמוך לגודל.
וידוע כי בגלות אין שמחה שלימה, משום דכתיב (שמות יז, טז) כִּי יָד עַל כֵּס יָ־הּ, וכיון דחסר ו"ה שהם לשון שמחה לכך אין שמחה שלימה. ובזה פירשנו אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם הִגְדִּיל ה' דייקא שנעשה השם שלם ואנחנו אומרים כיון דְּהִגְדִּיל ה' לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ לכך הָיִינוּ שְׂמֵחִים שתהיה שמחה בעולם כיון דהגדיל ה' באותיות ו"ה.
ובזה מובן הטעם דמורין באצבע לרמוז על שלימות שם הוי"ה שהוא כנגד האצבע שיהיה שלם ולכך אומרים (ישעיהו כה, ט) זֶה ה' קִוִּינוּ לוֹ שיהיה שלם, ולכך נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה דייקא שתהיה השמחה שלימה מבית ומחוץ וזהו נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה.
ובני ידידי כבוד הרב יעקב הי"ו פירש כפל קִוִּינוּ לוֹ שני פעמים כנגד שלימות השם וכנגד שלימות הכסא או כנגד ציון וכנגד ישראל דכתיב (ישעיהו א, כז) צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט

תִּפְּדֶה וְשָׁבֶיהָ בְּצִדָקָה, עד כאן דבריו נר"ו.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד טעם למראה האצבע וכפל הפסוק, דאמרי ב' פעמים 'קִוּינוּ' בהקדים מה שכתב הרב מהר"א פלאגי ז"ל בשם הגאון השל"ה ז"ל, דעשר אצבעות הם כנגד עשרת הדברות וכשמניחין אותם גודל אצל גודל יהיה זרת ימין כנגד אָנֹכִי וקמיצה דימין לֹא יִהְיֶה לְךָ ואמה דימין לֹא תִשָּׂא ואצבע דימין זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וגודל דימין כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וגודל שמאל לֹא תִּרְצָח ואצבע שמאל לֹא תִּנְאָף ואמה שמאל לֹא תִּגְנֹב וקמיצה שמאל לֹא תַעֲנֶה וזרת שמאל לֹא תַחְמֹד, עד כאן. נמצא לפי זה אצבע ימין נגד מצות שבת ואצבע שמאל נגד לא תנאף.

וידוע מה שאמרו רז"ל שהגאולה תהיה בזכות שמירת שבת, גם אמרו רז"ל שהגאולה תהיה על ידי תיקון היסוד ולכן תהיה באלף השישי שבו תיקון היסוד ולכן אמרו רז"ל (יבמות סב.) אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף, וכל זה תלוי בשמירת דבור לא תנאף. ובזה מובן הטעם שכל אחד מראה באצבעו שהוא אצבע הסמוך לגודל הנקרא אצבע בסתם של ימין ושל שמאל שהם כנגד דבור זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת ודבור לֹא תִּנְאָף אשר בעבור שמירת שתיהם היתה הגאולה וישועה, ולכן אומרים ב' פעמים קִוּינוּ, האחת כנגד זכות מצות השבת והשניה כנגד זכות קיום מצות לא תנאף על כן בזכותם שתיהם נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה תרתי לישני.

ועוד נראה לי בס"ד מה שמראים באצבע דידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות בדרושי הציצית דהגודל הוא חסד ואצבע הסמוכה לגודל היא גבורה וידוע דהצדיקים נשפעים טובה וברכה על פי מדת הגבורה גם כן וכמו שאמרו רז"ל על פסוק (ישעיהו מו, יב) הָרְחוֹקִים מִצְּדָקָה, שכל העולם נזונין בצדקה והם ניזונין בזרוע כלומר במדת הגבורה ואומרים זֶה ה' שם הרחמים קִוִּינוּ לוֹ למתק בו מדת הגבורה הרמוזה באצבע ואנחנו נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ, נגילה במדת הדין ונשמחה במדת רחמים למשוך שפע מאתו יתברך ברכה ושלום וטובה **וחיים**.

סְלִיק מַסֶּכֶת תַּעֲנִית